

Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja
C 14

Korkeakouluturvallisuus

LAUREA

Korkeakoulun turvallisuuskäsikirja

Vakavien henkilöriskien hallinta

2010 Espoo
Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu

Leppävaara

Juha Kreis, Nina Pelkonen, Tiina Ranta, Tuomas Turunen, Jouni Viitanen, Jari Vuoripuro

Korkeakoulun turvallisuuskäsikirja – vakavien henkilöriskien hallinta

Vuosi 2010 Sivumäärä 96

Asiasanat Turvallisuusjohtaminen, uhka-arviointi, henkilöriskit, käsikirja

Laurea University of Applied Sciences

Leppävaara

Juha Kreis, Nina Pelkonen, Tiina Ranta, Tuomas Turunen, Jouni Viitanen, Jari Vuoripuro

Handbook of Security and Safety in Universities – Managing Serious Threats against Personnel and Students

Year 2010 Pages 96

Key words Security Management, threat assessment, personnel risks, handbook

Korkeakoulun turvallisuuskäsikirja – vakavien henkilöriskien hallinta

Copyright © tekijät ja Laurea-ammattikorkeakoulu

Edita Prima Oy, Helsinki 2010

ISSN 1458-722X

ISBN 978-951-799-208-4

Ulkoasu: Tuomas Sauliala

Valokuvat: Kanerva Mantila

Sisälllys

1	Johdanto	5
2	Korkeakoulun turvallisuusympäristö	7
2.1	Korkeakoulujen turvallisuustyö	7
2.2	Käsikirjan lähtökohdat	8
2.3	Turvallisuuden johtaminen	8
	Kuva 1. Korkeakoulun turvallisuuden johtamisen rakenne	9
2.4	Turvallisuuden organisointi	11
2.5	Kunnan turvallisuustyö	11
	Kuva 2. Kriisiviestintäprosessin suunnittelu ja työstö	12
2.6	Turvallisuusviestintä	13
2.6.1	Normaaliolojen erityistilanteet	13
2.6.2	Kriisiviestintä	14
2.6.3	Kriisilajit	15
2.6.4	Kriisiviestintäohjeistus	15
2.6.5	Kriisitiedotuksen kohderyhmät, mediarekisteri ja sidosryhmäkartoitus	16
	Kuva 3. Onnettomuustiedottaminen	17
2.6.6	Tiedottamisen välineet kriisitilanteessa	18
2.7	Korkeakoulun turvaryhmä (sisäinen)	20
2.7.1	Turvaryhmän toimintaa tukeva lainsäädäntö ja henkilöturvallisuus	21
2.7.2	Turvaryhmän jäsenet	24
2.7.3	Turvaryhmän tehtävät	25
2.7.4	Turvaryhmä tietojen käsittelijänä	27
	Kuva 4. Henkilötietojen käsittelyn kuvaus ja lainmukaisuuden arviointi	30
2.7.5	Toimintavalmius eri tilanteissa (ennen, aikana, jälkeen)	33
2.8	Korkeakoulun turvaverkko (ulkoinen)	33
3	Ennaltaehkäisy	39
3.1	Riskien arviointi	39
	Kuva 5. Riskimatriisi	40
3.2	Uhkatilanteet	41
3.3	Onnettomuuksien ennaltaehkäisy pelastussuunnittelun avulla	46
3.3.1	Pelastussuunnitelman sisältö ja rakenne	47
3.3.2	Varautuminen onnettomuuksiin	49
3.3.3	Toimintaohjeet	50
3.3.4	Turvallisuuskoulutukset ja poistumisharjoittelun ohjeistaminen	51
	Esimerkki turvallisuuskoulutuksen sisältöjen ja toteutuksen suunnittelusta ..	51
3.4	Rakenteellinen turvallisuus	52
3.4.1	Rakenteellisia turvasuosituksia korkeakoulukiinteistöihin	53
3.5	Yhteisöllisen toiminnan pelisäännöt	55

4	Akuutti kriisitilanne	57
4.1	Kriisi yksilön ja yhteisön silmin	57
4.2	Kriisin psykologiset uhrin	59
4.3	Hätätilannejohtaminen	64
4.4	Rakennuksesta poistuminen ja sisälle suojautuminen	66
4.4.1	Tiloista poistuminen (evakuoituminen).	66
4.4.2	Sisälle suojautuminen onnettomuuden vuoksi.	67
4.4.3	Sisälle suojautuminen vakavan väkivallan teon tai uhan vuoksi	68
	Hätäpoistuminen ja sisälle suojautuminen	69
4.5	Ensiavun järjestäminen ja toiminta ensiapua vaativassa kriisitilanteessa	70
4.6	Viranomaisten johtamistoiminta hätätilanteessa	71
5	Toipuminen	73
5.1	Jälkihoidon johtaminen	73
5.2	Jälkihoidon periaatteet	74
6	Kehittämisehdotukset	77
6.1	Opiskelijan hyvinvointi	77
6.1.1	Suositus opiskelijoiden hyvinvointiryhmistä	78
6.1.2	Suositus paikallisen tason viranomaisyhteistyömalliksi	78
6.1.3	Suositus terveysalan yhteyshenkilön nimeämisestä	78
6.1.4	Suositus terveysviranomaisten ilmoitusvelvollisuudesta	78
6.2	Opiskelijan oikeudet ja velvollisuudet	78
6.2.1	Suositus turvallisen opiskeluympäristön säätämisestä lailla	78
6.2.2	Suositus yhteisöllisten pelisääntöjen määrittämisestä	78
6.2.3	Suositus opiskeluoikeuden peruuttamisesta koskevista säännöksistä	79
6.2.4	Suositus erottamissäännösten täsmentämiseksi	79
6.3	Salassapito	79
6.3.1	Suositus korkeakoulua uhkaavan tiedon keräämisen oikeudesta	80
6.3.2	Suositus uhkatietojen käsittelystä	80
6.4	Käytännėsääntöjen laatiminen	80
6.4.1	Suositus käytännėsääntöjen laatimiseksi	80
6.4.2	Käytännėsääntöjen tarkoitus	80
6.5	Koulutustilaisuudet ja jatkuvuuden varmistaminen	81
6.5.1	Oppilaitostyöryhmän suositusten huomioiminen korkeakouluissa	81
6.5.2	Turvallisuusohjeistuksen jalkauttaminen	81
6.5.3	Pysyvän korkeakouluturvallisuuden neuvottelukunnan perustaminen	81
	Lähteitä	83
	Kuvaluettelo	88

1 Johdanto

Jokelan, Kauhajoen ja Myyrmannin tapaukset ovat vaikuttaneet suomalaisten turvallisuuden tunteeseen. On syntynyt pelko opiskelu- ja työrauhan vakavasta häiriintymisestä ja vakavien väkivaltatekojen mahdollisuudesta korkeakouluissa.

Opetusministeriö kutsui eri korkeakoulujen asiantuntijat tapaamiseen marraskuussa 2008, jolloin päätettiin ryhtyä valmistelemaan korkeakouluille ohjeistoa ja toimintamallia vakavien väkivaltatilanteiden varalle. Tehtävän koordinoitiin annettiin Laurea-ammattikorkeakoulun SID Security Laboratorylle.

Tässä käsikirjassa on koottuna yli vuoden (1/2009—3/2010) kestäneen kehittämishankkeen keskeiset tuotokset, jotka on koottu työryhmien, asiantuntijahaastatteluiden, seminaarien ja lähdeaineiston pohjalta. Käsikirjassa on keskeisimmät suositukset omatoimisen turvallisuuden kehittämiseksi korkeakouluissa. Osa aineistosta on myös hankkeen aikana perustetulla internetsivustolla osoitteessa www.korkeakoulurallisuus.fi.

Opetusministeriön pyynnöstä Laurea-ammattikorkeakoulu laati hankesuunnitelman, joka hyväksyttiin 5.1.2009. Hankkeen tavoitteiksi asetettiin kokonaisvaltaisen henkilöturvallisuuden kehittäminen korkeakoulukonteksteissa. Samoin tavoitteeksi asetettiin korkeakouluyhteisön jäsenten turvallisuuden edistäminen laatimalla korkeakouluille turvallisuusohjelma ja -käsikirja sekä akuutti toimenpideohjelma tulosten jalkauttamiseksi kohteisiin.

Hankkeelle nimettiin ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana toimi Laurea-ammattikorkeakoulun rehtori

Pentti Rauhala ja jäsenenä hallitusneuvos Maiju Tuominen opetusministeriöstä, sisäisen turvallisuuden sihteeristön päällikkö Tarja Mankkinen sisäasiainministeriöstä, rehtori Reijo Tolppi Pelastusopistosta, rehtori Seppo Kolehmainen Poliisiammattikorkeakoulusta, vararehtori Markku Löytönen Helsingin yliopistosta, rehtori Veli-Matti Tolppi Savonia-ammattikorkeakoulusta, koulutuspoliittinen sihteeri Juhana Harju Suomen ylioppilaskuntien liitosta, hallituksen jäsen Carita Wegelius Suomen ammattikorkeakouluopiskelijakuntien liitosta, vastaava psykologi Vesa Nevalainen Suomen Psykologiliitosta, dosentti ja psykologi Salli Saari Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiöstä sekä toimitusjohtaja Kimmo Kohvakka Suomen pelastusalan keskusjärjestöstä. Lehtori Juha Kreuz toimi ohjausryhmän sihteerinä ja hankkeen projektipäällikkönä.

Ohjausryhmä kokoontui kuusi kertaa.

Hankkeen yhteydessä järjestettiin kolme seminaaria. 21.4.2009 pidetty aloitusseminaari keräsi Laurea-ammattikorkeakoululle 193 osallistujaa. Yhteinen seminaari järjestettiin myös sisäasiainministeriön oppilaitosturvallisuustyöryhmän ja perusopetuksen turvallisuuskortin ohjausryhmän kanssa. Paikalla oli yhteensä 198 osallistujaa. Hankkeen viimeinen seminaari pidettiin osana kansallista 112-päivää 11.2.2010, jolloin osallistujia oli 138.

Hankkeen yhteydessä järjestettiin myös 24 asiantuntijatyöpajaa, joihin osallistui laaja joukko eri alojen asiantuntijoita ministeriöistä, poliisista, pelastustoimista, opiskelijajärjestöistä ja tietosuojavaltuutetun toimistosta. Pajoihin osallistui myös oppilaitospsyko-

logeja, korkeakoulujen rehtoreita ja turvallisuus-
päälliköitä. Käsikirjan perustana oleva monitoi-
mijariskimalli perustuu useisiin eri tutkimuksiin ja
sisäisen turvallisuuden eri hankkeista koottuihin
kokemuksiin. Monitoimijariskimallista on valmistu-
nut hankkeen aikana lisensoititutkimus Tampe-
reen yliopiston johtamistieteen laitokselle.

Käsikirjan sisällöstä ja siihen sisältyvistä kan-
nаноtoista vastaavat sen tekijät, eivätkä kaikki
siinä esitetyt ehdotukset edusta ohjausryhmän
jäsenten edustamien tahojen virallisia kantoja.

2 Korkeakoulun turvallisuusympäristö

Suomessa oli vuoden 2010 alussa yhteensä 16 yliopistoa ja 25 ammattikorkeakoulua. Niissä opiskeli yhteensä 280 000 opiskelijaa. Opettajia ja muita hallinnollista henkilökuntaa oli 40 000. Yhteenlaskettu lukumäärä oli siis noin 320 000. Turvallisuus koskettaa päivittäin myös lukuisia korkeakouluissa vierailevia henkilöitä.

Korkeakoulujen toiminta on avointa, ja niitä voidaan pitää monelta osin julkisina paikkoina. Niiden toimitilat eroavat toisistaan kooltaan ja käyttötarkoituksiltaan: kyseessä voi olla yhdessä rakennuksessa toimintaansa toteuttava yksikkö tai laajimmillaan useiden rakennusten muodostama kampusalue, jossa vapaa liikkuminen on kaikkien oikeus. Toisaalta korkeakouluissa on opetus- ja tutkimusyksiköitä, joissa liikkuminen voi olla hyvin rajoitettua ja valvottua.

Turvallisuusratkaisujen on sovelluttava suomalaiseen korkeakoulu- ja arvomaailmaan. Turvallisuus on korkeakouluissa systemaattista, yhteistyössä tapahtuvaa toimintaa yhteisen, turvallisen ympäristön luomiseksi ja ylläpitämiseksi. Pelkkä normien edellyttämien velvoitteiden täyttäminen ei riitä turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Tavoitteeksi voi asettaa sellaisen työympäristön, jossa jokainen voi toimia vapaasti tuntematta pelkoa henkisen tai ruumiillisen koskemattomuutensa loukkaamisesta. Turvallisuuteen sisältyy myös tunne olosuhteista, joissa turvallisuus on taattu, uhat tunnistettu ja mahdollisuuksien mukaan poistettu tai minimoitu. Vain tunnistettuihin riskeihin voidaan vaurautua.

Suomalainen turvallisuus on vuosikymmenien saatossa rakentunut luottamukselle, jota ilman voitaisiin joutua tilanteeseen, jossa panostettaisiin vain fyysiseen turvallisuuteen: ihmisten toimien rajoittamiseen ja turvallisuuden nimissä tapahtuvaan yksilön vapauden ja yksityisyyden rajaamiseen erilaisten normien avulla.

Suomalainen arvomaailma ja korkeakouluille tyypillinen ajatus ”vapaan tiedon temppelistä” ovat tekijöitä, joita suojataan parhaiten yhteisöllisen toiminnan, erilaisuuden hyväksymisen ja suvaitsevaisuuden kautta. Tämä on turvallisuustoiminnan keskeinen lähtökohta.

2.1 Korkeakoulujen turvallisuusyö

Hyvä turvallisuuden määritelmä on Berkin seuraava tulkinta (*Virta 1998, 24*):

”Turvallisuus merkitsee sitä, että on suojeltu vaaroilta eikä ole altistettu niille; se merkitsee vapautta epäilyksistä, varmuutta, perusteltua luottamusta; ja se merkitsee vapautta huolesta ja pelosta.”

Turvallisuus on aina toimintaympäristöstään riippuvainen asia. Se merkitsee tunnetta uhkaa aiheuttavien tekijöiden suhteen, mutta myös erilaisia fyysisiä ja toiminnallisia järjestelyitä uhkien torjuntaan liittyen.

Turvallisuus on sekä tunne että tekninen ja toiminnallinen järjestely.

Turvallisuus jakaantuu sekä subjektiiviseen tunteeseen että objektiivisesti rakentuviin teknisiin ja toiminnallisiin järjestelyihin. Tällöin sen kokonaisvaikutuksen arviointi on aina yksilölähtöistä, eikä sen ylläpitäminen vain teknisin ja toiminnallisin keinoin ole riittävää. Lähtökohtana on oltava yksilön turvallisuuskäsityksen realistinen ja todellisiin uhkiiin perustuva rakentuminen, eikä pelkästään tekninen ja toiminnallinen, osin näennäinen turvallisuus.

Turvallisuus korkeakouluissa tarkoittaa sellaista otoltilaa, jossa tiedossa olevat uhkat ovat hallinnassa ja jossa korkeakouluuyhteisön jäsenet voivat toimia ilman huolta ja pelkoa. Se muodostuu kokonaisuudesta, joka vuorostaan rakentuu useista eri osatekijöistä. Tämä käsikirja on rajattu käsittämään vain vakavat henkilöriskit ja niiltä suojautuminen.

Korkeakoulujen avoin ja osallistuva toiminta toteutuu avoimilla toimitilaympäristöillä ja vapaan liikumisen sallimisella. Tällöin vain osa korkeakoulujen tiloista on kulunvalvonnallisesti rajattua.

Korkeakoulu on vain yksi osa riskiprosessia, joka voi johtaa vakavien henkilöriskien toteutumiseen. Pääosa korkeakoulujen henkilöriskejä aiheuttavista tekijöistä on aiheutunut jo ennen kuin uhkaava henkilö on edes liittynyt korkeakouluuyhteisön jäseneksi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että korkeakoulut joutuvat varautumaan tilanteisiin, joiden alkusyy on muualla kuin niiden omassa vaikutuspiirissä.

Turvallisuustyön lähtökohtana on yhteistyö. Korkeakoulun turvallisuus rakentuu useiden toimijoiden yhteistyön tuloksena, mutta koordinoimisvastuu on aina korkeakoululla itsellään. Tämän käsikirjan toimintamallit soveltuvat myös muiden turvallisuuden osa-alueiden hallintaan, ja niitä suositellaankin käytettäväksi yhtenä osana kokonaisturvallisuutta. Siihen kuuluvat työturvallisuus, henkilöturvallisuus, tietoturvallisuus, rikostorjunta, toimitilaturvallisuus, tuotannon ja toiminnan turvallisuus, ympäristöturvallisuus, palo- ja pelastustoiminta, valmiustoiminta, ulkomaan toimintojen turvallisuus sekä turvallisuusjohtaminen ja riskienhallinta.

2.2 Käsikirjan lähtökohdat

Käsikirjan sisällöllisiin ratkaisuihin on vaikuttanut laaja joukko eri alojen osajia, joiden näkökulmat ja ideat on työstetty yhteiseksi näkemykseksi muun muassa työpajatyöskentelyn kautta.

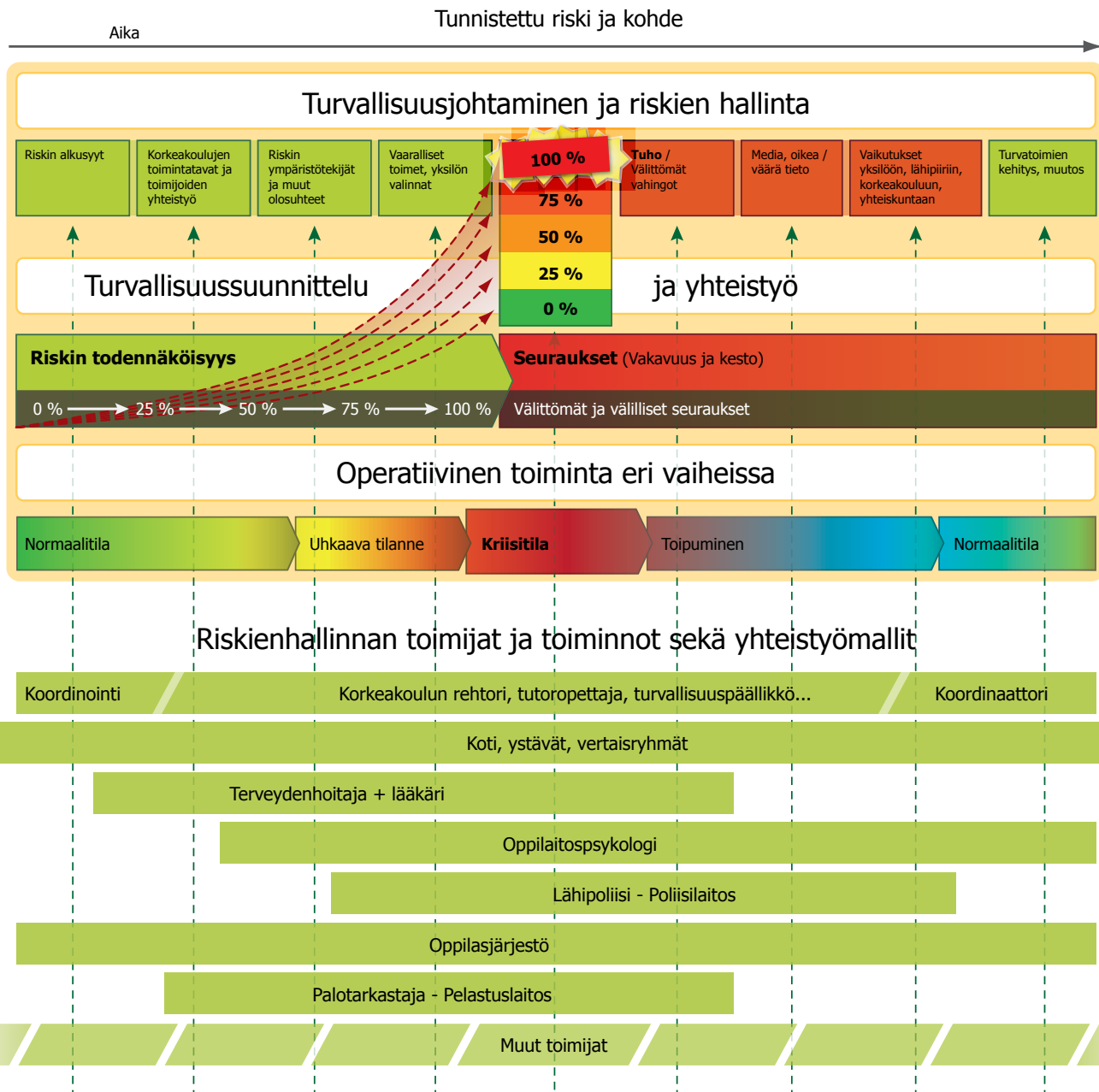
Käsikirja ei ole kokoelma toimintaan velvoittavia sääntöjä, vaan se koostuu kokonaisuuksista, joista jokainen voi valita oman toimintansa kannalta keskeisimmät ja toimivimmat ratkaisut. Käsikirja koostuu työryhmän ja useiden eri asiantuntijoiden näkemyksistä toimista, joiden avulla korkeakoulujen turvallisuutta voidaan edistää. Kaiken tiedon soveltaminen on kuitenkin tehtävä aina tapauskohtaisesti jopa korkeakoulun omien toimintojen ja toimipisteiden välillä.

Painopiste käsikirjassa on sellaisissa turvallisuudesta edistävissä ratkaisuissa, joissa lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen. Lisäksi tärkeä tekijä on riittävä yksityisyyden ja yksilönvapauden suoja. Parhaimmillaan käsikirja toimii tilanteissa, joissa yhteisöt ovat sitoutuneet pitkäjänteiseen työskentelyyn riittävän turvallisuustason varmistamiseksi.

Käsikirjan sisältö on rajattu käsittämään vain vakavat väkivalta- ja uhkatilanteet ja erityisesti niiden ehkäisyyn pyrkivät toimintamallit. Muut henkilöturvallisuutteen liittyvät tekijät on jätetty rajauksessa ulkopuolelle. Tietoturvallisuutta, rikostorjuntaa tai muita turvallisuuden osa-alueita käsitellään vain, kun ne liittyvät rajauksen piirissä oleviin asioihin.

2.3 Turvallisuuden johtaminen

Yksi keskeisimmistä käsikirjan tavoitteista on suosittaa korkeakouluille niiden toimintaan soveltuvan turvallisuuden johtamisen mallin rakentamista. Käsikirja ei sinänsä edellytä tiettyä mallia, vaan lähtökohtana on korkeakoulun omiin prosesseihin soveltuvan toiminnan suunnittelu ja toteutus. Kirjan suosituksia voi jokainen soveltaa jo olemassa olevaan tai vasta työn alla olevaan turvallisuuden johtamisen malliin.

Kuva 1. Korkeakoulun turvallisuuden johtamisen rakenne

Turvallisuuden johtamisen vastuu on korkeakoulun rehtorilla. Tärkeintä turvallisuuden johtamisessa on kaikkien toimijoiden yhteinen tahtotila ja päämäärä kohti tavoitteellista ja turvallista työympäristöä. Käytännössä tämä toteutuu päivittäisellä turvallisuustyöllä, jossa jokainen vastaa omalta osaltaan turvallisuuden ylläpitämisestä.

Turvallisuusjohtamisen perustana on riskien tunnistaminen, joka sisältää ennen tapahtumaa vaikuttavien todennäköisyyttä lisäävien tekijöiden ja riskin toteutumisen aiheuttamien seurausten vakavuuden tunnistamisen. Riskejä hallitaan niiden kronologisessa rakenteessa. Käsikirjassa on noudatettu Kreuzin (2009) laatimaa riskienhallinnan kronologista mallia, jota on aiemmin sovellettu kuntien turvallisuustyössä, terroririskien hallinnassa sekä elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteistyössä paikallisessa turvallisuus-suunnittelussa.

Turvallisuuden johtaminen edellyttää kokonaiskuvan hahmottamista. Monitoimijariskien osalta kokonaiskuvan ja tavoitteen on oltava sama kaikilla toimijoilla. Oheisessa kuvassa 1 on kuvattu se turvallisuusjohtamisen kokonaisuus, jolle käsikirja on rakentunut.

Perustana on riskin syy-seuraus-suhde. Ensinnäkin riskienhallinnan kokonaisuus muodostuu kohteen määrittelystä. Tässä tapauksessa suojattavana kohteena on ihminen, ja riskinä on toisen ihmisen toteuttama väkivallanteko. Riski väkivallantapahtumalle muodostuu teon todennäköisyydestä ja seurausten vakavuudesta. Kuviossa todennäköisyyden alkuvaihe muodostuu niistä riskin syistä, jotka mahdollistavat teon toteutumisen. Tässä tapauksessa alkusyyt muodostuvat opiskelija- ja työntekijävalinnoista, mahdollisista mielenterveydellisistä tekijöistä teon mahdollisesti suorittavan henkilön yksilöllisiin tekijöihin. Riskin alkusyynä on siis tekijään liittyvät fyysiset ja psyykkiset valmiudet teon toteuttamiseen.

Toiseksi: riskin todennäköisyys kasvaa, jos korkeakoulun toimintatavat ja toimijoiden yhteistyö on puutteellista — tekijän tilan kehittymistä ei kyetä havaitsemaan, tai tieto eri toimijoiden välillä ei välity

niille, joiden kuuluisi tieto saada. Tällöin kokonaiskuvan muodostuminen epäonnistuu, ja potentiaalisesti tekijään ei kyetä kohdistamaan ennalta estäviä hoito- ja muita toimenpiteitä. Tässä vaiheessa ei välttämättä ole tiedossa tekijöitä, mutta korkeakoulun toimintaympäristö ja eri toimijoiden yhteistyön puutteet mahdollistavat riskin kasvamisen ilman, että sitä kyettäisiin havaitsemaan.

Kolmas vaihe muodostuu riskin ympäristötekijöistä ja tilanteeseen vaikuttavista muista olosuhteista. Tässä vaiheessa potentiaalisen tekijän mahdollisista suunnitelmista voi olla havaittavissa indikaatioita lähipiirissä. Ne voivat olla suoria tai epäsuoria ilmaisuja tai käytöksessä ja puheessa ilmenneitä viitteitä mahdollisesta väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Usein kyse ei ole suorista uhkauksista, vaan enemmänkin puheesta ja toiminnasta tehtävistä havainnoista, joita tekijä ei välttämättä ole tarkoittanut uhkauksiksi. Usein kyseessä on uhkauksen sijaan tiedon vuotaminen lähiympäristöön. Kyse on uhkaavasta tilanteesta, joka on mahdollista havaita varsinkin lähipiirissä ja vertaisyhteisöissä. Tämä vaihe voi kestää useista päivistä viikkoihin tai kuukausiin.

Neljäs ja korkein riskitaso muodostuu, kun tekijä on päättänyt toteuttaa tekonsa, ilmaissut selkeän uhkauksen tai ryhtynyt teon valmisteluun. Kyse on akuutista kriisitilanteesta. Tämä vaihe voi kestää tunneista päiviin tai jopa useisiin viikkoihin.

Riskin toteutumisen estäminen ennalta on turvallisuustoiminnan keskeinen tavoite. Toiminta akuutissa kriisitilanteessa painottuu riskin seurausten minimoimiseen. Väkivallanteesta aiheutuvien välittömien seurausten lisäksi siitä seuraa aina pitkäaikaisia välillisiä vahinkoja. Yksilöiden fyysisten vammojen lisäksi ne liittyvät psyykkisiin traumoihin. Myös turvallisuuden tunteen pysyvän alentumisen voidaan katsoa olevan väkivallanteen seuraus.

Vakavat väkivallanteet ovat seurauksiltaan pitkävaikutteisia. Tapauksiin liittyy julkisuus ja eri yhteisöissä liikkuva oikea ja väärä tieto. Myös tällä on merkitystä korkeakoulujen turvallisuudelle ja uusien tapausten ennaltaehkäisylle. Tapahtumat vaikuttavat

yksilöihin, yhteisöihin ja koko yhteiskuntaan. Paluu normaalityylaan edellyttää koko prosessin selvittämistä, toiminnan kehittämistä ja uusien toimintamallien luomista.

Turvallisuustoiminnan kokonaisuus rakentuu edellä mainitun riskin kronologisen tapahtumaketjun muodostamalle yhteistyölle. Kyseessä on jatkuva prosessi, jossa eri toimijoiden yhteistyöllä vaikutetaan riskin kaikkiin vaiheisiin. Monitoimijariskien hallinta perustuu selkeästi johdettuun ja organisoituun yhteistyöhön, jota tässä tapauksessa koordinoi korkeakoulu. Viranomaiset koordinoivat omia toimiaan, mutta korkeakoulun on kyettävä johtamaan koko turvallisuustoimintojen kokonaisuutta ja avustamaan viranomaisia tehtävissään. Turvallisuustoiminta muodostuu monitoimijariskin hallinnasta, turvallisuussuunnittelusta ja –yhteistyöstä sekä eri toimijoiden yhteen sovitetusta päivittäisestä operatiivisesta turvallisuustoiminnasta.

2.4 Turvallisuuden organisointi

Turvallisen toiminnan luominen ja ylläpito vaatii aikaa ja selkeän päämäärän. Käytännön työnä tämä tarkoittaa turvallisuuden vastuiden määrittelyä, toimintaohjelman laatimista ja toteuttamista sekä henkilöstön ja opiskelijoiden wwehdyttämistä turvallisuusasioihin. Rehtori voi nimetä turvallisuuskoordinaattorin ja korkeakoulun oman turvaryhmän (kts. 2.7).

Turvallisuuden johtaminen on yhteistyön ja verkoston johtamista. Korkeakoulun tapa johtaa yhteistyötä ja verkostoja voi perustua jo olemassa oleviin käytäntöihin tai rakentua soveltuvin osin nyt esitettävälle mallille. Keskeistä turvallisuuden johtamisessa on korkeakoulun rooli turvallisuuden koordinoimisessa.

Turvallisuussjärjestelmä muodostuu organisaatiosta (turvaryhmä), arvioiduista riskeistä ja niiden eri vaiheista (ks. kuva 1), turvallisuussuunnittelusta, viranomaisyhteistyöstä (turvaverkko) sekä operatiivisesta

turvallisuustyöstä. Korkeakoulun turvallisuustyö on osa kunnan kokonaisturvallisuutta, jota hallinnoidaan paikallisen turvallisuustyön kautta. Turvallisuussjärjestelmään kuuluu myös yhteistyö muiden korkeakoulujen ja oppilaitosten turvallisuutta kehittävien toimijoiden kanssa.

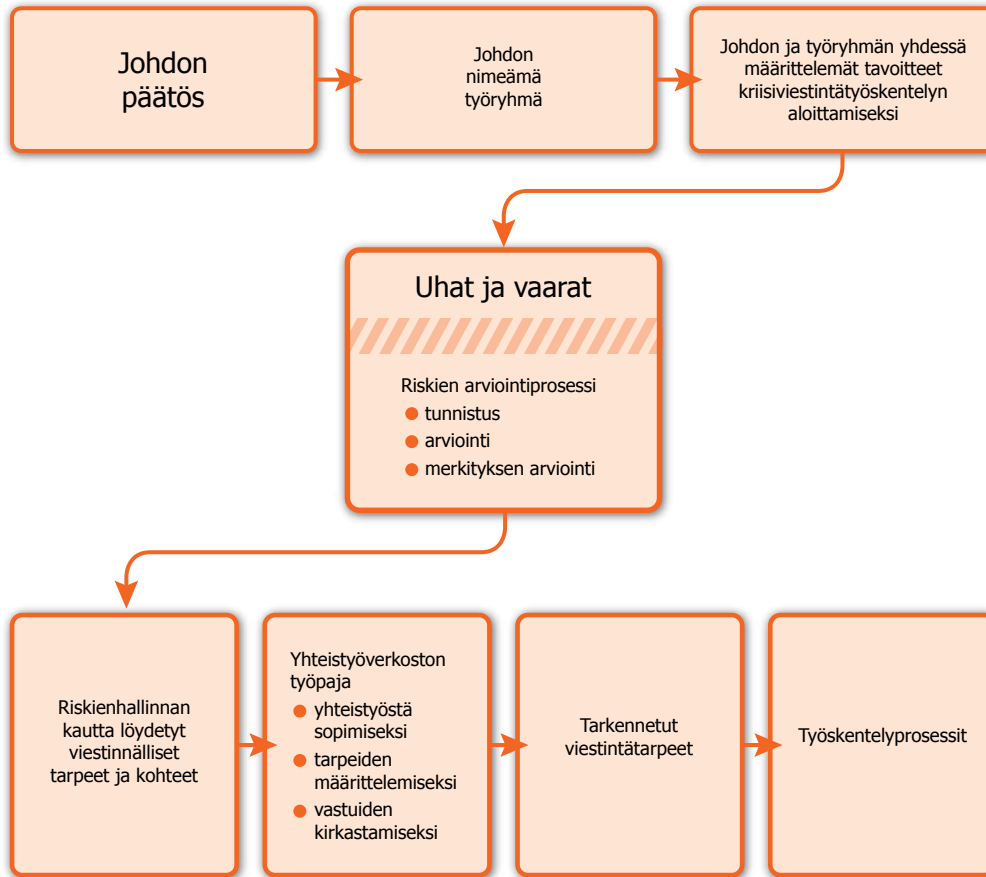
Turvallisuuden käytännön koordinoimisesta vastaa nimetty vastuuhenkilö, turvallisuuskoordinaattori. Turvallisuustyö on tänä päivänä yhä enemmän kokopäivätoimista, systemaattista toimintaa. Johtamisen sijaan siinä pikemminkin ohjataan yhdessä sovitujen turvallisuustavoitteiden suuntaan. Turvallisuuskoordinaattorin tehtäviin voivat kuulua ainakin seuraavat toimet:

- turvallisuussuunnittelu
- yhteistyö eri toimijoiden kanssa
- asiantuntijatehtävät
- koulutus ja perehdyttäminen
- kriisivalmiuksien ylläpito
- verkostotoiminta muiden korkeakoulujen kanssa.

Opettajat ja muu henkilökunta vastaa omalta osaltaan arjen turvallisuuden ylläpitämisestä. Tähän tehtävään kuuluvat muun sovitun turvallisuustyön ohella säännölliset turvallisuusinfot, turvallisuuskoordinaattorin tai esimerkiksi oppilaitospsykologin ja/tai terveydenhoidon informoiminen korostettua huolta aiheuttavista seikoista. Päivittäisen turvallisuuden ylläpitäminen edellyttää kaikkien toimijoiden yhteistyötä ja vastuuta omasta toiminnasta.

2.5 Kunnan turvallisuustyö

Jokaisen kunnan tai kuntien muodostaman yhteensuunnitelmän on laadittava paikallinen turvallisuussuunnitelma. Turvallisuussuunnitelma on merkittävin väline sisäisen turvallisuuden toimeenpanon toteuttamiseksi paikallisella tasolla. Se on paikallista turvallisuussuunnitelmasta ohjaava dokumentti, jonka valtuusto hyväksyy.

Kuva 2. Kriisiviestintäprosessin suunnittelu ja työ

Kunnan turvallisuussuunnittelu käynnistetään johtotoikan (kunta, poliisi, pelastustoimi) kokoon-tumisella. Turvallisuussuunnittelua varten luodaan moniammatillinen verkosto, työryhmä, joka valmis-telee suunnitelman. Työryhmään kuuluu kunnan eri hallinnon aloja: poliisin ja pelastustoimen, elin-keinoelämän, seurakuntien ja kansalaisjärjestöjen edustajia.

Kuntien turvallisuustyön tavoitteena on laatia eri toimijoiden yhteinen turvallisuusstrategia. Kunnan turvallisuussuunnittelu jalkautetaan turvallisuustyönä, jota toteutetaan laajalti eri aloilla. Kyse on kunta-laisturvallisuudesta, jolloin turvallisuustyön kohteena ovat kaikki kuntalaiset, myös korkeakoulu yhteisöjen jäsenet.

Kunnan turvallisuusustyö sivistystoimen osalta muodostuu ensinnäkin valmiussuunnittelusta, mutta myös arjen turvallisuudesta. Vaikka korkeakoulut eivät ole kunnan sivistystoimen alaisia, on kunta keskeinen opetuksen turvalliseen järjestämiseen liittyvä toimijataho. Sivistystoimen kautta korkeakoulut voivat olla osana kuntalaisturvallisuuden rakentamista. Toinen väylä on kunnan oma turvallisuusorganisaatio, joka vastaa kuntalaisturvallisuuden koordinoinnista.

Vakavissa kriisitapauksissa kunnat joutuvat aina käynnistämään oman kriisiorganisaationsa. Tänä päivänä kriisinaika ei tarkoita yhteiskuntaan julistettua poikkeustilaa, vaan kriisi voi olla paikallinen yhden kunnan alueelle sattuva tapahtuma. Tällöin kunnan johdon on kyettävä käynnistämään omat kriisinajan toiminnot yhteistyössä korkeakoulun kanssa.

Korkeakoulun turvallisuus on osa kunnan turvallisuusustyötä. Korkeakoulut ovat merkittäviä julkisia tiloja, joissa käy päivittäin suuri määrä kuntalaisia. Korkeakoulun on oltava osa sitä turvallisuusustyötä, jota kunnissa tehdään. Paras väylä tähän on kunnan turvallisuussuunnittelu ja –työ.

2.6 Turvallisuusviestintä

Turvallisuusviestintä kattaa koko riskienhallintaprosessin. Ennaltaehkäisevässä toiminnassa tiedottaminen, kouluttaminen ja muu viestintä korostuvat. Korkeakoulut ovat yhteisöjä, joissa on suuri henkilövaihtuvuus, joten turvallisuusviestintä on liitettävä opetussuunnitteluun. Turvallisuusviestinnän on oltava osana muuta viestintää.

Lähtökohtana turvallisuusviestinnälle on johdon päätös turvaryhmän toiminnan periaatteista. Turvallisuusviestintä on osa normaalia viestintästrategiaa ja suunnittelua, jolloin korkeakoulun valmiudet kriisitilanteissa perustuvat arjessa toimiviin ja käytössä oleviin viestintäkanaviin ja –toimintoihin.

2.6.1 Normaaliolojen erityistilanteet

Normaaliolojen erityistilanteita voivat olla esimerkiksi erilaiset onnettomuudet ja väkivaltatilanteet tai työpaikkakiusaaminen ja syrjintä. Julkisuuskriisejä voivat olla esimerkiksi harhaanjohtavat uutiset ja huhut.

Onnistuneen kriisiviestinnän ansiosta organisaation maine säästyy, vaikka uutisoitava aihe olisi ikävä. Mikäli viestintä kriisitilanteessa epäonnistuu, ovat sen vaikutukset maineen suhteen vähintään haitallisia, vaikka kriisin aiheuttanut asia olisi alun perin ollut pieni.

Kriisitilanteen kohderyhmien määrittäminen

Kriisitilanteessa monet tahot haluavat ja tarvitsevat tietoa vallitsevasta tilanteesta. Kriisin luonteen ja laajuuden perusteella on mahdollista määrittellä kriisitiedotuksen kohderyhmät. Kaikissa kriiseissä oma henkilöstö ja opiskelijat ovat tärkeimpiä kohderyhmiä, jotka toimivat tiedotuskanavina korkeakoulu yhteisöstä ulospäin. Siksi on tärkeää, että sisäinen viestintä toimii kriisitilanteessa; oma henkilöstö on alusta alkaen perillä tapahtumista ja kriisin vaikutuksista korkeakoulun toimintaan. Muut kriisiviestinnän kohderyhmät on syytä määrittellä aina yhteisökohtaisesti. Niitä voivat olla esimerkiksi asiakkaat, yhteistyökumppanit, viranomaiset ja vakuutusyhtiöt.

Kriisitiedottamisen kohteet

Kriisitiedottamisen kohteita ovat ihmiset tai organisaatiot, joita kriisitilanne koskee, sekä ne tahot, jotka voivat jotenkin vaikuttaa kriisitilanteen kulkuun. Samoin kohteena ovat kriisitilanteesta osalliset ihmiset, joiden täytyy saada asiasta tietoa. Edellä mainittujen kohteiden avulla on helppo tehdä kriisitiedottamisen sidosryhmäkartoitus. Huolellisesti tehtynä se osoittaa verkostojen laajuuden.

Kriisitilanteen ominaispiirteet määräävät toimintatavat

Kriisitilanne ja sen erityispiirteet määräävät tilanteessa sovellettavien toimintatapojen valinnan. Äkillisissä tilanteissa on tärkeää, että yhteistyöryhmien ja joukkoviestimien käyttöön saadaan mahdollisimman pian ensimmäinen tiedote, jossa kerrotaan tapahtuneesta ja lisätietojen lähteestä. Viestimien yhteydenottoa ei voi jäädä odottamaan, vaan ensimmäinen tiedote on julkaistava niin nopeasti kuin mahdollista. Tärkeintä on kertoa kriisiin johtaneen tapahtuman pääkohdat ja seuraavan tiedotteen tai tiedotustilaisuuden ajankohta.

Kriisitilanteessa tiedotteen laadinnassa on varmistuttava siitä, että julkisuuteen annettavat tiedot ovat oikeita ja varmistettuja. Kriisitilanteita varten nimetään henkilö tai henkilöt, jotka hyväksyvät jokaisen tiedotteen ennen levitystä. Jos organisaatiossa on tunnistettu riskit ja niihin on osattu varautua, käytössä on jo ennalta laaditut tiedotepohjat, joita vain täydennetään itse kriisitilanteessa.

Kriisit ovat organisaatiolle myös tilaisuus oppia uutta. Jälkeenpäin kriisit on syytä purkaa ja analysoida. Tehdyt virheet on tunnustettava ja havaitut puutteet korjattava. Syyllisten etsiminen ja rankaiseminen on yleensä kaikkein huonointa kriisitilanteen purkua, eikä sen avulla ratkaista varsinkaan kriisiviestinnässä tehtyjä virheitä.

Hätätilanteista ja niiden hoitamisesta voidaan tehdä kirjallinen raportti, joka esitetään tarvittaessa valvoville viranomaisille tai muulle henkilöstölle. Hätätilanneraportin esittely henkilöstölle syntyyvina keskusteluineen ja parannusehdotuksineen menettelytapaohjeisiin tehdään kuukauden kuluessa tapahtuneesta hätätilanteesta.

2.6.2 Kriisiviestintä

Kriisillä tarkoitetaan tapahtumaa tai prosessia, joka uhkaa korkeakoulu yhteisön aineellisia tai aineettomia arvoja eli yksilöitä, kiinteistöä, irtaimistoa tai yhteisön

mainetta. Kriisi voi olla myös äkillinen onnettomuus tai hiipivästi ja huomaamatta etenevä tapahtumaketju.

Kriisiviestintä on tehostettua viestintää odottamattomissa tilanteissa, joissa yhteisön toimintaedellytykset tai muu etu ovat uhattuna. Se eroaa päivittäisestä viestinnästä siten, että se on tehokasta ja nopeaa. Kriisiviestinnän päätavoitteina on, että julkisuudessa syntyy oikea mielikuva tilanteesta, yhteisön näkökulmat ja viestit otetaan huomioon ja että yhteisön toimintaedellytykset ja jatkuvuus turvataan.

Kriisin onnistuneeseen ratkaisuun vaikuttaa olennaisesti, miten yhteisö on varautunut tiedottamaan kriisitilanteestaan. Selviytymisen kannalta on tärkeää osata varautua tulevaan. Hyvin hoidettu kriisiviestintä osoittaa korkeakoulu yhteisön osaamista ja tilanteen hallitsemista, mikä voi vaikuttaa kohteensa imagoon parantavasti. Toinen näkökulma kriisille on sen funktio mahdollisuutena. Kriisitilanne mahdollistaa myös mediassa näkymisen, jolloin näissä tilanteissa ainoa mahdollisuus on vankka osaaminen ja sitä kautta esille tuleva yhteisön toimintakyky sekä valmius varautumisen kautta.

Ikävät uutiset leviävät nopeasti riippumatta siitä, toimiiko korkeakoulu yhteisö asiassa vai ei. Korkeakoulu yhteisön edustajilla on mahdollisuus itse päättää, menettelevätkö he asiassa passiivisesti vai aktiivisesti. Passiivisesti toimiva yhteisö kieltää tapahtuneen tai antaa siitä lisätietoja vain jonkun niitä kysyessä, kun aktiivisesti toimiva yhteisö tuo nopeasti julki tapahtuneen sekä oman näkemyksensä siitä täydentäen selvitystä asian edetessä.

Joskus vaikeneminenkin voi olla käypä vaihtoehto. Jos tapahtuma ei varmuudella sisällä sellaisia tekijöitä, jotka voivat vaarantaa yrityksen maineen, ja jos asian esille tuleminen on erittäin epätodennäköistä, hiljaisuus voi olla perusteltua. Jos korkeakoulu yhteisön edustajat sen sijaan vaikeutuvat asiasta, jota esimerkiksi kohderyhmä pitää vakavana saaden sen itse selville, mitättömältä tuntuva asia voi kasvaa mittasuhteiltaan kohtuuttomaksi ja tilanne kriisiytyä. Riskit, jotka kohdistuvat korkeakoulu yhteisön maineeseen, olisi pystyttävä tunnistamaan ja niihin olisi varauduttava erityisellä huolella. Mainetta on vaikea

suojata, jos pahin mahdollinen on päässyt tapahtumaan. Siksi nopea ja totuudenmukainen tiedottaminen on yleensä paras ratkaisu. Viestinnän on oltava suunniteltua ja tavoitteellista myös kriisitilanteessa. Se vaatii onnistuakseen yhteisön johdon sitoutumista kriisiviestinnälle asetettuihin tavoitteisiin.

Kriisiviestinnän suunnittelu alkaa uhkien ja vaarojen tunnistamisella ja mahdollisten kriisitilanteiden kartoittamisella. Tarkastelutavaksi sopii systemaattinen riskien tunnistamisprosessi, jossa käydään läpi kaikki organisaation prosessit uhkia ja vaaroja tunnistuen, minkä jälkeen siirrytään analysoimaan ja päättämään tiedottamisen tarpeista näissä prosesseissa. Kun riskit on tunnistettu, ja tiedetään, millaisia kriisejä korkeakouluyhteisö voi kohdata, pystytään tunnistettuihin riskeihin varautumaan ja suunnittelemaan kriisiviestinnän tarpeet etukäteen, kun mahdollinen on vielä tehtävissä.

2.6.3 Kriisilajit

Ensimmäinen askel kriisiviestinnän toteuttamisessa on suunnittelu, ja osana sitä on uhkatilanteiden kartoitus. Aina kun kysymyksessä on uhkasta muodostunut riski, on olemassa mahdollisuus myös kriisiin, jonka seurauksia voidaan poistaa tai minimoida riskien hallinnan ja varautumisen kautta.

Kriisiviestintä muodostuu kolmesta eri vaiheesta: **ennakointi, valmistautuminen ja toiminta**. Uhkatilanteiden kartoitus on osana ennakoivia ja kriisinhallintaa.

Kriisejä ja poikkeustilanteita voidaan jaotella monin eri tavoin. Kriisien jaottelu tapahtuu yhteisön toiminnan ja toimintaympäristön mukaan. Tapahtumat voidaan jakaa sisäisiin ja ulkoisiin kriiseihin, jotka koskevat korkeakouluyhteisön jäseniä, johtoa, asiakkaita ja muita yhteistyökumppaneita, korkeakoulua itseään, toimintaa ja prosesseja, tuotteita ja palveluja sekä toimialaa yleensä. Kriisit voidaan jakaa myös sen mukaan, ovatko uhat ja vaikutukset aineellisia vai aineettomia. Ne jakautuvat normaaliolojen erityistilanteisiin ja poikkeusoloihin.

2.6.4 Kriisiviestintäohjeistus

Kriisitilanteen alkumetreillä viestinnän painopiste on jo tapahtunutta suuremman vaaran torjumisessa. Viestinnän avulla pyritään minimoimaan seuraukset sekä se, ettei kriisi tai vaaratilanne pääse entisestään pahenemaan. Painopiste on myös inhimillisissä arvoissa ja korvaavista palveluista tiedottamisessa. Tiedottamista vaativia erityistilanteita voivat olla esimerkiksi häiriö keskeisissä peruspalveluissa, epidemiat, ympäristöongelmat, suuronnettomuudet ja työtaistelutilanteet.

Hyvin hoidetulle ennakoinnille viestinnälle kriisi tai häiriö ei ole ongelma, jos viestinnän rakennelma ja organisaatio on oikea, ja jokainen toimija tunnistaa oman roolinsa ja toimii sen mukaisesti. Toimintaa johtava viranomainen vastaa viestinnän sisällöstä viranomaistehtävän osalta.

Avointa ja nopeaa kriisitiedottamista

Kriisiviestinnän perinteiset peruseräpäätökset ovat nopeus, avoimuus ja rehellisyys, jatkuvuus, uskotavuus, vastuullisuus, inhimillisuus ja tasapuolisuus. Aloitteellisuus on tärkeää tiedonvälityksen aikana. Vastuunkanto on kriisitilanteissa keskiössä, vaikka valitettavasti vastuullisuus ja inhimillisuus unohtuvat helposti kriisin aikana. Kriisiviestinnän on oltava aktiivista, avointa ja luotettavaa tiedonvälitystä olennaisista asioista. Vain varmoista asioista voidaan tiedottaa eteenpäin. Tiedon pitää olla oikeaa ja riittävää, jotta vältytään huhuilta ja mahdollistetaan oikean mielikuvan syntyminen tapahtumien kulusta.

Tieto pitää pystyä tarjoilemaan niin, että se on kaikille osapuolille ymmärrettävää. Ammattisanasto harvoin palvelee ymmärrettävyyttä.

Yhtenä peruseräpäätökseksi on, että kukin viranomainen vastaa myös poikkeusoloissa omaa toimialaansa koskevasta tiedotuksesta. Tällöin ylimmällä johdolla on vastuu yksikkönsä tiedotuksen organisoimisesta ja sisällöstä.

Määriteltäessä viestinnän periaatteita otetaan huomioon organisaation sisäiset ja ulkoiset sidosryhmät. Myös media on otettava huomioon.

Toimintaperiaatteet tärkeitä

Aloitteellisuudella kriisitilanteessa voidaan vaikuttaa siihen, millaisen sävyn ja kärjen kriisiuutinen mediassa saa. On ensiarvoisen tärkeää ehtiä kertomaan kriisistä ensimmäisenä. Näin vältetään huhut ja väärinymmärrykset. Kriisiviestintäohjeistuksessa kuvausten on oltava selkokielisiä, ja niissä on vältettävä kuvaamasta kriisien yksityiskohtia. Kriisin aikana toiminnan turvaamiseksi ohjeiden on oltava selkeitä ja ymmärrettäviä, jolloin pääperiaatteet ovat keskiössä. On muistettava, että tapahtumat tuskin kulkevat opittujen mallien mukaan. Mahdollisissa harjoituksissa kirjataan puutteet ja kehityskohdat.

Kriisiviestinnän suunnittelu

Korkeakouluyhteisön viestintästrategia laaditaan yhteisön vision ja strategian pohjalta. Tämä koskee myös erityistilanteita ja poikkeusoloja, jotka vaativat tehostettua viestintää.

Viestintästrategian tehtävänä on määrittellä viestinnän peruslinjat. Viestinnän eri kohderyhmät on huomioitava kaikessa korkeakoulun viestinnässä ja sen suunnittelussa. Tiedotusohjetta on hyvä päivittää tarvittaessa, esimerkiksi vuoden välein.

Johdon tehtävä on päättää korkeakoulussa noudatettavista viestintäperiaatteista ja viestintävastuun jaosta eri toimielimissä.

2.6.5 Kriisitiedotuksen kohderyhmät, mediarekisteri ja sidosryhmäkartoitus

Sidosryhmien tunnistaminen ja työtapojen kuvaaminen ovat tärkeimpiä kriisiviestinnän osa-alueita. Sidosryhmät toimivat median tietolähteinä korkeakouluyhteisöä koskevissa asioissa. Siksi yhteisön jäsenet ovat tärkeä sidosryhmä ja merkittävä kontaktipinta ja tiedotuskanava organisaatiosta ulospäin. Tämä tarkoittaa, että yhteisön jäsenillä pitäisi olla riittävä tieto tapahtuneesta ennen tiedotusvälineitä. Kriisitilanteessa määrittellään kriisitiedotuksen kohderyhmät, jolloin valintaan vaikuttavat kriisin luonne ja laajuus. Muut viestinnän kohderyhmät määrittellään yhteisökohtaisesti. Tiedotuksen pitäisi tavoittaa sellaiset yksilöt ja organisaatiot, joita kriisitilanne koskee tai jotka voivat jotenkin vaikuttaa kriisitilanteessa.

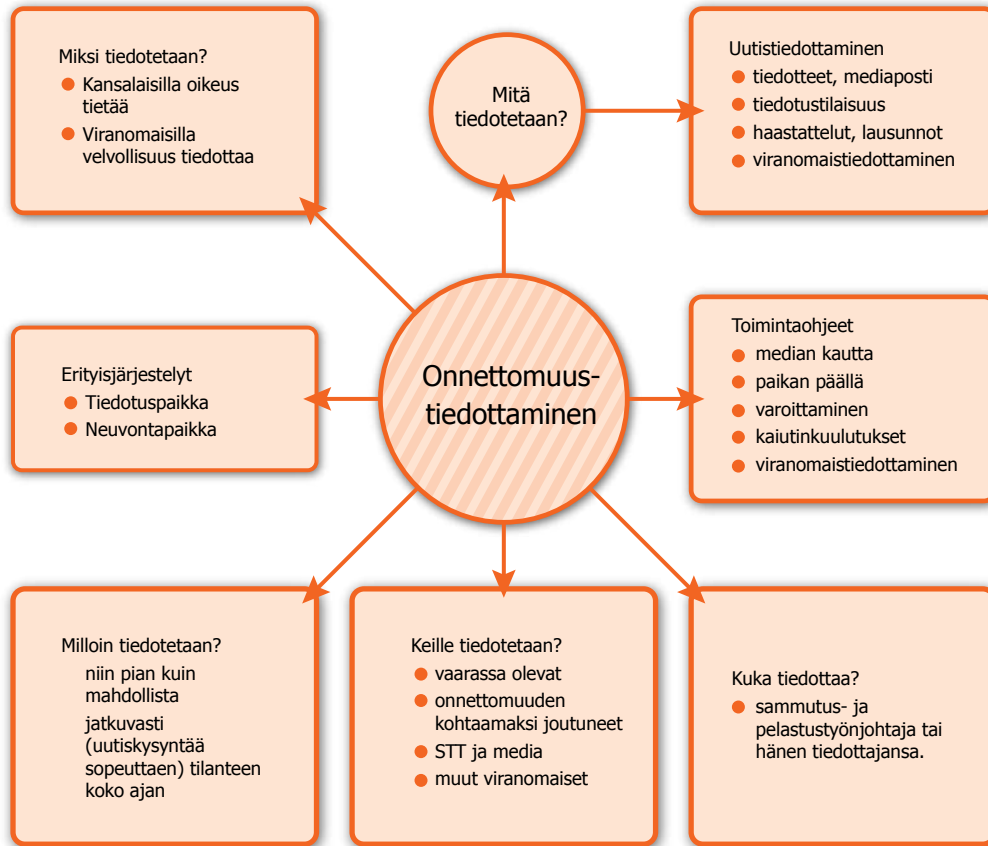
Sisäiset sidosryhmät

Sisäisiksi sidosryhmiksi voidaan katsoa muun muassa henkilöstö, ammattijärjestöt, juristit, työsuojeluorganisaation edustajat, omistajat ja vartioinnista vastaava yritys.

Korkeakoulun tärkein sisäinen sidosryhmä on sen oma henkilöstö ja opiskelijat eli korkeakouluyhteisö. Korkeakoulun johtoryhmä kuuluu myös sisäisiin sidosryhmiin. Kriisien aikana etukäteen suoritettua avainhenkilörisien tunnistamisesta on hyötyä; tiettyjen tehtävien hoito on turvattava. Kriisitiedottamisessa on pyrittävä tiedottamaan omalle korkeakouluyhteisölle ensin (joko henkilöstö tai henkilöstö ja opiskelijat tilanteen mukaisesti), jotta he pysyvät tilanteen tasalla ja mahdollisuus välttää mahdollisilta huhuilta pienenee.

Ulkoiset sidosryhmät

Ulkoisia sidosryhmiä on kohteesta riippuen useita, kuten viranomaiset, pelastusviranomaiset, media, omaiset, lähiseudun asukkaat, yhdistykset ja muut tutkimuslaitokset. Yksi tärkeimmistä ulkoisista

Kuva 3. Onnettomuustiedottaminen (Pelastusopisto 2001, liite 7)

sidosryhmistä on eri viranomaistoimijat. He vastaavat alueen turvallisuudesta ja kantavat vastuuta tiedottamisesta pelastustehtävissään.

Kriisit ja niistä tiedottaminen

Kriisitiedottamisessa voidaan käyttää apuna onnettomuustiedottamisen mallia. Sitä voidaan soveltaa onnettomuuksien lisäksi myös muihin kriiseihin.

Viestintä ja tiedottamisen vastuut

Yleisvastuu tiedottamisen järjestämisestä onnettomuustilanteissa kuuluu pelastustöitä johtavalle viranomaiselle. Käytännössä vastuu korkeakoulun viestinnästä kannattaa keskittää vähintään työparille. Näillä henkilöillä pitäisi olla mahdollisuus toimia tiedotusvälineiden apuna. Tiedotteiden välitystehtäviä voidaan delegoida eteenpäin. Tällöin on muistettava,

että sisällöllinen vastuu säilyy johtavalla vastuuviranomaisella. Muut viranomaiset ja yhteisöt antavat tietoja omasta toiminnastaan. Tiedottaa pitää myös korkeakoulun vastuulle kuuluvista asioista.

Kriisiviestinnän seuranta

Seuranta on tärkeää niin yleiselle kuin kriisiviestinnällekin; tähän on olemassa kattava määrä toimivia menetelmiä. Kohteessa voidaan arvioida, kuinka eri tiedotteet ovat tavoittaneet suuren yleisön tai miten internet-sivustojen kävijämäärät ovat kehittyneet. Viime kädessä kriisiviestinnän onnistumista on arvioitava kokonaisuutena. Seurannan ja palautteen avulla voidaan korjata mahdolliset virheet ja puutteet kriisiviestintätaitojen kehittämiseksi.

2.6.6 Tiedottamisen välineet kriisitilanteessa

Kriisin vakavuus ja merkittävyys ovat ensimmäisiä tekijöitä lähdettäessä arvioimaan mahdollisia tilanteeseen sopivia toiminta- ja työtapoja sekä käyttökelpoisia välineitä. Toimenpiteitä voivat olla muun muassa seuraavat asiat. Korkeakouluyhteisön edustajat varautuvat työparina vastaamaan median kysymyksiin: he tekevät rajatun tai kansainvälisen tiedotteen, laativat valtakunnallisen lehdistötiedotteen, järjestävät lehdistötilaisuuden tai perustavat lehdistökeskuksen. Rajattu tiedote voidaan tehdä esimerkiksi alueellisesti. Kansainvälinen tiedote kirjoitetaan tarvittavilla kielillä.

Tiedottamisen väline valitaan tiedotettavan asian, kohderyhmän ja tilanteen mukaan. Tiedottamisessa käytetään useita eri välineitä, jolloin varmistetaan viestin pääsy perille. Kriisiviestinnän välineet ovat samoja kuin normaaliolojenkin viestinnässä sillä erotuksella, että kriisitilanteessa arvioidaan kriisiä tapauskohtaisesti ja päätetään sopivista välineistä.

Viestinnän välineitä ovat suorien lähikanavien eli kasvokkaisviestinnän lisäksi sähköiset viestimet, kuten sähköposti, internet, intranet, radio ja

keskusradio. Sähköisiä viestimiä kannattaa nopeuden vuoksi hyödyntää kriisitiedottamisessa. Muita keinoja yleisölle tiedotettaessa ovat tekstiviestit, puhelin, televisio, sanomalehdet, tiedotteet, tiedotustilaisuus, suorat yhteydenotot, kaiutinauto ja yleisöhälyttimet. Puhelin ja VIRVE-verkko eli viranomaispuhelinverkko ovat hyviä keinoja viranomaisten välisessä tiedottamisessa.

Sähköposti

Sähköposti on esimerkiksi suuronnettomuudessa hyvä ja nopea väline, sillä se tavoittaa useat yksilöt samanaikaisesti. Se ei silti ole välttämättä toimiva ratkaisu jokaisessa kriisitilanteessa. Joukkolähe-tyksiä varten organisaatioilla pitää olla valmiina osoitteistot, joiden avulla saavutetaan suuri joukko toimijoita (esim.opiskelijat@korkeakoulu.fi; henkilosto@korkeakoulu.fi) ja. Näitä sähköpostiosoitteita käyttäviä toimijoita organisaatiossa on rajattu määrä.

Internet ja intranet

Vaikka internet viestinnän välineenä tavoittaa suuria ihmismassoja, on olemassa marginaalinen joukko, jolla ei ole mahdollisuutta käyttää sitä. On olemassa riski, ettei viestintäteknologia toimikaan odotetulla tavalla, jolloin voi muodostua este henkilöiden tavoitettavuudelle.

Korkeakouluyhteisön olisi hyvä kehittää kriisitilanteiden varalle omat Dark Site –sivustonsa, jotka toimivat vain kriisin aikana ja kestävät suurta käyttäjäkapasiteettia. Dark Site –sivustot suunnitellaan ja osin toteutetaan etukäteen, mutta ne julkaistaan mahdollisin täydennyksin vasta kriisitilanteessa.

Organisaation sisäisen viestinnän väline on intranet, jota voidaan käyttää tiedotettaessa korkeakoulun omalle yhteisölle. Koskaan ei tosin voida varmistua siitä, että se kattaisi koko yhteisön. Hyvä lisä on kriisitilannetta koskevien tiedotteiden tulostaminen ja asettaminen turvalliseen paikkaan asianosaisten nähtäville.

Tiedotustilaisuus

Tiedotustilaisuus on hyvä järjestää, jos onnettomuus aiheuttaa selkeää median mielenkiinnon kasvua ja useiden toimittajien saapumista tapahtumapaikalle. Tiedotustilaisuuden järjestää yleensä pelastustoiminnan johtaja. Jos tilanne herättää kansainvälistä mielenkiintoa, on varauduttava pitämään tilaisuudet tarvittavilla vieraila kielillä.

Tiedote

Tiedote kertoo tapahtuneesta päätiedot hyvin ja ytimekkäästi. Se vastaa seuraaviin peruskysymyksiin: kuka, mitä, missä, milloin ja miksi. Tiedotteessa on oltava hyvä otsikko ja uutiskärki, jotta se herättää kiinnostusta. Kriisit ylittävät yleensä uutiskynnyksen ainakin paikallisella tasolla. Tiedotteen alkuun kirjoitetaan tärkeimmät asiat, loppuun vähemmän tärkeät. Lopussa pitää mainita myös lisätietojen antaja yhteystietoineen.

Myös hätätiedote ja viranomaistiedote ovat tiedotetyyppejä. Viranomaistiedote lähetetään hätäkeskuksen kautta faksilla Yleisradioon käyttäen tarkoitukseen laadittuja lomakkeita. Se voidaan antaa valtakunnallisesti tai vain tietylle alueelle. Tiedote luetaan radiossa sellaisenaan. Hätätiedote annetaan, jos ihmishenkiä on välittömässä tai ilmeisessä vaarassa. Se annetaan myös, jos uhkana on huomattavat omaisuus- tai ympäristövahingot. Ennen hätätiedotetta annetaan yleensä yleinen vaaramerkki.

Viranomaistiedote voidaan antaa, kun ihmishenkien menetyksen tai huomattavien omaisuus- tai ympäristövahinkojen uhka ei ole välitön. Tiedote voi olla ilmoitus kadonneesta henkilöstä tai virheellisestä yleisestä hälytysmerkistä. Viranomaistiedotteen voivat antaa samat viranomaistahot kuin hätätiedotteen, mutta myös sosiaali- ja terveysministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä ympäristöministeriö. Yleisradioon tiedote menee myös hätäkeskuksen kautta. Viranomaistiedote luetaan Yleisradiossa sopivana aikana, eikä välttämättä heti, kun tiedote on lähetetty. Se on lähetettävä myös kaupallisille radioille.

Matka- ja pöytäpuhelimet

Matka- ja pöytäpuhelimet ovat tehokkaita viestinnän keinoja. Matkapuhelinverkot kuitenkin tukkeutuvat helposti, jos laajat ihmisjoukot käyttävät niitä samanaikaisesti. Suurin osa väestöstä omistaa matkapuhelimen, ja on tätä kautta tavoitettavissa. Tekstiviestejä voidaan lähettää useille samanaikaisesti esimerkiksi hätäviestipalvelun avulla. Palvelimelta syötettyä sms-tiedote saavuttaa nopeasti suuren joukon vastaanottajia. Viestin lähettäjäksi on merkittävä korkeakoulun ”hätäviestilähetys”. Viestintävälineestä ja sen käyttötarkoituksesta on tiedotettava vastaanottajille etukäteen.

Yleisohälyttimet

Erilaiset hälytinlaitteet on yksi viestintävälinejoukko. Väestön varoittamiseen käytettäviä äänimerkkejä ovat yleinen vaaramerkki, vaara ohi –merkki ja kokeilumerkki. Yleinen vaaramerkki pitää sisällään erilaisia tehtäviä, joita on noudatettava, kun merkki on kuulunut. Niitä ovat esimerkiksi sisätiloihin siirtyminen ja ikkunoiden sulkeminen. Vaara ohi –merkki tarkoittaa yleistä vaaramerkkiä koskevan varoitustilan purkamista. Tällöin vaara tai uhka on poistunut. Kokeilumerkkiä käytetään hälytyslaitteiden kokeiluun. Taajamien ulkopuolella ja alueilla, jonne kiinteä hälytysjärjestelmä ei kuulu, väestön varoittamisesta huolehditaan liikkuvien hälyttimien, joita ovat esimerkiksi kaiutinautot. Uusia hälytinlaitteita ovat elektroniset hälytinlaitteet, joilla voidaan antaa ääniviestin lisäksi puheviestejä.

Kaiutinkuulutukset

Kaiutinkuulutuksia käytetään pienehköillä, rajatuilla alueilla olevan väestön varoittamiseen. Kuulutuksessa kerrotaan uhkaavasta vaarasta ja annetaan ensisijaiset toimintaohjeet. Näiden lisäksi ihmisiä kehoitetaan kuuntelemaan radiota, jonka kautta tiedotetaan lisäohjeista. Kaiutinkuulutusten antamisessa käytetään hälytysajoneuvoja.

VIRVE-verkko

VIRVE tarkoittaa viranomaisradioverkkoa. Se on useiden viranomaisten yhteinen maanlaajuinen operatiivinen radioverkko, joka sisältää myös kunnat. Sen tarkoituksena on mahdollistaa valtion ja kunnallisten viranomaisten radioteitse tapahtuva viestintä tehokkaasti ja sujuvasti organisaatioiden sisällä sekä viranomaisten välillä yhteistoimintatilanteissa. Sitä käytetään puheviestintään ja dataliikenteeseen. Lisäksi se säästää taajuuksia ja edistää oman organisaation toimintaa. VIRVE on luotettava, nopea ja yleisöltä salattu.

2.7 Korkeakoulun turvaryhmä (sisäinen)

Turvaryhmä on ennalta valittu asiantuntijaryhmä, jonka tehtävänä on olla osana koko turvallisuusprosessia ennaltaehkäisystä kriisitilanteeseen ja siitä toipumiseen asti. Turvaryhmä toimii yhteistyössä vakavien henkilöriskien hallintaan liittyvissä asioissa korkeakoulujen ulkopuolisista asiantuntijoista muodostuvan verkoston kanssa. Tähän verkostoon voi kutsua korkeakoululle nimetyn poliisiyhdyshenkilön, tehtävään nimetyn pelastusviranomaisen, kaupungin tai kunnan turvallisuusorganisaation edustajan, terveystoimen edustajan sekä seurakunnan ja vapaaehtoisen kriisityön edustajan. Kokoonpano muodostuu jokaisen korkeakoulun erityistarpeista nousevista tekijöistä. Yllä oleva lista kuvaa mahdollisia verkostossa toimivia tahoja, muttei määrittele heidän roolejaan tai tehtäviään.

Suomessa lähes jokaisella korkeakoululla on hyvin organisoitu, toimiva kriisiryhmä ja henkisen avun kriisisuunnitelmat tukemassa ryhmien työtä. Henkisen avun järjestämisen valmius on maassamme kansainvälisesti arvioiden hyvällä tasolla.

Kriisiryhmien tehtävinä on poikkeustilanteiden ennakointi, strategioiden ja taktiikoiden luominen erilaisiin poikkeustilanteisiin, valittujen toimintata-

pojen noudattamisen seuranta sekä yleisohjeiden ja neuvojen antajana toimiminen poikkeustilanteissa. Kriisitilanteissa ryhmän tehtävänä on johtaa toimintaa yhdessä johdon kanssa.

Viime vuosina tapahtuneiden raakaan väkivaltaan päätyneiden tapausten johdosta korkeakouluissa on syntynyt selkeä tarve ryhmien toiminnan organisoinniseksi uudelleen. Kriisiryhmän laajentuneet tehtävät ja haasteellisempi toimintaympäristö ovat osaltaan vaikuttaneet uusiin käytäntöihin, joihin on vastattu luomalla jo osaan korkeakouluista turvaryhmiä. Organisoimalla uudelleen nykyisten kriisi- ja turvaryhmien tehtäviä uudet tehtäväalueet on mahdollista liittää perinteisten kriisiryhmien tehtävien yhteyteen.

Resurssikysymyksiin jokainen korkeakoulu yhteisö ottaa kantaa itse. Sen on päätettävä ryhmän kokoonpano. Yhteistyö muiden korkeakoulujen kanssa tehostaa kaikkien toimintaa, mutta sen on perustuttava yhteisiin turvallisuustarpeisiin. Kunnan yhteinen turvaryhmä voi puolustaa paikkaansa, kun taas isommissa korkeakouluissa voidaan luoda jokaiseen toimipisteeseen oma ryhmä, ja sitten yhdistää nämä koko organisaation tasoiseksi turvaryhmäksi.

Korkeakouluun voidaan nimetä uhka-arviokoordinaattorin tehtävää hoitava henkilö, jolla on riittävä osaaminen käyttäytymisen arviointiin liittyvästä uhka-arviointimenetelmästä. Turvaryhmä vastaa esiintulleiden tapausten selvittämisestä ja uhkien arvioinnista. Se käsittelee jokaisen uhkatilanteen ja ryhtyy tapauksen vakavuuden edellyttämiin ja yhteisesti sovittuihin toimenpiteisiin. Turvaryhmä käsittelee kaikkia tapauksia luottamuksellisina ja yksilöllisinä, ja sen toiminta on dokumentoitua ja avointa.

Ammattikorkeakoululaki ja yliopistolaki eivät sisällä säännöksiä turvaryhmistä. Opiskelijahuollosta on säädetty vain perusopetus-, lukio- ja ammatillisesta koulutuksesta annetuissa laeissa. Turvaryhmän toiminta perustuu ensisijaisesti työturvallisuuslakiin ja muuhun opetustehtävistä annettuihin lakeihin ja asetuksiin, joissa määritellään opetushenkilöstön ja opiskelijoiden välisiä suhteita.

Ajan ilmiö

Kriisiryhmät ovat selvinneet arjen kriisitilanteista hyvin, aina jälkihoidon järjestämisestä arkeen paluun mahdollistamiseen. Ajallemme tyypillinen uusi ilmiö, laittomat uhkaukset, on luonut uudentasoisien haasteiden kaikille kouluasteille, mutta erityisesti korkeakouluille ja niiden kriisiryhmille. Murrosikäisten maailmassa uhkaukset ovat usein merkki kehityksellisistä haasteista, mutta korkeakoululla tapahtuessaan niitä ei voi pitää näistä syistä johtuvina tai edes ”huonona huumorina”. Uhkaus on aina vakava merkki jostain välittömästi puuttuttavasta. Se vaatii analysointia ja johtopäätöksiä: kuka on mahdollinen tekijä, onko hän omasta yhteisöstä, mikä on motiivi ja miksi tekijä on tielleen lähtenyt. Mahdollisia tekijöitä voi olla myös enemmän kuin yksi. Tarvitaan uudenlaista erityisosaamista ja verkostoja, joita korkeakoulujen on luotava tätä tehtävää hoitamaan.

Laittomiin uhkauksiin perustuvan ilmiön vakavuutta kuvaavat sen aiheuttamat seuraukset. Uhkauksella on aina kohde, joka reagoi, haluttiin sitä tai ei. Pahimmillaan kohteena voi olla kokonainen opiskelijaryhmä tai suurin osa korkeakoulu yhteisön jäsenistä. Uhkaus voi muodostua kenelle tahansa korkeakoulu yhteisön jäsenistä traumaattiseksi kokemukseksi, joka vaatii välitöntä puuttumista, jälkihoidon tarpeen arviointia sekä avun järjestämistä sitä tarvitseville, usein määrällisesti isolle joukolle uhreja. Uhkaukset ovat harvemmin suljetun ryhmän salaisuus. Usein ne siirtyvät nopeasti sähköisten medioiden kautta laajoille joukoille, joissa joku aina reagoi. Näissä tilanteissa ulkopuolinen ei voi uhrin puolesta päättää mahdollisista seurauksista ja niiden päättymisestä, vaan edessä voi olla pitkäkestoisia ja vaativia trauma-terapiajaksoja.

Jälkihoidon järjestämisen rinnalla korkeakoulu yhteisön tehtävänä on pitää huolta siitä, että jokainen korkeakoulu yhteisön jäsen tiedostaa, että uhkailut eivät kuulu korkeakoulun arkeen. Korkeakouluilla on

oltava toimintamalli, jonka jokainen yhteisön jäsen tietää etukäteen. Uhkauksen sattuessa toimintamallin tulee mahdollistaa, että alustavan arvion perusteella asia viedään viipymättä poliisin tietoon, joka tutkintakynnyksen ylittyessä aloittaa esitutkinnan.

2.7.1 Turvaryhmän toimintaa tukeva lainsäädäntö ja henkilöturvallisuus

Korkeakoulun vastuulla on opiskelun järjestäminen, josta voidaan johtaa vastuu toiminnan turvallisuuden takaamiseen. Korkeakoulu yhteisön jäsenet ovat omalta osaltaan vastuussa opiskelijoiden ja henkilökunnan turvallisuudesta. Turvallisuustoiminnan takana vaikuttaa lainsäädäntö ja kirjoittamattomat lupaukset, joissa lähtökohtana on aito ja välittävä ote muista yhteisön jäsenistä. Seuraavassa on esitelty keskeinen korkeakoulujen turvallisuuteen liittyvä normisto. Käsikirjan loppuosassa (kts. 6) on yhteenvedo hankkeen aikana esiin tulleista lainsäädännön päivitys- ja muutostarpeista.

Kansanterveyslain, mielenterveyslain, poliisilain, pelastuslain ja rikoslain yleisissä periaatteissa korostetaan ennaltaehkäisyn merkitystä. Erityisesti salassapitosäännösten tulkitseminen ja pelko niiden rikkomisesta estävät usein tarkoituksenmukaisen tietojen vaihdon ja keräämisen tilanteissa, joissa tavoitteena on ongelmien pahenemisen estäminen ja varhainen puuttuminen.

Hätätilanteessa ja jälkihoidossa lainsäädännön tulkinta on yksiselitteisempää, mutta ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen osalta oikeusoppineetkin tulkitsevat lakia eri lähtökohdista. Tässä lainsäädäntöosuudessa on koottuna yhteen niitä keskeisiä lainsäädännöllisiä perusteita, jotka tukevat korkeakoulu yhteisöjen työtä turvallisen opiskelu ympäristön luomiseksi ja ylläpitämiseksi sekä puuttumisen mahdollistamiseksi tilanteissa, joissa toiminta on selvästi lainvastaista.

Vilpitön mieli

Kaiken toiminnan lähtökohtana on vilpitön mieli, joka toteutuu, kun henkilö on aikonut ja mieltänyt toimivansa normien mukaisesti. Selkeät toimintaohjeet ja toimiminen niiden mukaisesti vahvistavat vilpittömän mielen suojaa. Rikos edellyttää tahallista halua aiheuttaa vahinkoa tai tietoista laiminlyöntiä. Johdon on huolehdittava, että mahdolliset yhteisen toiminnan pelisäännöt ovat kaikkien nähtävillä ja tiedossa.

Valintojen ja toiminnan oikeellisuutta arvioidaan viime kädessä oikeussalissa. Turvallinen mieli syntyy, kun ollaan tietoisia siitä, kuinka toimia oikein. On myös tiedostettava, että sääntöjen laiminlyönti poistaa vilpittömän mielen suojan.

Rikoksen tunnusmerkistön täyttävä tahallisuus

Tahallisuuden arvioinnissa on kyse teon mieltämisestä rangaistavaksi. Myös laiminlyönti voi olla tahallisuutena rangaistava teko. **Tahallisuudessa** henkilö on mieltänyt tekonsa seuraukset ja pitänyt niitä todennäköisinä. **Tuottamuksellisuudessa** henkilö on mieltänyt tekonsa seuraukset, mutta ei ole pitänyt niitä todennäköisinä. **Vahingosta** on kyse, kun henkilö ei ole mieltänyt tekojensa seurauksia, eikä pitänyt niitä mahdollisina. Tämä edellyttää myös yleistä käsitystä tapauksen harvinaisuudesta.

Ilmoitusvelvollisuus tietoon tulleesta törkeästä rikoksesta tai sen valmistelusta

Jokainen korkeakoulu yhteisön jäsen on velvollinen ilmoittamaan poliisille tietoonsa tulleesta törkeästä rikoksesta tai sen valmistelusta. Poikkeuksen muodostavat tietyt ammattiryhmät sekä tilanne, jossa kyse on läheisestä tai siitä, että henkilö on itse syytteen vaarassa. Törkeisiin rikoksiin kuuluvat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset sekä vapautteen, törkeään tuhotyöhön ja huumausaineisiin liittyvät rikokset. Tämä edellyttää sellaista tietoa, jolla on merkitystä

rikoksen estämiseksi. Ilmoitus on tehtävä poliisille tai uhkaavan vaaran kohteelle. Tällaisen rikoksen osalta rangaistavuus tulee kyseeseen vain, jos ilmoittamatta jätetty rikos tai sen yritys toteutuu.

Vähemmän kiireellisessä tapauksessa tiedon välittämiseen voi käyttää korkeakoulun turvallisuudesta vastaavaa henkilöä.

Toiminta lievemmissä rikoksissa

Lievemmissä rikoksissa kaikilla korkeakoulu yhteisön jäsenillä on jokamiehen kiinniotto-oikeus. Tämä tarkoittaa, että jokaisella on oikeus ottaa kiinni henkilö, jonka on nähnyt tekevän rikoksen, vaikka kiinniotto-oikeus kuuluuikin ensisijaisesti poliisille. Kiinniotto ei ole velvollisuus, eikä siihen pidä ryhtyä, jos oma tai toisen henkilön terveys voi tehtävässä vaarantua.

Huomioon otettavia rikoslain säädöksiä: keskiössä poikkeavan käyttäytymisen arvointi

Jokelan ja Kauhajoen tapahtumien jälkeen lukuisissa korkeakouluissa jouduttiin käsittelemään eriasteisia suoria, epäsuoria, ehdollisia tai välillisiä uhkauksia. Jokaisen korkeakoulun tehtävänä on puuttua ennalta sovitulla tavalla kaikkeen sellaiseen toimintaan, jossa joku tai jotkut joutuvat uhkaavan käyttäytymisen tai uhkauksen kohteeksi. Puuttumiseen on oltava selkeät ohjeet menettelytavoista, joista on asianmukaisesti tiedotettava etukäteen koko korkeakoulu yhteisölle. Rikoksiin, kuten uhkauksiin, on suhtauduttava aina vakavasti. Myös tietämättömyyteen tai huumoriin perustuviin uhkauksiin on puututtava.

Rikoslaki määrittelee laittoman uhkauksen seuraavasti:

Laiton uhkaus, 7 §: Joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, laittomasta uhkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Lause ”muulla tavoin uhkaa toista rikoksella” sisältää suullisen uhkauksen. Korkeakouluuyhteisön jäsenenä jokaisen on puututtava uhkaukseen silloin, kun se koskee ketä tahansa korkeakoulussa opiskelevaa, työskentelevää tai siellä vierailevaa henkilöä. Suullinen uhkailu voi kohdistua yksittäiseen henkilöön, ryhmään tai rakennukseen. Kaikki uhkaukset on välittömästi saatettava tehtävään nimetyin tahon tietoon. Uhkauksesta on ilmoitettava myös poliisille jatkotoimenpiteitä varten.

Paras mahdollinen tilanne on, että poikkeavaan käyttäytymiseen voidaan puuttua ajoissa niin, ettei se pääse komplisoitumaan mahdollisen väkivallan uhan asteelle (jolloin puhuttaisiin jo systemaattisen väkivallanteon suunnittelusta tai jopa toteutusaikeista). Ei kannata odottaa tilanteiden kehittymistä todelliseen väkivallan uhkaan, kun varhaisella puuttumisella ja avun mahdollistamisella päästään tuloksiin, joissa myös oirehtivalle yksilölle annetaan mahdollisuus toipumiseen ilman rankkoja prosesseja. Mukaan saattaa tällöin tulla esimerkiksi pelko vääristä johtopäätöksistä.

Laurea-ammattikorkeakoulussa kehitetyn mallin mukaan toiminnan fokuksen on oltava varhaisessa havaitsemisessa ja puuttumisessa. Tämä edellyttää organisaatiolta tahtotilaa, jossa keskeisenä tavoitteena on toisen ihmisen kunnioittaminen, avun tarpeen havaitsemiseen liittyvä toiminta sekä kaikkien korkeakouluuyhteisön jäsenten osallistaminen osaksi toi-

mintaa. Jokaisen oikeus on ilmoittaa havainnoistaan, ja tälle ilmoitukselle on rakennettava väylä, josta on saatavilla asiantuntijan ensiapua tilanteeseen. Usein jo se, että ilmoittaja tiedostaa asiaan puuttumisen, rauhoittaa tilannetta. Tärkeä tekijä on tukihenkilötoiminta, jossa on toimipistekohtaisesti koulutettuna tukihenkilöitä auttamaan mahdollista vertaisryhmää, ilmoittajaa ja itse toiminnan kohdetta. Vakavampiin ilmoituksiin reagoidaan informoimalla asiasta yhdyspoliisia. Tällöin päätös viranomaistoimista syntyy, jos sille nähdään aihetta. Myös juridinen apu on tässä mallissa hyväksi. Häirintä ja epäasiallinen kohtelu voi jossain tilanteessa aiheuttaa sen, että uhrin ainoa mahdollisuus on tehdä asiasta rikosilmoitus.

Äärimmäisen tärkeää on uhkaelementtejä sisältäneiden tapahtumaketjujen systemaattinen ja jatkuva kirjallinen kuvaaminen. Tähän suositellaan erityisen tapahtumablogin luontia, jolloin asian seuraaminen ja mahdolliset myöhemmät käänteet on helpommin ennakoitavissa jo kuvatusta materiaalista käsin.

Korkeakoulun oikeus kurinpitoon vakavimpien tapausten ilmetessä

Ammattikorkeakoulu- ja yliopistolaki sekä työsuojelulaki ja työturvallisuuslaki määrittelevät kurinpidolliset seuraamukset hyvin avoimina ja suuntaa antavina. Esimerkiksi tapauksessa, jossa opiskelija on syyllistynyt tekoon, josta hänelle aiheutuisi rikosoikeudellisia seuraamuksia tai häntä hoidettaisiin avohoidossa (tai jopa äärimmäisessä tilanteessa tahdonvastaisesti) vakavien mielenterveysongelmien vuoksi, hän säilyttäisi opiskeluoikeutensa ollen edelleen osana korkeakouluuyhteisöään niin halutessaan. Joskus teon luonne voi olla sellainen tai korkeakoulun opiskelurauha niin häiriintynyt, että opiskelijaan on kohdennettava kurinpidollisia toimenpiteitä tilanteessa, jossa hän on esimerkiksi uhannut väkivallalla toisia.

Opiskelijan kurinpito:

- ”Opiskelijaa, joka on syyllistynyt vilppiin tai muutoin rikkonut ammattikorkeakoulun järjestystä, voidaan kurinpidollisesti rangaista rikkomuksen vakavuudesta riippuen varoituksella tai erottamalla määrääjäksi, enintään yhdeksi vuodeksi. Ennen asian ratkaisemista on opiskelijalle varattava tilaisuus tulla kuuluksi asiassa. Opiskelijalle annettavasta varoituksesta päättää rehtori ja opiskelijan erottamisesta määrääjäksi ammattikorkeakoulun hallitus.” (Ammattikorkeakoululaki 28 §)
- ”Opiskelijaa, joka on syyllistynyt yliopiston opetus- tai tutkimustoimintaan kohdistuvaan rikkomukseen tai muutoin rikkonut yliopiston järjestystä, voidaan kurinpidollisesti rangaista rikkomuksen vakavuudesta riippuen varoituksella tai erottamalla määrääjäksi, enintään yhdeksi vuodeksi. Opiskelijalle annettavasta varoituksesta päättää yliopiston rehtori ja opiskelijan määräaikaisesta erottamisesta yliopiston hallitus. Ennen asian ratkaisemista on opiskelijalle todisteellisesti toimitettava tiedoksi, mistä rikkomuksesta häntä syytetään, sekä varattava hänelle tilaisuus tulla asiassa kuuluksi.” (Yliopistolaki 45 §)

Henkilökunnan osalta menettelystä säädetään työturvallisuus- ja työsopimuslainsäädäntöjen mukaan.

Työntekijän kurinpito:

- ”Työntekijästä johtavana tai hänen henkilöönään liittyvänä asiallisena ja painavana irtisanomisperusteena voidaan pitää työ sopimuksesta tai laista johtuvien, työsuhteeseen olennaisesti vaikuttavien velvoitteiden vakavaa rikkomista tai laiminlyöntiä sekä sellaisten työntekijän henkilöön liittyvien työnteoedellytysten olennaista muuttumista, joiden vuoksi työntekijä ei enää kykene selvitymään työtehtävistään. Syyn asiallisuutta ja painavuutta arvioitaessa on otettava huomioon työnantajan ja työntekijän olosuhteet kokonaisuudessaan.” (Työsopimuslaki 7 luku 2 §)

- ”Työnantaja saa purkaa työ sopimuksen noudattavasta irtisanomisajasta tai työ sopimuksen kestosta riippumatta päättyväksi heti vain erittäin painavasta syystä. Tällaisena syynä voidaan pitää työntekijän työ sopimuksesta tai laista johtuvien, työsuhteeseen olennaisesti vaikuttavien velvoitteiden niin vakavaa rikkomista tai laiminlyöntiä, että työnantajalta ei voida kohtuudella edellyttää sopimussuhteen jatkamista edes irtisanomisajan pituista aikaa.” (Työsopimuslaki 8 luku 1 §)

Yliopisto- ja ammattikorkeakoululaeissa viitataan yleisesti muuhun yliopiston tai ammattikorkeakoulun järjestyksen rikkomiseen. Tämä edellyttää, että opiskelija on tietoinen korkeakoulunsa säännöistä. Siksi yksittäinen korkeakoulu voi laatia toimintansa tueksi järjestyssäännöt, jotka voivat olla myös yhteisen toiminnan pelisääntöjä, kunhan niistä käy selkeästi ilmi yhteys kurinpitosäädöksiin.

2.7.2 Turvaryhmän jäsenet

Korkeakoulun johto nimeää turvaryhmän jäsenet ja määrittelee yhdessä ryhmän kanssa sen tehtävät, kuvaa ne ja varmistaa, että kaikki jäsenet osaavat toimia tehtävien mukaisesti. Johdon lisäksi ryhmässä tarvittava osaaminen muodostuu aina toimintaa organisoivan korkeakoulun omista lähtökohdista. Ryhmä voi muodostua terveydenhuollon, viestinnän, turvallisuuden, opinto-ohjauksen ja opiskelijajärjestön edustuksesta. Ryhmällä on oltava etukäteen luotu valmius kutsua toimintaansa tukemaan esimerkiksi eri viranomaisia tilanteen vaatiessa. Pysyvien jäsenten lisäksi ryhmän toimintaan voidaan kutsua mukaan erityisasiantuntija.

Asemansa puolesta turvaryhmän jäseniä ovat korkeakoulun johdon edustajat, terveydenhoitaja, psykologi, opiskelijajärjestön edustaja ja korkeakoulun turvallisuuspäällikkö. Ryhmään voi kuulua myös korkeakoulun lakimies ja viestintäosaaja. Eräs arjen keskeinen ennaltaehkäisevä tavoite on mahdollistaa vähintään turvallisuusosaamisen minimitaso

jokaiselle korkeakouluuyhteisön jäsenelle unohtamatta kuitenkaan jokaisen henkilökohtaista mahdollisuutta vaikuttaa positiivisesti muihin oman asenteensa kautta.

Yksi keskeinen toimijaryhmä on opiskelijat. Opiskelijajärjestöillä on olemassa korkeakouluissa nimettyjä häirintäyhdyshenkilöitä. Kyseinen edustaja voi toimia turvaryhmässä opiskelijaedustajana. Käsittelyssä yksittäisen henkilön toimia esimerkiksi uhkatilanteissa opiskelijajäsenen osalta, on muistettava henkilötieto- ja muun lainsäädännön salassapitosäännökset. Arkaluonteisia henkilötietoja sisältäviä asioita voidaan luovuttaa vain siihen erikseen oikeutetuille. On muistettava henkilö tietojen käsittelystä säädettyjen normien velvollisuudet liittyen arkaluonteisten tietojen käsittelyyn ja luovuttamiseen. Jos opiskelijajäsen on jo tietoinen arkaluonteisista seikoista, ei ole estettä hänen osallistumiselleen turvaryhmän toimintaan akuutissa kriisitilanteessa. On kuitenkin huomioitava, että opiskelija ei ole toimintaan koulutettu, eikä välttämättä valmistautunut kuten ammatikseen hankalia tilanteita hoitava henkilökunta.

2.7.3 Turvaryhmän tehtävät

Korkeakoulun johdon nimeämä turvaryhmä on ensisijaisesti monialainen verkostomainen toimija. Sen osaaminen edustaa mahdollisimman laajasti niitä tehtäviä, joita korkeakoulun johto on määritellyt ryhmälle kuuluvaksi. Ryhmällä täytyy olla valmius kohdata tilanteita, joissa joku tai jotkut ovat uhanneet korkeakoulua, sen jäsentä tai jäseniä teolla, jonka tunnusmerkistöt on kuvattu rikoslaisissa laittomana uhkauksena. Turvaryhmä vastaa osaltaan myös kriisiryhmän tehtävistä sekä toipumisesta ja arkeen paluusta.

Ryhmän lähtökohtana on toimia esittelevänä, valmistelevana ja kehittäväenä ryhmänä. Johto voi määrittellä tehtäviksi esimerkiksi operatiivisen toiminnan akuuteissa kriisitilanteissa. Toimivallan suhteen on tärkeää pitää erillään viranomaistoiminnan kaltaiset tehtävät, kuten velvoittavat ja oikeuttavat

sekä päätösvaltaa vaativat tehtävät. Riskien arviointi, turvallisuuden jalkauttamiseen sekä ylläpitoon liittyvät tehtävät ja uhkaavan käyttäytymisen vuoksi huolta herättäneiden tapausten jatkokäsittelytyö yhdessä tehtävään nimetyn henkilön kanssa ovat turvaryhmän perustehtäviä. Viranomaisyhteistyö, koulutus ja harjoittelu ovat tärkeitä elementtejä toimivan turvaryhmän tehtäväkentällä.

Turvaryhmän toiminnan perusidea on säännöllinen kokoontumiskulttuuri sekä korkeakoulussa tehtävä turvallisuuskoulutus- ja kehittämissyö. Kriisityöstä tunnettu työparityöskentely kuvaa myös turvaryhmän jäsenen toimintaa. Työpareittain tehtävä työ on perusteltua niin asiantuntijuuden, henkilön jaksamisen kuin oikeusturvankin kannalta.

Seuraavassa on kooste turvaryhmän toiminnan edellytyksistä eri lakien näkökulmasta. Yliopistolain tarkoittama varautumissuunnittelu kohdistuu lähinnä poikkeusoloihin. Pelastuslaki edellyttää ensisijaisesti toimimista tulipalojen torjunnassa, mutta lakia sovelletaan yleisesti ihmisille ja omaisuudelle aiheutuvien vakavien vahinkojen torjunnassa. Työturvallisuuslaki kohdistuu työnantajan ja työntekijän velvollisuuksiin työturvallisuuden ylläpitämisen osalta. Työturvallisuuslaissa on erityissäädökset häirinnän ja väkivalan uhan osalta. Kansanterveyslaki (HE 234/2006) kohdistuu opiskelijaterveydenhuollon toimenpiteisiin ja yhteistyöhön sen toteuttamiseksi.

Edellytykset turvaryhmän toiminnalle:

- millä oikeutuksella toimitaan
- mihin pykälään voi tukeutua
- vastuu opiskelurauhasta (opiskelun järjestäminen)
- rikoslain 15 luvun 10 § määrittelee törkeän rikoksen ja sanktion törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämiseen; perusteltu epäily riittää.

Varautumis- ja pelastussuunnitelmat:

- **”Yliopistojen tulee valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluun sekä muihin toimenpitein varmistaa tehtäviensä mahdollisimman häiriötön hoitaminen myös poikkeusoloissa sekä häiriö- ja erityistilanteissa. Varautumista valvoo opetusministeriö. Jos varautumisessa havaitaan puutteita, opetusministeriö voi määrätä puutteiden korjaamisesta.”**
(Yliopistolaki 90 §)
- **”Rakennuksen omistaja ja haltija, teollisuus- ja liiketoiminnan harjoittaja, virasto, laitos ja muu yhteisö on asianomaisessa kohteessa ja muussa toiminnassaan velvollinen ehkäisemään vaaratilanteiden syntymistä, varautumaan henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa ja varautumaan sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin ne omatoimisesti kykenevät.”**
(Pelastuslaki 8 §)
- **”Työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioiden ottaen riittävän järjestelmällisesti selvittävät ja tunnistettavat työstä, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät sekä, milloin niitä ei voida poistaa, arvioitava niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle.”**
(Työturvallisuuslaki 10 §)

Häirintä ja väkivallan uhka:

- **”Jos työssä esiintyy työntekijään kohdistuvaa, hänen terveydelleen haittaa tai vaaraa aiheuttavaa häirintää tai muuta epäasiallista kohtelua, työnantajan on asiasta tiedon saatuaan käytettävissään olevin keinoin ryhdyttävä toimiin epäkohdan poistamiseksi.”**
(Työturvallisuuslaki 28 § – Häirintä)
- **”Työssä, johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltilanteet ehkäistään mah-**

dollisuuksien mukaan ennakolta. Tällöin työpaikalla on oltava väkivallan torjumiseen tai rajoittamiseen tarvittavat asianmukaiset turvallisuusjärjestelyt tai -laitteet sekä mahdollisuus avun hälyttämiseen. Edellä 1 momentissa tarkoitettua työtä ja työpaikkaa varten työnantajan on laadittava menettelytapaohjeet, joissa ennakolta kiinnitetään huomiota uhkaavien tilanteiden hallintaan ja toimintatapoihin, joilla väkivaltilanteen vaikutukset työntekijän turvallisuuteen voidaan torjua tai rajoittaa.”

(Työturvallisuuslaki 27 § – Väkivallan uhka)

Suurin osa ilmitulleista uhkauksista ei johda tekoihin. Jokainen teko kuitenkin edellyttää puuttumista. Puuttumisella ensinnäkin varmistetaan siitä, että välitöntä uhkaa ei ole. Toiseksi se toimii jatkossa ennalta estävänä toimenpiteenä. Vaikka rikosoikeudellinen arviointi teon tunnusmerkistön täyttymisestä kuuluukin viime kädessä poliisille, on korkeakoulu yhteisön edustajien tehtävänä arvioida kaikkien tapahtumaan liittyvien henkilöiden tilanne ja kokema.

Psykologisten uhrien kartoitus (joihin myös itse tekijä voi kuulua) ja jälkihoidon järjestelyt ovat asioita, jotka on huomioitava heti tilanteen tullessa ilmi. Harmittomalta tuntuva uhkaus saattaa muodostua osalle yhteisön jäsenistä traumaattisen tapahtuman tunnusmerkistön täyttäväksi kokemukseksi, johon tarvitaan ammattilaisten interventio oikeanlaisen jälkihoidon järjestämiseksi.

Eri asianosaiset saattavat vakavien tapahtumien jälkeen vaatia selvitystä niistä toimenpiteistä, joita korkeakoulussa tehtiin tilanteen ennaltaehkäisemiseksi. Varautuminen edellyttää kuviteltavissa olevien tilanteiden huolellista ennaltaehkäisyä. Käytännössä kaikkiin uhkiin ei voi varautua, mutta selkeillä toimintamalleilla ja ennakkosuunnittelulla voidaan niiden aiheuttamia seurauksia lieventää. Jälkikäteen nostetut vahingonkorvaus- ja rikoskanteet kohdistuvat lähinnä tapauksiin, joissa tällaista etukäteisvalmistelua ei ole tehty.

2.7.4 Turvaryhmä tietojen käsittelijänä

Korkeakoulun turvaryhmän tehtävänä on varmistaa korkeakouluuyhteisön jäsenten fyysinen ja psyykinen turvallisuus. Tavoitteen toteuttamiseksi turvaryhmä joutuu keräämään, käsittelemään ja luovuttamaan tietoa, joka on osin arkaluonteista ja salassa pidettävää. Keskeistä salassa pidettävälle tiedolle on sen yhdistäminen yksittäiseen henkilöön. Tämän tiedon aiheeton ilmaisu on suojattu salassapitosäännöksiin. Sitä saa kerätä, käsitellä ja luovuttaa laissa erikseen säädetyn perustein.

Salassa pidettävän tiedon käsittely ei ole itsetarkoitus, vaan sillä on oltava yhteys turvallisuuden ylläpitämiseen. Perusoikeuksiin kuuluu oikeus yksityisyyteen, mutta myös oikeus fyysiseen ja psyykkiseen koskemattomuuteen eli turvallisuuteen. Yksityisyys väistyy niissä tapauksissa, joissa turvallisuuden ylläpitäminen edellyttää laissa säädetyn keinoin yksityisyyteen liittyvän tiedon keräämistä, käsittelyä ja luovuttamista.

Korkeakouluuyhteisön tehtävänä on pitää huolta johdon ja turvaryhmän osaamisesta henkilötietolain, vaitiolon ja salassapitoon liittyvän tiedottamisen sekä tiedon tallentamisen näkökulmasta. Tällainen osaaminen on kriittistä erityisesti silloin, kun on ilmaistu vakava uhkaus ja tilanteeseen on puututtava välittömästi. Kun tehtävään valittu henkilö joko yksin tai turvaryhmän kanssa käsittelee esimerkiksi opetuksen turvalliseen järjestämiseen liittyviä uhkavia tietoja, ovat kaikki kirjatut tai tallennetut tiedot kaikissa mahdollisissa muodoissa virallisia asiakirjoja. Sillä henkilöllä, josta tietoja on saatu ja kerätty, on oikeus saada tietoonsa, millaisia tietoja hänestä eri rekistereistä löytyy.

Tehtävään valittu henkilö voi yksin tai turvaryhmän kanssa kerätä uhka-arviointiin liittyvää tietoa eri lähteistä. Lähteitä voivat olla opiskelijat, muu henkilökunta, korkeakoulun eri tietokannat sekä julkiset lähteet. Kun tietoa kerätään eri lähteistä ja se yhdistetään sekä liitetään jotakin henkilöä koskeviin

tietoihin, syntyy rekisteri, jossa on arkaluonteista tietoa. Tällainen rekisteri edellyttää erityistoimenpiteitä tietosuojan varmistamiseksi.

Hyvä tietojenkäsittelytapa varmistaa kaikkien osapuolten oikeusturvan toteutumisen. Se mahdollistaa tehokkaan tietojenhallinnan luottamuksellisen aineiston osalta ja on laadukasta ja tehokasta.

Ennakkotiedottaminen

Turvaryhmä ja sen toiminta on tehtävä näkyväksi korkeakouluuyhteisön jäsenille tiedottamalla korkeakoulun verkkosivuilla, opinto-oppaassa ja uusien opiskelijoiden infotilaisuuksissa. Lisäksi korkeakoulun on huolehdittava arkaluonteisten tietojen käsittelyprosessien kuvaamisesta jäsenilleen. Heille on tiedotettava etukäteen, miten turvaryhmässä käsitellään tietoa ja mihin korkeakouluuyhteisön jäsen voi ottaa yhteyttä, kun hän on saanut tietoonsa esimerkiksi korkeakouluuyhteisöön kohdistuvan uhan tai muun turvallisuuteen liittyvän huolen.

Jokaisen korkeakouluuyhteisön jäsenen on oltava tietoinen henkilökohtaisesta vastuustaan tiedon eteenpäin saattamisessa. Opiskelijoiden väljänä voi olla opettajat, terveydenhoidon henkilöstö, korkeakoulun muu henkilökunta, vertaisopiskelijat, opiskelijajyhdistyksen häirintäyhdyshenkilö tai viime kädessä poliisi. On tärkeää luoda kunnioittava ja välittävä ilmapiiri, jossa tiedon voi välittää luottamuksellisesti siten, että se johtaa kaikkien tiedossa oleviin toimenpiteisiin. Tämä on ennakkotiedottamisen tuoma ennalta estävä tekijä.

Hyvä tietojenhallintatapa on avoin. Se tarkoittaa tietojenhallinnan prosessin kuvaamista ja toteuttamista. Rekisteriselosteet, tietojen käyttöoikeudet, tietojen käytön lokitietojen ylläpito ja muut hyvän tietojen hallintatavan menetelmät ovat tärkeitä laillisen toiminnan kannalta, mutta myös toiminnan yleisen ja eettisen hyväksyttävyyden osalta. Avoimuus on myös ennalta estävä järjestelmä, joka helpottaa osallisten tehtäviä ja oikeussuojaa.

Tietojen kerääminen

Uhkaavasta käyttäytymisestä tai uhkauksesta tieto välittyy organisaation nimeämälle henkilölle (joka toimii yksin tai turvaryhmän kanssa) kohteen vertaisryhmäläiseltä tai henkilöiltä, jotka muutoin ovat saaneet tapahtuman tietoonsa. Tapahtumasta ilmoituksen tekevät henkilöt viittaavat usein myös julkisissa tiedotusvälineissä näkemiinsä kuviin tai kertomuksiin. Tietoa vastaanotettaessa on ilmoittajille muistutettava tiedon oikeellisuuden tärkeydestä ja mahdollisen perättömän ilmiannon seuraamuksista. Tieto on dokumentoitava tarkasti ja yksityiskohtaisesti.

Erilaiset uhkaukset voivat tulla turvaryhmän tietoon myös Facebookin, Youtuben tai muun julkisen tietolähteen kautta. Tiedon voi kerätä, mutta kun se liitetään yhteen muun tiedon kanssa, se liittyy osaksi muuta henkilöä koskevaa tietoa. Julkinenkin tieto voi muuttua arkaluonteiseksi silloin, kun se on osa kokonaisuutta, josta kyetään tekemään henkilöön liittyviä uhka- ja vaarallisuusarvioita. Myös tällainen tieto on käsiteltävä luottamuksellisena.

Jos tieto uhkauksesta tulee opetustilanteessa esimerkiksi esseen tai tenttivastauksen kautta, on tieto normaaliin tapaan tietosuojan piirissä. Tällaisen tiedon voi välittää sähköisesti, mutta jakelun tulee kattaa vain ne henkilöt, jotka ovat oikeutettuja kyseisen tiedon käsittelyyn. Yleensäkin sähköpostin kautta välitettävän tiedon osalta on aina huomioitava riskit tiedon joutumisesta liian laajan vastaanottajaryhmän ja muiden ulkopuolisten haltuun.

Henkilö, jolla on käyttöoikeus korkeakoulun eri rekistereihin, voi kerätä niistä tietoa turvaryhmän käyttöön. Selkeyden vuoksi kaikilla turvaryhmän jäsenillä on oltava samantasoiset käyttöoikeudet rekistereihin. Niistä rekistereistä, joissa tieto on erikseen rajattujen henkilöiden käytössä, sitä saa luovuttaa vain rekisteriselosteessa mainitussa tarkoituksessa. Rekisteriselosteeseen on tehtävä maininta tietojen käytöstä turvaryhmän toiminnassa.

Turvaryhmän on tarkastettava saamiensa tietojen oikeellisuus varmistuakseen, että kyseessä ei ole perätön ilmianto tai kunnianloukkaus. Kaikkea turva-

ryhmän tietoon tullutta vahvistamatonta tietoa on käsiteltävä luottamuksellisena, ja siihen on suhtauduttava kriittisesti. Tieto ja sen alkuperä on varmistettava ennen toimenpiteitä, ellei kyseessä ole hätätilanne. Toimenpiteet on suhteutettava tiedon oikeellisuuteen liittyvään epävarmuuteen nähden

Turvaryhmä voi ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa avata konsultointimelessä keskustelun poliisin kanssa. Poliisin osallistuminen turvaryhmän toimintaan on ohjeistettu myös poliisin omissa sisäisissä ohjeissa. Poliisilaitokset ovat nimenneet kullekin korkeakoululle oman lähipoliisin, joka on käytettävissä turvallisuusasioiden suunnittelussa. Poliisi vastaa omalta osaltaan antamiensa tietojen luovutusosoikeudesta ja ohjeistaa niiden käytön.

Turvaryhmässä oleva terveydenhoidon edustaja ei voi ilmaista salassa pidettäviä potilastietoja turvaryhmän jäsenille. Nykyisen lain mukaan tämä koskee myös turvaryhmän jäseniltä tulleen potilastiedon luovuttamista edelleen toisille turvaryhmän jäsenille. Potilastiedot on erotettava terveydenhoitohenkilöstön tietoon tulleesta muusta tiedosta. Esimerkiksi terveydenhoitajan kuulema uhkaus ei ole potilastietoa. Jos kyseessä ei ole potilastieto, terveydenhoidon edustaja on samassa asemassa kuin muut turvaryhmän jäsenet.

Turvaryhmän keräämät tiedot, jotka liittyvät henkilöihin ja tapahtumiin, ovat salassa pidettäviä. Salassapidon tarkoituksena on suojata tiedon kohdetta epäasialliselta tiedon käytöltä. Salassapito ei kuitenkaan saa muodostua toimintaa halvaannuttavaksi, vaan tieto on pystyttävä analysoimaan, hyödyntämään ja jakamaan niille tahoille, joille se on tilanteen huomioon ottaen tarpeellista. Ryhmä välittää tietoa vain viranomaisille tai korkeakoulun johdolle tapauskohtaisesti, ellei kyseessä ole hätätilanne, joka vaatii välitöntä muiden hengen ja terveyden suojaamista.

Kriisitapahtumarekisterin ylläpitämisen ja rekisteröinnin yleiset edellytykset

”Rekisteriä uhkailmoituksista voidaan pitää, jos se katsotaan korkeakoulun tehtävien hoidon kannalta tarpeelliseksi ja toiminnan kannalta asiallisesti perustelluksi.”

(Tietosuojavaltuutetun muistio 1547/06/2009)

Opetuksen turvallisen järjestämisen ja asianosaisten oikeussuojan varmistamiseksi korkeakoulun tietokantaan voidaan perustaa kriisitapahtumarekisteri. Kyseiseen rekisteriin tallennetaan turvaryhmän ylläpitämä tapahtumapöytäkirja tai prosessikuvaus siitä, miten jokainen tapaus on turvaryhmässä käsitelty. Lisäksi tapahtumapöytäkirjasta on ilmentävä, kenen toimesta ja miten tietoa on saatu, ja miten sitä on hankittu. Lisäksi on ilmentävä, mitä suosituksia, toimenpide-ehdotuksia tai johdon määrittämiä toimenpiteitä on tehty. Pöytäkirjaan kuvataan myös mahdollinen viranomaisyhteistyö ja tietojen luovuttaminen viranomaisille tai muille tahoille (esimerkiksi omaiset tai kohdehenkilö). Tietojen käsittely tapahtumapöytäkirjassa on hyvän tietojenhallintatavan mukaista. Tapahtumapöytäkirja dokumentoi kaikkien osapuolten oikeusturvan kannalta merkitykselliset seikat.

Tietosuojan varmistamiseksi opiskelijaa koskevien henkilötietojen käsittely on oltava asiallisesti perusteltua ja tarkoituksenmukaista korkeakoulun toiminnan ja tehtävien kannalta. Tietojen on oltava virheettömiä ja käyttötarkoituksen kannalta tarpeellisia.

Tietojen käsittelyn prosessi

Henkilötietojen käsittelyn on oltava suunniteltu, hallittu ja avoin prosessi. Tietojen käsittely alkaa oman toiminnan arvioinnista ja suunnittelusta. Tietojen käsittely jakaantuu tietohallintajärjestelmän suunnitteluun ja rakentamiseen, tietojen keräämiseen ja tallentamiseen sekä niiden asianmukaiseen käyttöön. Lisäksi tietoja voidaan joutua luovuttamaan. Tietojen suojaaminen on turvattava prosessin kaikissa vaiheissa. On myös varmistuttava tietojen tuhoamisesta kaikista tietovälineistä.

Tietojen käsittelyprosessin vaiheet:

- Tietojen kerääminen
(Henkilötietolaki 8, 9, 12–20 §)
- Tietojen tallentaminen (Henkilötietolaki 6, 7 §)
- Tietojen käyttö
(Henkilötietolaki 8, 12, 13, 14–20 §)
- Tietojen luovutus
(Henkilötietolaki 8, 12–20 § (6 §))
- Tietojen suojaaminen
(Laki viranomaistoiminnan julkisuudesta 18 §)

Edellä mainitun prosessin vaiheet läpi käyden ja kunkin kohdan huolellisesti perustellen on mahdollista perustaa tietokanta esimerkiksi opiskelijarekisterin alarekisteriksi, johon korkeakoulun turvallisuuden kannalta tärkeää tietoa voidaan tallentaa. Tietokannan voi nimetä esimerkiksi kriisitapahtumarekisteriksi, johon tallennetaan turvaryhmän pöytäkirjat. Niissä on prosessikuvaus uhkatiedon vastaanotosta, asian käsittelystä, muun asiaan liittyvän tiedon hankinnasta, tehdyistä toimenpide-ehdotuksista, johdon päätöksistä ja viranomaisyhteistyöstä.

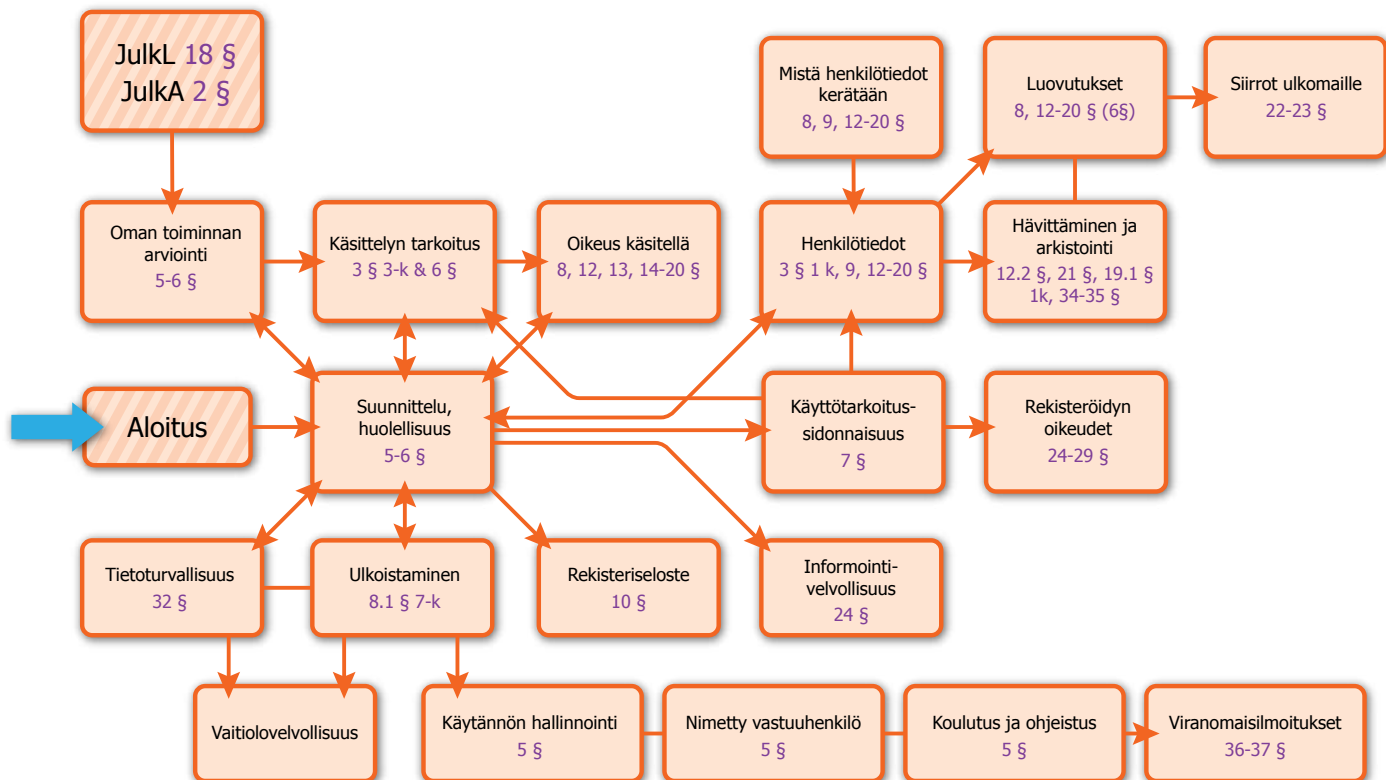
Rekisteriin ei voi tallentaa:

- diagnooseja
- terveystietoja
- muissa rekistereissä salassa pidettäväksi määriteltyjä tietoja.

Opiskelijan terveystiedot ovat erityisen suojattuja. Mahdollisen diagnoosin kirjaaminen tai virallisten terveystietojen tallentaminen muihin kuin terveystoimen nimenomaisiin rekistereihin terveystoimintamaisen toimesta on kielletty ilman opiskelijan omaa suostumusta.

Rekisteriin voi tallentaa:

- Yksilön käyttäytymistä, mutta ei mitään persoonallisuuteen liittyvää.
- Uhan käsittelyn prosessin ja tehdyt toimenpiteet.

Kuva 4. Henkilötietojen käsittelyn kuvaus ja lainmukaisuuden arviointi (Tietosuojavaltuutettu 2009)

Lisäksi:

- Ilmoittajien ja muiden yksityishenkilöiden henkilötietojen kirjaamista on tapauskohtaisesti tarkkaan harkittava, koska ne voivat päätyä uhan aiheuttajan tietoon.
- Kirjaamisessa on muistettava, että asianosaisella on oikeus tarkistaa itseään koskevat tiedot.

Tietojen käsittely ja rekisterin pito:

- On tutustuttava henkilötietolakiin ja lakiin viranomaisen toiminnan julkisuudesta.
- Erityisesti on perehdyttävä julkisuuslain 18 §:ään ja asetuksen 2 §:ään sekä henkilötietolain 8 §:ään.
- On arvioitava omaa toimintaa ja perusteltava:
 - käsittelyn tarkoitus
(HTL 3 § 3 k, 6 §)

- käsittelyn oikeutus (HTL 8, 12, 13, 14–20 §)
- mistä henkilötiedot kerätään (HTL 8, 9, 12–20 §)
- kenelle ne voidaan luovuttaa ja miksi (HTL 8, 12–20 §, 6 §)
- miten tiedot tallennetaan, arkistoidaan ja hävitetään (HTL 12.2, 21, 19.1 1 k, 34–35 §).

On tärkeää muistaa, että:

- suunnittelu on huolellista (HTL 5–6 §)
- tietojen käsittely on käyttötarkoituksidonnaista (HTL 7 §)
- rekisteröidyillä on oikeutensa (HTL 24–29 §)
- rekisterin pitäjällä on informointivelvollisuus (HTL 24 §)
- asiasta tehdään rekisteriseloste. (HTL 10 §)

Tietojen käsittelyä ohjaavia lakeja korkeakoulussa ovat lainsäädännön lisäksi laki viranomaistoiminnan julkisuudesta, julkisuuslaki ja henkilötietolaki. Yliopisto- ja ammattikorkeakoululait muodostavat perustan korkeakoulun toiminnan järjestämiselle ja vastuiden määrittämiselle. Julkisuuslaki määrittää tietojen luovuttamisen, salassapidon sekä hyvän tietojenhallintatavan. Henkilötietolaissa säädetään henkilötietojen käsittelystä ja toiminnan lainmukaisuudesta. Kuvassa 4 on esitetty julkisuuslain sekä henkilötietolain soveltamisprosessi rekisterinpitäjän (Lähde: Tietosuoja-valtuutettu).

Rikoksen tunnusmerkistön täyttävä teko, uhkaus, itsetuhoisuus tai muutoin vaarallinen käyttäytyminen ovat viranomaisasioita. Viranomaisilla on tiedonsaantioikeus ja toimintavelvollisuus. Oikean tiedon antamisen varmistamiseksi on voitava kerätä ja tallentaa tietoa. Myös mahdollisten rangaistus- ja korvausvaatimusten esittäminen edellyttää riittävää näyttöä tapahtumista. Huomioitavaa on myös, että vaikka kriisitapahtuma siirtyisi nopeasti viranomaisen hoidettavaksi, se ei poista korkeakoulun velvollisuutta kuvata asianmukaisesti korkeakoulun sisäinen uhkantilanteeseen liittyvän tiedon sisältö ja käsittelyprosessi.

Salassapito ei koske tilanteita, joissa kohteena oleva henkilö on itse julkaissut arkaluonteisen tiedon. Salassapito raukeaa myös, jos kohteena oleva henkilö antaa luvan asiansa käsittelemiseen. Asian käsittely turvaryhmässä ja/tai korkeakoulun johdossa on kuitenkin pidettävä salassa. Asemansa puolesta käsitteelyyn osallistuneet ovat vaitiolovelvollisia ulkopuolisiin nähden.

Julkisuus ei koske pelkästään suullisesti tai puhe-imitse annettua tietoa. Sen sijaan vaitiolovelvollisuus ja tiedon hyväksikäyttökielto koskevat myös tallentamatonta tietoa.

Asiakirjan määritelmä

Asiakirja on mikä tahansa kirjallinen tai kuvallinen esitys, joka on tehty millä tahansa välineellä mille tahansa alustalle. Asiakirjaksi luokitellaan myös atk-, ääni- ja kuvatallenteet. Sähköpostiviestit ovat siis myös asiakirjoja. Oikeus saada tietoa julkisesta asiakirjasta voi koskea tällaista tallennettua tietoa.

Kun korkeakoulu noudattaa julkisuuslain ja henkilötietolain henkeä, se luo etukäteen prosessit esimerkiksi henkilöturvallisuuteen liittyvän tiedon käsittelyyn. Asiaa voi lähestyä kysymyksen:

- Kuka käsittelee?
- Miksi käsittelee?
- Miten se liittyy korkeakoulun opetuksen järjestämiseen?
- Miten käyttötarkoitussidonnaisuus, tiedon laillinen tallentaminen, tiedon luovutus ja tiedon suojaaminen on järjestetty?
- Millainen rekisteri-ilmoitus on tehty?
- Miten koulutus on hoidettu?
- Miten viranomaisyhteistyö on varmistettu?
- Kenelle tieto kuuluu?
- Kuka on vastuuhenkilö?

Asianosaisen oikeus tiedon saantiin

Asianosaisen oikeudesta tiedon saantiin säädetään henkilötietolaissa (24–29 §). Asianosaisia ovat korkeakoulun henkilöstö, kohdehenkilö, uhkauksen

kohteet sekä alaikäisen osalta hänen huoltajansa. Asianosaisella on laajat oikeudet saada eri rekistereistä itseään koskevat tiedot. Hänellä on myös tiedonsaantioikeus, jos asiakirjan sisältö voi vaikuttaa tai on vaikuttanut hänen asiansa käsittelyyn. Hänellä on myös oikeus tulla kuulluksi ja esittää näkemyksensä itseään koskevassa asiassa.

Asianosaisen tiedonsaantioikeuteen on poikkeuksia. Hänellä ei ole tiedonsaantioikeutta hallintoasiainratkaisuehdotuksesta tai esittelymuistiosta ennen kuin viranomaiset ovat käsitelleet asian loppuun.

Arkaluonteisten tietojen käsittely

Arkaluonteisten tietojen käsittely on pääsääntöisesti tarkoin säädeltyä, mutta mahdollista. Arkaluonteista tietoa voidaan myös käsitellä, jos käsittelemiseen määritellyt kriteerit täyttyvät (*Henkilötietolaki 11 § 2 ja 3 mom.*). Korkeakouluissa arkaluonteisten tietojen käsittelyyn pätevät samat kriteerit kuin muunkin tiedon käsittelyyn: sen on oltava perusteltua, ja sen on liityttävä korkeakoulun opetuksen ja toiminnan järjestämiseen. Tätä on esimerkiksi korkeakouluyhteisön jäsenen turvallisuuden takaamiseen liittyvät kriittiset tiedot, kuten uhkailut. Käsittelyn on oltava käyttötarkoitussidonnaista, ja tietojen luovutus on määriteltävä tarkasti. Tiedot on suojattava.

Arkaluonteisia tietoja voivat käsitellä vain ne henkilökunnan jäsenet, jotka tarvitsevat tietoja työtehtävissään. Mitä arkaluonteisemmasta ja intiimimmästä tiedosta on kyse, sitä rajatumpi on tietoon käsiksi pääsevien joukko. Tiedon käsittelijöiden on tunnettava salassapitovelvollisuuden lähtökohdat ja ymmärrettävä, kenen kanssa ja miten he voivat tietoa käsitellä. Henkilökunta on koulutettava ja ohjeistettava tehtävään.

Tuntematon tietolähde

Korkeakoulun on kyettävä käsittelemään myös sellaista informaatiota, jossa tiedon antajan henkilöllisyys on tuntematon. Tietoa voi tulla erilaisten palautejärjestelmien kautta, nimettömänä soittona tai kirjeenä.

Joissakin tapauksissa henkilö antaa tiedon ainoastaan sillä edellytyksellä, että hänen henkilöllisyytensä jää vain tiedon saajan tietoon.

Tuntemattoman tietolähteen antamaa tietoa ei voida pitää samalla tavalla luotettavana kuin tietoa, jonka tietolähde on yksilöitävässä. Anonyymi tieto on aina vahvistettava jollakin muulla keinolla, ja on varmistettava tiedon oikeellisuudesta. On myös oltava varmaa, että kyseessä ei ole perätön tai vahingoittamistarkoituksessa tehty ilmiänto.

Turvaryhmä käsittelee asiasta saatuja tietoja, konsultoi viranomaisia ja mahdollisesti korkeakoulun omaa lakimiestä ja selvittää, voidaanko asian käsittelyä jatkaa anonyymisti, vai onko kohdehenkilön tiedot kerrottava viranomaisille. Jos viranomainen pyytää henkilötietoja, vastuu siirtyy viranomaiselle. Tiedon antaja voi pyytää perusteet sille, miksi tiedot on annettava.

Joissakin tapauksissa tietolähde haluaa pysyä anonyyminä vedoten omaan turvallisuuteensa. Näissä tapauksissa tietolähteelle on kerrottava, että korkeakoulu ryhtyy aina toimenpiteisiin uhka- ja kriisitilanteissa. Jos tilanne etenee viranomaistutkintaan, korkeakoulun on kerrottava kaikki asiaan liittyvä: myös anonyymin tiedon antaneen henkilöllisyys, jos sillä on merkitystä asian tutkinnan kannalta.

Poliisi ja terveystoimi tiedon vastaanottajana

Korkeakoululla on tiedon haltijana velvollisuus ja tietyissä tapauksissa oikeus luovuttaa tieto viranomaiselle (*esim. rikoslain 15 luku 10 § ja mielenterveyslaki 29 §*). Perustuslain hengessä kaikilla on oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen ja hengen- ja terveydensuojaan. Perusoikeuksien vaarantuessa jokaisella yksittäisellä kansalaisella on toimintavelvollisuus.

Poliisia ja terveystointia varten voidaan kerätä tietoa, kun henkilön teko täyttää rikoksen tai sen valmistelun tunnusmerkistön, tai hän on mielenterveyslain mukaisessa mielenterveyskartoituksen tarpeessa. Tällöin tiedot luovutetaan kyseisille viranomaisille. Mikäli opiskelija on ohjattu terveydenhoitajan tai

opintopsykologin luo, tallentavat nämä tahot turvaryhmältä saamansa tiedot oman alansa lainsäädännön mukaisesti.

Poliisilain 35 § mukaan poliisilla on oikeus tietojen saantiin, kuten myös pelastusviranomaisilla tehtävää hoitaessaan. Mielenterveyslain mukaan terveyskeskuksen lääkäriellä on toimintavollisuus saatuaan tietoonsa mielenterveyskartoituksen tarpeessa olevan henkilön.

Korkeakoulu yhteisön henkilökunnan jäsen toimii viranomaisstatuksella

Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta määritellään viranomaisen käsite varsin laajasti. Lain 4 § toteaa: “[v]iranomaisia ovat myös lain tai asetuksen taikka lain tai asetuksen nojalla annetun säännöksen tai määräyksen perusteella julkista tehtävää hoitavia yhteisöjä, laitoksia ja säätiöitä”.

Kaikki tällaista julkista tehtävää hoitamaan asetettujen laitosten asiakirjat ovat viranomaisasiakirjoja. Yleensä työryhmän asiakirjat kuuluvat sille viranomaiselle, joka työryhmän on asettanut. Tiettyä tehtävää itsenäisesti hoitavat komiteat, toimikunnat, lautakunnat ja työryhmät katsotaan julkisuuslaissa erillisiksi työryhmiksi. Korkeakouluissa toimivaa, johdon asettamaa turvaryhmää voidaan pitää sellaisena sisäisenä työryhmänä, jota korkeakoulun johto valvoo ja ohjaa, eikä itsenäisesti toimivana komiteana tai muuna työryhmänä.

2.7.5 Toimintavalmius eri tilanteissa (ennen, aikana, jälkeen)

Turvaryhmän työtehtävät ja toimintavalmiudet määrittyvät paikallisten olosuhteiden, resurssien ja johdon päätösten mukaisesti. Paikalliselle tai sovelletulle alueelliselle turvaryhmälle on määrätty ja siihen kohdistuu toimintaodotuksia akuutissa kriisissä tai hätätilanteessa ja niiden jälkihoidossa. Tämä on siis lisäksi ennaltaehkäisylle ja turvallisuussuunnitteluun liittyville tehtäville.

Turvaryhmän toiminnan tehokkuus kriisitilanteissa ja jälkihoidossa perustuu kokonaisprosessin hallintaan. Ennaltaehkäisevän toiminnan suunnittelu ja toteutus ovat perustana kriisitilanteen toiminnalle sekä tehokkaan jälkihoidon järjestämiselle.

Hätätilanteessa jokaisen korkeakoulu yhteisön jäsenen on pyrittävä huolehtimaan omasta ja lähellä olevien pelastamisesta. **Jokaisen korkeakoulussa työskentelevän on kyettävä toimimaan tilannejohtajana** riippumatta johtosuhteista tai turvaryhmän senhetkisestä kokoonpanosta tai toimintavalmiudesta. Hätätilannetehtävät eivät voi olla yhdestä henkilöstä tai ryhmästä riippuvaisia, koska tarvittavat erikseen määrätyt henkilöt eivät välttämättä ole paikalla.

Heti hätätilanteen jälkeen paikalla olevat turvaryhmän jäsenet voivat hälyttää muut saatavilla olevat jäsenet ja tarvittavat asiantuntijat auttamaan viranomaisia ja korkeakoulun johtoa vahinkojen minimoimisessa, tilanteen kartoittamisessa, tietojen keräämisessä ja lisäävun saamisessa.

Jälkihoidon järjestäminen yhteistyössä kunnan ja viranomaisten kanssa vaatii resurssia, ja turvaryhmällä voi olla tähän liittyviä johdon määräämiä tehtäviä. Turvaryhmä voi myös jäsenten henkilökohtaisesta kompetenssista ja kokemuksesta riippuen toimia yksilötasolla esimerkiksi jälkipuinti-istuntojen pitäjänä ja henkisenä ensiapuna. Vaihtoehtoja on lukuisia. Tärkeintä on, että turvaryhmän rooli on mietitty myös hätätilanteiden ja jälkihoidon osalta turvaryhmän tehtäviä määriteltäessä.

2.8 Korkeakoulun turvaverkko (ulkoinen)

Korkeakoulun turvaverkko muodostuu siitä viranomaisten ja eri toimijoiden kokonaisuudesta, joka on korkeakoulun hallinnon ulkopuolella. Turvaverkko rakentuu toimijoista, joilla on keskeinen rooli turvallisuuden luomisessa ja ylläpitämisessä. Keskeisiä toimijoita ovat poliisi, pelastustoimen, sosiaali- ja tervey-

denhuollon sekä kriisin jälkihoitoon liittyvät ryhmät. Myös seurakunta on yksi turvaverkon toimijataho.

Turvaverkko on korkeakoulun edustajista sekä eri viranomaisista muodostuva yhteistoimintaelin, joka tapaa säännöllisesti ja luo perustan yhteistyölle eri tilanteissa. Turvaverkko kokoontuu vähintään kerran vuodessa ja ylläpitää kokonaistilannekuvaa kunnan korkeakoulujen turvallisuudesta. Turvaverkko voi olla korkeakoulun tai muun toimijan kokoon kutsuma. Turvaverkko on osa kunnan paikallista turvallisuus-suunnittelua ja sen toimeenpanoa.

Tämä sidosryhmäyhteistyömalli on kehitetty tarpeeseen, joka on ilmennyt pääkaupunkiseudun korkeakoulujen ja eri viranomaistoimijoiden välisen yhteistyörakenteen puuttumisen seurauksena. Ideana tälle rakenteelle on ollut löytää toimiva malli ja työskentelytapa eri korkeakoulujen ja viranomaisten väliselle toiminnalle vakavien henkilöriskien osalta.

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen ja niiden välisenä aikana eri oppilaitoksissa jouduttiin käsittelemään ja puuttumaan suoraan ja välilliseen uhkailuun. Ala- ja yläkouluissa uhkailu on yleensä lähinnä ajattelematonta kokeilua tai huonoa huumoria. Korkeakouluissa uhkausten luonne on erilainen. Se on usein tahallista, lainvastaista toimintaa, jolla tekijä haluaa huomiota tai ääritapauksissa viestittää mahdollisen suunnitelmansa toteuttamisesta. Jälkikäteen tarkastellessa on kyseessä lähes aina ollut eriasteisista mielenterveyshäiriöistä kärsivä yksilö.

Näissä tapauksissa pelko ja siitä noussut vakava huolenilmaisu ovat pääsääntöisesti lähtöisin vertaisoppijoista, jotka ovat kääntyneet tutun opettajan tai turvaryhmän edustajan puoleen. Tällöin opiskelijat odottavat korkeakoulunsa puolesta toimenpiteitä. Korkeakoulu on velvollinen huolehtimaan opiskelijoiden turvallisuudesta ja opiskelurauhasta. Näitä tapauksia ei enää voi ohittaa olan kohautuksella, vaikka äärimmäisten tekojen toteutumisriski on edelleenkin hyvin pieni. Käytännössä on ollut myös vaikeaa tavoittaa viranomaisia tilanteessa, jossa heiltä odotetaan akuuttia puuttumista korkeakoulusta nousseeseen, vakavaan henkilöön aiheuttamaan uhkaan.

Turvaverkon toimenkuva:

- **Ryhmän tehtävänä on nimeta** konsultoivat viranomaisyhteyshenkilöt tukemaan korkeakoulun uhan arviointia tapauskohtaisesti, kun **vakava** huoli ilmenee.
- **Ryhmä kokoontuu noin 1—2** kertaa vuodessa päivittämään vastuuhenkilöiden tehtävät sekä arvioimaan esille tulleiden tapausten toimenpiteiden onnistumista.
- **Korkeakoulusta nimetty edustaja (varamiesjärjestelmä** huomioitava) ottaa yhteyttä tapauskohtaisesti siihen viranomaiseen tai toimijaan, jonka tehtäviin asia kuuluu, esimerkiksi uhka- ja kriisitapauksissa nimettyyn yhteyspoliisiin ja/tai mielen-terveysasioissa nimettyyn terveysviranomaiseen.
- **Ryhmä ei pääsääntöisesti tapaa** täydellä kokoonpanolla yksittäisen tapauksen kohdalla. Yhteydenpito tapahtuu ensisijaisesti puhelimitse ja erikseen harkiten yhteyspoliisi voi osallistua turvaryhmän järjestämään kokoukseen tai tavata korkeakoulun johtoa. Ryhmän viranomaisyhdyshenkilöt järjestävät ja ohjaavat mahdolliset jatkotoimenpiteet tapauskohtaisesti.
- **Korkeakoulun edustaja, joka on** nimetty tehtävään, ottaa yhteyttä sovituihin viranomaisyhteyshenkilöihin vain tapauksissa, joissa aikaa puuttumiseen on. Häätätilanteessa otetaan yhteys suoraan hätäkeskukseen, puhelinnumeroon 112.
- **Viranomaisyhteyshenkilöiden yhteystiedot ovat vain** ryhmässä sovitujen henkilöiden käytössä, eikä niitä anneta ilman erillistä sopimuksesta korkeakoulun muun henkilöstön käyttöön.
- **Arkipäivän huolet ja riskien** arviointi eivät kuulu tämän ryhmän toimenkuvaan. Niitä arvioidaan ja käsitellään korkeakoulun muissa verkostoissa.

Tämän mallin avulla yhteys viranomaiseen saadaan nopeasti ilman välikäsiä. Kun osapuolet ovat tuttuja toisilleen, tietoa pystytään välittämään luottamuksella ja koordinoitusti. Lisäksi ne henkilöt, joilla on riittävä toimivalta, pystyvät ohjaamaan asian eteenpäin oikeaan paikkaan ja oikealle henkilölle.

Kun koko korkeakoulun henkilökunta on tietoinen ryhmän toiminnan perusteista ja tehtävistä, luo se turvallisuuden tunnetta koko yhteisössä.

Viranomaisyhteistyötä tukeva lainsäädäntö

Vakavimmissa henkilöturvallisuushaasteissa turvaryhmä saattaa tarvita poliisin ja terveystoimen konsultoivaa tai toiminnallista apua. Mikäli korkeakoululla on turvaverkon osalta nimetty poliisiyhdyshenkilö, mielenterveysalan sekä pelustusalan ammattilainen konsultoivassa roolissa, on yhteydenpito sujuvaa ja luottamuksellista. Eri viranomaisten toimintaa ohjaavissa laeissa on tarkentavia säädöksiä liittyen yhteistyöhön muiden kanssa.

Lähtökohtana viranomaisten toiminnassa on yhteistyö. Vaikka eri viranomaisia koskeissa laeissa on erityissäännöksiä, yhteistyötä estävää normistoa ei ole. Tämä luo myös perustan ja mahdollisuuden korkeakoululle toimia turvaverkossa. Oman toimintansa osalta korkeakoulu vastaa turvallisuuden koordinoimista. Tämä käsittää myös aktiivisen yhteydenpidon eri viranomaisiin.

Mielenterveyslaista

Mielenterveyslain 29 § mukaan terveyskeskuslääkärillä on toimintavelvollisuus, jos hän saa tietoonsa toimialueellaan asuvan tai oleskelevan henkilön, jonka hoitoon määräämiseen edellytykset ovat potilaan tahdosta riippumatta olemassa.

Saamiensa tietojen perusteella lääkäri päättää, onko hänen syytä tavata asiakas sen kartoittamiseksi, tarvitaanko tahdonvastaista hoitoa vai ei. Lääkäri voi päätyä siihen, että hän ei tapaa asiakasta lainkaan, vaan keskustelee tämän kanssa esimerkiksi puhelimitse. Yhteydenoton toteuduttua on vaihtoehtona

yleensä avohoito, vapaaehtoinen suostumus tarkkailuun ottamisesta tai tahdonvastainen tarkkailuun ottaminen (8 §). Tahdonvastaiseen tarkkailuun ja hoitoon päädytään harvoin. Näissä tilanteissa korkeakoulun on myös varauduttava arjen jatkumiseen yhteistyössä sen korkeakouluyhteisön jäsenen kanssa, jonka mielenterveyden tilasta on tehty ilmoitus terveystoimeen.

Terveyskeskuksen tai päivystyspoliklinikan lääkärin tavoittaminen nopeaa reagointia vaativissa tilanteissa voi olla haasteellista, ellei korkeakoulun turvaryhmällä ole omaa, nimettyä yhteyshenkilöä terveystoimessa. Toimivalla turvaverkolla voidaan varmistaa nopea reagointi akuutissa tilanteessa.

Poliisilaista

Poliisilain 1 § mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen- ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä alueella olevien yhteisöjen ja alueiden asukkaiden kanssa. Poliisin painopiste on rikosten ennaltaehkäisyssä, ja keskeistä toiminnassa on yhteistyö eri tahojen kanssa.

Poliisilaissa säädetään myös vaarallisen teon ja tapahtuman estämisestä (PolL 16 §). Tällöin poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin päästä rakennukseen, muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai kulkuneuvoon. Edellytys syntyy, jos on perusteltua syytä olettaa, että henkeä, henkilökohtaista vapautta tai terveyttä vakavasti vaarantava teko tai tapahtuma on meneillään tai uhkaamassa. Tämä oikeus on myös huomattavan omaisuus- tai ympäristövahingon osalla. Lisäksi edellytyksenä on, että toimenpide on välttämätön vaaran estämiseksi tai räjähdysaineiden, aseiden tai muiden vaarallisten aineiden ja esineiden etsimiseksi ja haltuun ottamiseksi.

Henkilöllisyyden selvittämisestä poliisin osalta on säädetty poliisilain 10 §:ssä. Poliisimiehellä on yksit-

täisen tehtävän suorittamiseksi oikeus saada jokaiselta tiedot tämän nimestä, henkilötunnuksesta tai sen puuttuessa syntymäajasta ja kansalaisuudesta sekä paikasta, josta hän on tavoitettavissa. Tämä koskee myös anonyymisti ilmoituksen tehnyttä henkilöä, jos henkilöllisyydellä on merkitystä asian selvittämisen kannalta. Tarvittaessa poliisilla on kiinniotto-oikeus henkilöllisyyden selvittämiseksi.

Rikoksilta ja häiriöltä suojaamiseksi poliisilla on oikeus (PolL 20 §) poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Tällainen henkilö saadaan myös poistaa paikalta, jos hän käyttäytymisellään aiheuttaa tai hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä ja aiemman käyttäytymisensä perusteella vastaavassa tilanteessa on todennäköistä, että hän aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muutoin poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy edellä mainittuun rikokseen tai aiheuttaa häiriötä tai vaaraa. Kiinniotto on kestoltaan kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta.

Poliisilla on oikeus (PolL 35 §) saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä virkatehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä. Poliisilla on siis oikeus saada haltuunsa kaikki sellainen tieto, jolla voi olla merkitystä poliisin virkatehtävän suorittamiseksi. Oikeutta on rajoitettu vain tietyissä erikseen laissa määritellyissä tapauksissa.

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Poliisi voi ottaa epäilyn kiinni. Poliisin pidättämiseen oikeutettu esimies voi päättää pidättämisestä. Vangitsemisesta päättää vain käräjäoikeus, kaksi viikkoa kerrallaan. Tämä tarkoittaa, että epäilty

henkilö voi olla kiinniotettuna enintään vuorokauden. Vuorokauden kuluessa on päätettävä pidätyksestä ja pidätys voi kestää yhteensä neljä päivää. Neljäntenä päivänä kiinniotosta on päätettävä vangitsemisesta. Vakaviakin uhkauksia esittänyt henkilö jää harvoin vangituksi. Tilanteissa, joissa henkilö on jo aiheuttanut tai aikoo aiheuttaa fyysisiä tai huomattavaa taloudellista vahinkoa, voidaan vangitsemisesta päättää aiemminkin.

Poliisilla on lain mukaan velvollisuus toimia yhteistyössä alueen toimijoiden kanssa. Poliisille pitää antaa ne tiedot, mitkä se tehtävää hoitaakseen tarvitsee. Jossain tilanteessa eri alojen oma lainsäädäntö (esimerkiksi salassapidosta) voi saada henkilön miettimään, onko nimenomaisessa tapauksessa oikeutta antaa tietoja. Kun on olemassa epäily rikoksesta, uhasta tai vaarasta, on poliisille annettava kaikki pyydetty tiedot poliisilain 35 § mukaisesti.

Jos rikos on veres tai sen epäillään kohta tapahtuvan, on poliisilla myös esitutkintalain ja pakkokeinolain suomat suhteellisen laajat valtuudet tutkia ja tarkistaa yksityisiä sekä julkisia tiloja. Poliisi voi myös suorittaa puhutteluja, kuulusteluja ja tarkistuksia selvittääkseen, onko syytä aloittaa tai jatkaa esitutkintaa. Vastuu oikeuksista ja tilanearviosta on poliisilla, ei yksittäisellä henkilöllä tai asemansa puolesta korkeakoulua edustavalla korkeakouluuyhteisön jäsenellä.

Korkeakoulujen henkilökunnan salassapitovelvollisuudesta yleensä

Lainsäädäntö kieltää esimerkiksi opettajaa ilmaisemasta ulkopuolisille tietoonsa tulleita opiskelijaa koskevia asioita. Tällaiset tiedot koskevat yksityisiä ja intiimejä tietoja, kuten perhesuhteita, arjen kriisejä, kuolemia, eroja ja sairauksia. Ammattialan lainsäädäntöä vahvempia ovat poliisilaki, rikoslaki ja mielenterveyslaki epäiltäessä, että rikos on tapahtunut, on tapahtumassa tai jonkun henki ja terveys voi olla uhattuna tai joku voi aiheuttaa itselleen vahinkoa. Tapauskohmainen harkinta jää aina sille, joka saa asian tietoonsa. Turvaryhmä puolustaa paikkaansa näitä asioita arvioitaessa. Kenenkään ei tarvitse arvioida

tietoonsa tullutta asiaa yksin, vaan päätökset ovat kollektiivisia.

Mikäli yksittäinen henkilö pelkää kertoa mieltään askarruttavan tiedon salassapitovelvollisuuden estämättä, hän voi arvioida asiaa ensin anonyymisti esimerkiksi turvaryhmän edustajan kanssa. Turvaryhmän edustaja tai turvallisuuskoordinaattori voi harkintansa mukaan konsultoida poliisia tai terveysalan ammattilaista pitäen tietolähteen anonyyminä. Saatujen tietojen perusteella viranomainen voi ottaa vastuun ja velvoittaa henkilön paljastamaan huolen kohteen henkilöllisyyden. Näin toimitaan tilanteissa, joissa ei ole välitöntä hätää, vaan tilanne on muutoin akuutti ja vaatii nopeaa puuttumista. Akuutissa tilanteessa on otettava yhteyttä hätäkeskukseen ja tarvittaessa varoittaa muita.

3 Ennaltaehkäisy

Turvallisuustyön tavoitteena on tiedossa olevien uhkien ennaltaehkäisy. Toiminnan haasteeksi muodostuu mahdollisten riskien todennäköisyyden arviointi. Vakavat väkivaltatilanteet ovat sattuneista tapauksista huolimatta erittäin harvinaisia. Tästä syystä yksittäisen korkeakoulun yksikön todennäköisyys joutua tilanteeseen, jossa vakava väkivallanteko tapahtuu, on erittäin pieni. Seurausten ollessa erittäin merkittäviä on riskiä kuitenkin pidettävä kohtalaisena (kts. riskikaavio jäljempänä).

Vakavan väkivallanteon riski on mahdollinen ja siten kohtalainen. Siksi toiminnan on riskin ennaltaehkäisemiseksi oltava suunniteltua ja jatkuvaa. Riskin kronologisen mallin mukainen toiminta on painottunut varhaiseen riskin havaitsemiseen, joka mahdollistaa puuttumisen ja riskin toteutumisen ennalta estämisen.

Ennaltaehkäisyyn kuuluu epävarmuus ja epä tietoisuus. Näkemyksiä riskin todennäköisyydestä ja valittavista toimintatavoista on useita riippuen eri henkilöiden työtehtävistä ja etäisyydestä mahdolliseen riskin aiheuttajaan. Tästä syystä useiden toimijoiden yhteistyö edesauttaa kokonaiskuvan muodostumista ja tehokkaimman toimintamallin valintaa.

3.1 Riskien arviointi

Riskianalyysin laatiminen

Riskianalyysin tarkoituksena on kartoittaa toimintaympäristössä tai sen ulkopuolella olevat vaaratekijät ja niiden seuraukset sekä selvittää riskienhallintaan sopivat keinot.

Riskin suuruus määrittyy todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden kautta. Todennäköisyys ja seuraukset määrittelevät myös, miten riskiin on suhtauduttava. Tärkeintä on muistaa, että kaikki riskit eivät ole yhtä vakavia, eikä kaikkia riskejä voida poistaa. Silti ne on tunnistettava ja tiedostettava mahdollisimman kattavasti, jotta ikäviltä yllätyksiltä vältyttäisiin. Kaikkiin riskeihin ei ole mahdollista varautua (esimerkiksi meteoriitin iskeytyminen koulurakennukseen), mutta usein nämä riskit ovat niin epätodennäköisiä, ettei varautuminen kannata taloudellisesti. Toisaalta jotkut riskit, kuten tulipalot, ovat hyvinkin mahdollisia ja voivat johtaa vakaviin seurauksiin, joten niihin varautuminen on välttämätöntä.

Mikäli korkeakoulussa ei ole ennen tehty riskianalyysejä, se on hyvä suorittaa ainakin ensimmäisellä kerralla yhteistyössä asiantuntijan kanssa, jotta kaikki seikat tulevat varmasti käytyksi läpi.

Riskianalyysin tekeminen voidaan aloittaa potentiaalisten ongelmien analyysillä (POA), jonka tarkoituksena on pohtia ryhmässä kaikenlaisia riskejä, ja punnita niiden todennäköisyyksiä ja seurauksia. Potentiaalisten ongelmien analyysiä voi täydentää tur-

Tapahtuman todennäköisyys (3x3 jaotelmalla)	Tapahtuman seuraukset		
	Vähäiset	Haitalliset	Vakavat
Epätodennäköinen	1. Merkityksetön riski	2. Vähäinen riski	3. Kohtalainen riski
Mahdollinen	2. Vähäinen riski	3. Kohtalainen riski	4. Merkittävä riski
Todennäköinen	3. Kohtalainen riski	4. Merkittävä riski	5. Sietämätön riski

Kuva 5. Riskimatriisi

vallisuuskävelyllä, jossa kävellään läpi korkeakoulun tilat ja lähiympäristö etsien mahdollisia riskitekijöitä. Havaitut riskit kirjataan ylös.

Havaittu riski voidaan tapauksesta riippuen poistaa, siirtää, pienentää tai sietää. Riskin poistaminen tarkoittaa sitä, että asioita tai toimintatapoja muutetaan niin, että riskialtis toiminta loppuu. Riskin poistamista on esimerkiksi rikkonaisen oven korjaaminen. Riskin siirto on käytännössä sitä, että otetaan vakuutus jonkin vahingon varalle. Riskin pienentäminen tulee kysymykseen silloin, kun riskiä ei voida poistaa kokonaan tai se ei ole taloudellisesti järkevää. Esimerkiksi tulipaloihin varautuminen hyvällä alkusammutuskalustolla ja koulutuksilla on riskin pienentämistä. Mikäli riskin toteutumista ei voida millään estää, ja seuraukset ovat vähäisiä tai riskin toteutuminen on erittäin epätodennäköistä, riski kannattaa sietää. On ensisijaisen tärkeää, että tietoisesti siedetyt riskit huomioidaan.

Oheisesta kaaviosta 5 nähdään, miten todennäköisyys ja seuraukset vaikuttavat riskin suuruuteen. Mikäli riski todetaan sietämättömäksi, on se pyrittävä poistamaan välittömästi, ja riskialtis toiminta lopetettava viivyttelämättä. Jos taas tapahtuman todennäköisyys on pieni ja seuraukset vähäiset, on

riski käytännössä merkityksetön. Olosuhteet ovat kuitenkin muuttuvia, joten jossain tilanteessa merkityksettömäksi luokiteltu riski voi aiheuttaa odottamattomia seurauksia.

Merkityksetön riski: Riskin toteutumiseen ei tarvitse erityisesti varautua, mutta sen olemassaolo on tiedostettava.

Vähäinen riski: Riskin toteutumiseen ei välttämättä tarvitse varautua, mutta parempia ratkaisuja on syytä harkita. Tilanteen seuraaminen on tärkeää.

Kohtalainen riski: Riskin pienentäminen on välttämätöntä. Mikäli riskiin liittyy erittäin haitallisia seurauksia, esimerkiksi henkilövahingon mahdollisuus, on tapahtuman todennäköisyys tutkittava tarkemmin.

Merkittävä riski: Toimenpiteet riskin pienentämiseksi on aloitettava nopeasti ja riskialtis toiminta lopetettava, kunnes riskiä on pienennetty riittävästi. Mikäli toimintaa ei voida keskeyttää, kaikkien on tiedostettava riskin suuruus, ja toiminta on saatava loppumaan nopeasti.

Sietämätön riski: Riskialtis toiminta on lopetettava heti ja toimenpiteet riskin pienentämiseksi on aloitettava välittömästi.

Riskien arvioinnin tulisi kuulua jokaisen henkilökunnan jäsenen jokapäiväiseen toimintaan. Havai-

tuista riskeistä on välittömästi ilmoitettava eteenpäin. Mikäli turvallisuustasoa tarkkaillaan jatkuvasti, on todennäköistä, että puutteet havaitaan ennen kuin jotain sattuu. Riskienhallinnan on kuitenkin oltava säännöllistä ja suunnitelmallista. Riskien arviointi on hyvä tehdä noin kerran vuodessa, sillä varsinkin ympäristössä tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa suuresti korkeakoulun turvallisuuteen.

Riskienarvioinnissa huomioon otettavia seikkoja

Alla olevasta listasta löytyy erilaisia henkilöturvallisuuteen liittyviä riskejä, jotka on hyvä ottaa huomioon henkilöriskien kartoittamisessa. On kuitenkin muistettava, että jokainen korkeakoulu on erilainen. Osa listan riskeistä ei välttämättä kosketa tarkasteltavan korkeakoulun toimintaa. Toisaalta myös listan ulkopuolisia riskejä saattaa ilmetä.

- asiattomien liikkuminen rakennuksessa
- opiskelijan, opettajan tai muun henkilön aggressiivinen käyttäytyminen
- uhkaus opettajaa, oppilasta tai korkeakoulua kohtaan
- muu fyysinen tai henkinen väkivalta tai häirintä
- jälkeen jääminen opinnoissa
- mielenterveys- tai päihdeongelmat
- rakenteellisten puutteiden vaikutus (rikkonaiset ovet, liukkaat lattiat jne.).

Samojen riskienarvioinnin ohjenuorien avulla on tarkasteltava henkilöriskien lisäksi kokonaisvaltaisesti myös muita riskejä.

3.2 Uhkatilanteet

Arjessa turvaryhmän kokoontuminen perustuu turvallisuuden ylläpitoon ja jatkuvaan kehittämiseen. Jotkut tilanteet vaativat erikoisosaamista. Selvät ja etukäteen suunnitellut toimintamallit ovat edellytys haasteellisten tilanteiden hoitamiseksi.

Useissa uhkatapauksissa ennen varsinaista uhkasta on havaittavissa uhasta kertovia tekijöitä. Näitä ovat uhkauksen tekijän aiempi toiminta ja lievemmat uhkaukset. Myös epäsuorat uhkaukset ovat ennalta varoittava tekijä. Toisaalta tällaisessa tilanteessa on mahdollisuus yli reagointiin, joka voi kuvitellun tekijän kohdalla johtaa ikäviin seurauksiin. Uhkauksen arvioinnin on ensisijaisesti oltava itse teon arviointia. Sen on perustuttava varmistettuihin tietoihin.

Jokelan tutkintalautakunnan raportissa todetaan, että Jokelan tapauksessa tietoa tekijän ongelmista oli, mutta niiden käsittelystä puuttui yhtenäinen, systemaattinen tarkastelumalli. Nykyään osataan reagoida paremmin. Ilman Jokelan tapausta tätäkään teosta olisi tuskin edes aloitettu. Jotta puuttumattomuuden syyksi eivät nousisi tietosuojalainsäädäntöön ja salassapitoon liittyvät tulkintaerimielisyydet ja varovaisuus, on näitä tekijöitä avattu käsikirjassa myöhemmin. Vaikka salassapitosäännösten tulkinta onkin haasteellista, sitä ei ole tarkoitettu estämään viranomaisten välistä tarkoituksenmukaista tietojenvaihtoa esimerkiksi hengen ja terveyden suojaamiseksi.

Kuinka tietoa tulisi kerätä? Ainoa keino uhkauksen ilmaiseen henkilön suhteen on, että tapahtunutta arvioidaan vain tehdyn rikollisen teon kautta. Maailmalla on tällä hetkellä käytössä lukuisia erilaisia uhkarviotyökaluja, mutta niiden sopivuudesta Suomen oloihin ei toistaiseksi ole tieteellistä näyttöä. Siksi on tärkeää keskittyä olennaiseen: itse uhkaukseen ja vasta toissijaisesti ryhtyä keräämään mahdollista lisätietoa tekijästä. Tieto on viipymättä käsiteltävä ja johtopäätökset vietävä viranomaisten arvioitavaksi. Yksittäinen toimija ei voi pitää yllä rekisteriä ihmises-tä, jonka pelkässä käyttäytymisessä on moitittavaa.

Jos tiedonkeruulle on mahdollisuus, alla on esitetty muutamia hyödyllisiä vinkkejä. On toivottavaa, että

jokaiselle korkeakoulussa opiskelevalle olisi tulevaisuudessa nimettyä ainakin yksi tukeen ja apuun keskittynyt osaaja. Järjestelmää voi verrata tutor-toimintaan, josta on saatu ohjauksen näkökulmasta hyviä tuloksia.

Mitä ovat henkilöriskit?

- Henkilöriskejä ovat uhkailmaisujen ja muiden väkivaltaan viittaavien riskien lisäksi esimerkiksi epidemiat, tartuntataudit, kiusaaminen, seksuaalinen häirintä ja kunnianloukkaus.

Valmius uhan kohtaamiseen:

- Turvaryhmällä on oltava valmius ottaa vastaan opiskelijakentästä tai henkilökunnasta nousseita, vakavan uhan tunnusmerkistön täyttäviä uhkailmaisuja etukäteen sovitun mallin mukaisesti.

Uhkailmoitusten vastaanottamiskanava:

- Korkeakoulu voi perustaa esimerkiksi uhkaavasti käyttäytyvän korkeakouluuyhteisön jäsenestä kertomiseksi tähän tarkoitukseen sopivan sähköpostitilin, jota seuraa päivittäin vähintään kaksi henkilöä.
- Palvelun tavoitteena on mahdollistaa kanava, jota pitkin voidaan välittää havainto asiasta, joka koetaan vähintäänkin epävarmaksi.
- Palvelun lanseerauksessa on tärkeää painottaa, ettei tätä viestintäväylää ole tarkoitettu käytettäväksi äkkipäätä uhkaavan tilanteen käsittelemiseen.

Turvaryhmä tekee uhka-arvioinnin, kun joku lausuu, kirjoittaa tai muuten julkituo uhkauksen. Kun turvaryhmä on saanut tietoonsa vakavan uhan tunnusmerkistön täyttävän tapauksen, ryhmä sopii tapaamisesta välittömästi.

- Uhka-analyysi: tehtävään koulutetun uhka-arviokoordinaattorin (UAK) johdolla tehty esityö kuvataan ryhmälle.
- Esityöllä tarkoitetaan, että UAK analysoi tietoonsa tulleen uhkauksen sekä määrittelee ja kuvaa mahdollista riskiä.

Uhka-arviokoordinaattori:

- kerää lisätietoa tapauksen ympäriltä
- konsultoi tarpeen vaatiessa viranomaisia, kuten poliisihdyshenkilöä mielenterveyden ammattilaista
- tekee päätöksen rikosilmoituksen tekemisestä; konsultaatiossa voidaan käyttää poliisihdyshenkilöä.

Tapaamisen tavoitteena on päättää toimenpiteistä:

- uhan poistamiseksi
- uhan minimoimiseksi
- tilanteen rauhoittamiseksi
- kohteen avun piiriin saattamiseksi, kun kyse on ilmeisestä mielenterveysongelmallisesta uhkailijasta.

Turvaryhmä toimii olosuhteissa, joissa ei ole akuuttia uhan toteutumisen mahdollisuutta. Akuutissa **uhkai tai kriisitilanteessa yhteys hätäkeskukseen numeroon 112.**

Uhkailmoituksen vastaanottaminen

Usein kaikki valmistautuminen ja varautuminen pahimpaan ainakin minimoi jos ei kokonaan poista mahdollisia seurauksia. Alla oleva lista on rakennettu pikemminkin hyvien käytäntöjen listaksi kuin tyhjentäväksi, lopullisen varmuuden antavaksi tarkastuslistaksi. Tarvitaan järjestelmä, jossa kaikkia asianosaisia on informoitu uhkauksen jälkeisestä polusta: **kenelle, mitä ja miksi ilmoittaa.**

Uhkaus tulee korkeakoulun tietoon pääsääntöisesti kahta eri väylää: asiasta suoraan oman havainnon tehneeltä tai henkilökuntaan kuuluvalla tehdyn ilmoituksen perusteella. Jokaisessa yksikössä on oltava ohjeet tavasta toimia uhkaustilanteissa.

Kaikki tiedon kerääminen ja asian selvittämiseen liittyvä toiminta tapahtuu niiden henkilöiden toimesta, joille se aseman tai tilanteen mukanaan tuoman velvollisuuden perusteella kuuluu. Ulkopuolisille ei saa ilmaista tarpeettomasti tietoja. Tietojen käsittely on tapahduttava henkilötieto- ja henkilökäsitteiden periaatteiden mukaisesti.

Toiminta, kun ilmoitus uhkauksesta saavuttaa korkeakoulun ilmoittajan kertomana:

- Kirjaa ylös uhkaavasta käytöksestä kertovan ilmoittajan tiedot.
- Kerro luottamuksellisesta menettelytavasta: ilmoittajan tietoja ei julkaista yleisesti eikä yksityisesti edes uhkaavan käytöksen takana olevalle henkilölle.
- Ohjaa ilmoittaja kertomaan ja kuvaamaan, mitä on **henkilökohtaisesti** kuulut, havainnut, nähnyt ja aistinut.
- Kirjaa vasta toissijaisena huhuina käsiteltävät asiat. Niistä voi olla myöhemmin hyötyä. Varmista vielä fakta ja fiktio.
- Jos käytössä on tehtävään suunniteltu ilmoituslomake, auta vastaajaa sen täyttämässä.
- Ilmoituslomakkeen suunnittelussa on hyvä huomioida, että ilmoittajan tiedot eivät vahingossakaan joudu tekijän tietoon.
- Nimettömänä jätetyn viestin sisältöön on suhtauduttava kuin henkilökohtaisestikin lausuttuun: toimenpiteiden on oltava ilmoituksen sisällön mukaisia.
- Kun huoli ilmoitetaan nimettömänä esimerkiksi kirjeellä tai netin välityksellä, kiusanteon mahdollisuus on todennäköisempi. (RL 9 § *kunnianloukkaus*, RL 10 § *perätön vaara-ilmoitus*)
- Nimettömätkin ilmoitukset on tarkastettava ja niihin reagoitava, mutta erityistä harkintaa käyttäen.
- Kerro ilmoituksen jatkotoimista. Salassapitovelvollisuuden takia et voi kertoa tulevista tapahtumista, elleivät ne suoraan uhkaa ilmoittajan henkeä ja terveyttä.

Ilmoittajalle tukihenkilön yhteystiedot:

- Anna ilmoittajalle tukihenkilön yhteystiedot tai kerro, että tukihenkilö nimetään välittömästi (toiminta edellyttää, että korkeakoulussa on nimetty ja koulutettu henkilöt tukitoimintaan).
- Mahdollisen lisätiedon perille tulosta: kuvaa ilmoittajalle selkeästi, kenelle ja miten ilmoitetaan, jos jatkossa ilmenee tarve ottaa yhteyttä.

- Keskustele ilmoittajan kanssa kaikista mahdollisista seurauksista, joita asian esille tulo voi aiheuttaa. (Kohde saattaa aloittaa syyllisten etsimisen, mikä saattaa jatkaa uhkaavaa käyttäytymistä.)
- Rauhoittele ja kiitä rohkeasta toiminnasta.
- Tukihenkilön tehtävä on tukea ilmoittajaa ja välittää mahdollista uutta tietoa turvaryhmälle tai raportoida kohteen toiminnasta ilmoittajaa kohtaan.
- Kohde saattaa kokea häneen kohdistetut toimenpiteet ajojahtina ja etsiä samalla syyllisiä. On tärkeää ymmärtää nämä reaktiot ja pyrittävä neutraloimaan tilanne, ettei kohteelle jää koke-musta väärinkohtelusta. Tällainen reagointi on luonnollista ja odotettavaa. Parhaiten siihen pystyvät vastaamaan mielenterveystyön ammattilaiset.

Kohteellekin yhteyshenkilö (ja psykologinen apu):

- Myös kohteelle on osoitettava korkeakoulusta yhteyshenkilö, jota hän tapaa säännöllisesti ja sopimuksen mukaisesti, kunnes toisin sovitaan. Periaate on, että ketään ei jätetä tuen ja avun ulkopuolelle.
- Tarvittaessa korkeakoulun nimeämä yhteyshenkilö ja kohde tapaavat kolmannen ollessa läsnä. Näin turvataan kaikkien osapuolten oikeus turvalliseen työympäristöön.
- Vaikka kohde olisikin syyllistynyt rikoksen tunnusmerkistön täyttävään tekoon, ja hänellä todettaisiin mielenterveyteen liittyviä ongelmia, hän ei todennäköisesti tule jättämään opiskelija-yhteisöä, vaan yleensä haluaa jatkaa opiskelua.
- Mikäli kohde jatkaa opintojaan tai pian tapahtuman jälkeen palaa takaisin, korkeakoulun on syytä varautua tilanteeseen. Esimerkiksi mahdolliset kohtaamiset ilmoittajan ja kohteen välillä on opetusteknisesti järjestettävä mahdollisimman vähäisiksi.

Poliisille tehtävät ilmoitukset:

- Varmistu, että organisaatiossasi on rikosilmoituksen tekoon valtuutettu henkilö, ja että ilmoitus tehdään aina uhkauksen jälkeen. Huomaa, että ilmoituksen voi tehdä myös asianomistaja tai asian tietoonsa saanut.
- Lähestymiskielto voi olla ainoa jäljelle jäävä keino, jos uhkaava toiminta jatkuu puuttumisenkin jälkeen.

Arkeen paluun mahdollistaminen

Turvaryhmä määrittelee sopivat henkilöt huolehtimaan tilanteen rauhoittamisesta, mahdollisen jälkihoidon järjestämisestä, työnohjauksesta ja uhan aiheuttaneen kohteen arkeen palautumisesta.

Miten toimia uhkaajan kanssa

- Mahdolliset askeleet harkinnan jälkeen:
- Onko turvallista tai yleensäkin mahdollista järjestää tapaaminen uhkauksen esittäneen henkilön kanssa (jos tekijä varmuudella tunnistettu ja kuuluu korkeakoulu yhteisöön)?
- Millaisia mahdollisia seurauksia tapaamisesta olisi?
- Usein laittomien uhkausten takana on yksilö, joka kärsii vakavista mielenterveyden ongelmista. Tällöin on etukäteen varauduttava siihen, että paikalla on mielenterveyden ja/tai terveydenhoidon edustaja, jolla on vaadittava kompetenssi henkilön terveydentilan arvioimiseen.

Tapaamisen järjestämisessä kohdehenkilön oikeudenmukainen kohtelu edellyttää, että:

- tapaamisen luonne on selvitetty kohteelle ennakoon
- kohteelle on mahdollistettu tukihenkilö tapaamiseen
- jos kohde ei itse kykene järjestämään tukihenkilöä, korkeakoulu voi nimetä sen
- tapaamisen fokus on kohteen kokonaistilan arvioinnissa; jatkotoimista päättää aina terveydenhuollon tai mielenterveystyön ammattilainen

- läsnä tapaamisessa on henkilö tai henkilöitä, joilla on side kohteeseen (esim. tutoropettaja)
- korkeakoulun johto on edustettuna
- tilaisuus ei ole kuulustelu.

Tilaisuuden tavoitetta ja vaikutusta on harkittava tarkoin ennen kuin se päätetään järjestää. Tilaisuuden järjestämisen hyödyn on oltava selvästi suurempi kuin tapaamisesta aiheutuvan uhan. Päätöksen tapaamisen järjestämisestä on oltava yksimielinen, ja ehdoton vaade toteutumisen puolesta on, että terveydenhuollon tai mielenterveyspuolen osaaja arvioi tapaamisen hyödylliseksi. Tilaisuuden tavoitteena on, että uhkaajaa voidaan vielä auttaa, eikä että hänelle mahdollistetaan tapaamisen jälkeen tuhoisiin seurauksiin tähtäävän suunnitelman täytäntöönpano.

Tärkeintä tapaamisessa on tiedostaa, että vastassa on suurella todennäköisyydellä vaikeasti mielenterveysongelmainen yksilö, joka hakeakseen apua toimii harkitsemattomasti tai pyrkii toteuttamaan vihaan perustuvaa suunnitelmaa. Haasteellisin tilanne on jälkimmäisessä tapauksessa, jolloin yksilö on ilmeisesti vaille sairaudentuntoa ja kyvytön yhteistyöhön. Tässä kohtaa on hyvä muistaa, että kaikista uhkaajista ei koskaan ole väkivaltaan päätyvän teon toteuttajaksi. Puuttumattomuus voi kuitenkin olla kohtalokasta.

Tapaamisessa:

- Tilaisuuden kulku käydään pääosiltaan läpi ja osallistujien roolit varmistetaan.
- Tilanteen luonne huomioidaan: ei ole tarkoitus ajaa kuultavaa tilanteeseen, jossa hän kokee tulleensa nurkkaan ajatuksi; tavoitteena on saavuttaa kuultavan luottamus.
- Kokouksen kohtuullinen kesto on 1–2 tuntia.
- Mikäli kyse on ilmeisen mielenterveysongelmasta henkilöstä, terveystoimen yhteyshenkilön kanssa on etukäteen sovittava avun järjestymisestä.
- Kohde toivotetaan tervetulleeksi, osallistujat esitellään.
- Vetäjä kertoo tapaamisen pelisäännöt: osapuolilta edellytetään asiallista käytöstä — ei syyttelyä, uhkailua tai aggressiivista käytöstä.

- Vetäjä kertoo, miksi tapaaminen on järjestetty ja mitä tapauksesta tiedetään.
- Muut osallistujat täydentävät vetäjää tarpeen mukaan.
- Vetäjä kertoo, että tavoitteena on selvittää tapahtumien kulkua, syitä ja seurauksia.
- Kuultavalle on annettava jatkuva mahdollisuus mielipiteeseen, kommentointiin ja ratkaisun löytämiseen tähtäävään keskusteluun.
- Kokouksen vetäjä päättää keskustelun, kun faktat on esitetty, niistä on käyty keskustelua ja on johtopäätöksen aika.
- Kuulemistapaamisen tavoitteena on löytää ratkaisu, jolla ei-toivottu käyttäytyminen saataisiin loppumaan. On muistettava, että Kauhajoen tapahtumat poliisiasemalla osoittivat todellisen tekijän niin taitavaksi suunnitelman sa salajaaksi, ettei turvallisuuden tunteeseen voi vastaavissa tapauksissa tuudittautua.
- Uhkauksen ilmaisu ei koskaan voi päätyä siihen, että todetaan kaiken olevan hyvin. Uhkaus vaatii aina jatkotoimenpiteitä.
- Kohteelle esitetään ehdotus jatkotoimenpiteistä.
- Opiskelijaa ei voida pakottaa tapaamaan turvaryhmää. Viranomaiset harkitsevat, onko syytä ryhtyä muihin toimenpiteisiin, jos kohdetta ei tavoiteta.

Perätön ilmoitus

Internet mahdollistaa sekä vilpittömän että vähemmän vilpittömän toiminnan. Arvioitaessa lausuttua, kirjoitettua tai toisin ilmaistua uhkausta, ei voida välttyä mahdollisuudelta, että ilmoittaja toimii väärillä henkilötiedoilla. Ajattelemattomuudesta tai kiusanteosta saatetaan valheellisesti ilmoittaa tekijäksi joku muu. Esimerkiksi toisen omistaman tietokoneen valjastaminen luvatta omaan käyttöön saa ip-yhteyden omistajan näyttämään syylliseltä.

Huomioi seuraavat tekijät:

- Mikäli ilmoitus osoittautuu perättömäksi ja tavoitteena on ollut aiheuttaa kohteelle vahinkoa, voi ilmoituksen kohde tehdä asiasta rikosilmoituksen.
- Jos tieto asiasta ja ilkevän kohteen nimi on mennyt yleiseen tietoon, on kaikin tavoin pyrittävä oikaisemaan asia julkisesti ilkevän kohteen näkemyksiä kunnioittaen.
- Kun huoli ilmoitetaan henkilökohtaisesti, on kiusanteon ja ilkevän todennäköisyys erittäin pieni. Tämän riskin toteutumista voidaan entisestään pienentää tilanteessa, jossa ilmoittaja kohdataan.
- Kun huoli ilmoitetaan nimettömänä esimerkiksi kirjeellä tai netin välityksellä, kasvaa kiusanteon mahdollisuus. (RL 9 § kunnianloukkaus, RL 10 § perätön vaarailmoitus)
- Kaikki nimettömätkin ilmoitukset on tarkistettava ja niihin reagoitava, mutta erityistä harkintaa käyttäen.
- Nimettömänä jätetyn viestin sisältöön on suhtauduttava kuten henkilökohtaisestikin lausuttuun: toimenpiteiden on oltava ilmoituksen sisällön mukaisia.
- Asiassa konsultoidaan yhteyspoliisia.

Jos kohtaaminen menee odotusten vastaisesti

Jokainen korkeakoulussa työskentelevä voi joutua tilanteeseen, jossa toisen henkilön kohtaamisessa kaikki ei mene toivotun mukaisesti. Näihin tilanteisiin ei voi laatia yksityiskohtaista mallia, vaan pikemminkin painottaa, että seuraavat tekijät tulisivat huomioiduksi esimerkiksi haasteellisiksi tiedettyjen henkilöiden tapaamiseen varauduttaessa.

Älä koskaan tapaa kohdetta yksin, jos etukäteistieto antaa vähänkään tietoa siitä, että tapaamiseen liittyy uhkatekijöitä (tapaamisen tavoite ei ole kohteelle mieleinen, kohde on hankala tai kummatkin tekijät yhdessä).

Mikäli kohdattava tapaamisen aikana käyttäytyy suullisesti tai fyysisesti aggressiivisesti, minkä seurauksena on syytä epäillä hänen olevan vaaraksi

omalle tai muiden hengelle ja terveydelle esittäen suoraa uhkaa henkilöä tai tiettyä instituutiota vastaan, on huomioitava seuraavat:

- Kohdattavaa voidaan pitää kiinni, kunnes poliisi saapuu paikalle.
- Kiinnipitämisessä ei saa käyttää enempää voimaa kuin on kohtuullista tilanteen ja olosuhteet huomioiden.
- Mikäli henkilöä ei pystytä tai haluta pitää kiinni, on tapahtumasta ilmoitettava kiireellisyydestä riippuen suoraan hätäkeskukseen tai viranomaisyhdyshenkilöille.
- Huomioi, että yllä esitetyt ovat vain suuntaa antavia ohjeita. Tilanteen lukeminen ja mahdollinen yli- tai alireagointi on aina paikalla olevien vastuulla.

3.3 Onnettomuuksien ennaltaehkäisy pelastussuunnittelun avulla

Pelastussuunnittelun tarkoituksena on onnettomuuksien ennaltaehkäisy. Pelastussuunnittelulla luodaan toimintamallit, joiden avulla onnettomuudet voidaan ehkäistä ja tapahtuneissa onnettomuuksissa minimoida vahingot. Pelastussuunnittelussa valmistaudutaan myös tahallisiin tekoihin.

Sisäasiainministeriön oppilaitostyöryhmän suositukset ovat suurelta osin sovellettavissa myös korkeakouluihin, joten suosittelemme niiden liittämistä osaksi korkeakoulujen turvallisuussuunnittelua. Työryhmän loppuraportti on tämän käsikirjan internetsivuilla.

Pelastuslaitoksen kanssa yhteistyöhön

Ensimmäinen askel pelastussuunnittelussa kannattaa ottaa kohti paikallista pelastuslaitoksen riskienhallintaosastoa (palotarkastajat), ja pyytää pelastuslaitosta nimeämään korkeakoululle yhteyshenkilö varahenkilöineen. Kun sama henkilö palvelee pelastusturvallisuuteen liittyvissä asioissa, taataan onnistuneen

yhteistyön mahdollisuus. Hyvään yhteistyöhön kuuluu keskinäinen sopimus säännöllisistä tapaamisista, jolloin yhteyshenkilön kanssa käydään läpi ja päivitetään tarpeelliset turvallisuuteen liittyvät asiat pelastussuunnitelmasta lähtien. Riittävä tapaamiskäytäntö on noin kerran vuodessa tapahtuva, esimerkiksi palotarkastuksen yhteydessä sovittava yhteistyötapaaminen. Yhteyshenkilöksi nimetty pelastusalan asiantuntija voi olla myös kutsuttuna jäsenenä aiemmin kuvatussa (kts. 2.7) korkeakoulun turvaryhmässä osallistuen sen toimintaan, kun ryhmässä tarvitaan pelastuslaitoksen asiantuntemusta.

Pelastussuunnittelu on yksi korkeakoulun turvallisuussuunnittelukokonaisuuden tukipilareista, mikä tarkoittaa korkeakoulu yhteisön tasolla yhdessä työstettyä pelastussuunnitelmaa. Keskeisin teema suunnitelmassa on omatoiminen onnettomuuksien ennaltaehkäisy sekä toiminta onnettomuustilanteissa. Pelastussuunnittelu on onnistunutta, kun se nivoutuu saumattomasti yhteen korkeakoulun turvallisuussuunnittelun kokonaisuuden kanssa. Suunnittelussa on tärkeää huomioida sen ennaltaehkäisevä luonne ja yhteys rikostorjuntaan. Esimerkiksi tuhopolttojen ehkäisy on onnettomuuksien ennaltaehkäisyä, joka niveltyy osaksi kokonaisturvallisuussuunnittelua.

Pelastussuunnitelman sisältö voidaan sisällyttää osaksi korkeakoulun turvallisuussuunnittelun sisältävää turvallisuuskäsikirjaa, jonka ei tarvitse olla kokonaisuudessaan julkinen tai sellaisenaan kaikkien kiinteistössä asioivien nähtävillä, eikä voikaan. Siitä erotettujen korkeakoulu yhteisön jäsenille tai vierailijoille tarkoitettujen hätätilanteiden toimintaohjeiden on kuitenkin oltava vapaasti nähtävillä.

Korkeakoulujen laatimat lakisääteiset pelastussuunnitelmat tulivat pakollisiksi vuonna 2004. Aikaisempien vuosien perusteella on syntynyt kuva, että määrällisesti suunnitelmien laadinnassa on päästy kohtuullisen hyvään tulokseen, mutta suunnitelmien todellinen tarkoitus on jäänyt monelta laatijalta ymmärtämättä. Yleisesti puute on ollut se, että suunnitelmia on laadittu sekä viranomaista varten että lain vaatimuksen täyttämiseksi, jolloin todellinen tavoite korkeakoulu yhteisön turvallisuuden työkaluna on jäänyt vajaaksi. Tällöin tavoitteena ei ole ollut

turvallisuuden edistäminen ja ylläpito, vaikka pelastussuunnitelman laatimisvelvoitteen perimmäisenä tarkoituksena onkin ollut kannustaa organisaatioita omaehtoiseen turvallisuussuunnitteluun, eikä pelkäään laatia asiakirjoja.

Hyvin laadittu pelastussuunnitelma toimii parhaimmillaan korkeakoulun turvallisuuden käsikirjana tai osana sitä. Sen avulla on helppo päivittää ja ylläpitää turvallisuutta korkeakoulu yhteisössä. Se toimii yhteisönsä turvallisuusoppaana ja turvallisuussuunnittelun apuvälineenä.

Panostamalla pelastussuunnitelman laadintaan korkeakoulu voi varmistua myös järjestelmällisen riskikartoituksen ja riskeihin varautumisen onnistumisesta ja suunnitelmallisuudesta. Hyvin laadittu, kohteeseensa jalkautettu pelastussuunnitelma on sekä muistikirja että opas. Sen avulla on helppo ylläpitää turvallisuutta. Se antaa myös käyttäjälleen oikean toimintamallin onnettomuustilanteessa (tai sen uhatessa).

Pelastussuunnitelma asiakirjana ei ole itsetarkoitus. Varautumisen ja pelastautumisen toimintaohjeet on hyvä pitää päivittäisissä työ- ja toimintaohjeissa. Tärkeintä on, että henkilökunta ja opiskelijat on ohjeistettu toimimaan sekä ennaltaehkäisevästi että akuutissa kriisitilanteessa. Varautumisen ja pelastautumisen ohjeistaminen osana muuta toimintaa on tehokasta ja erillisiä toimintaohjeita varmempaa.

3.3.1 Pelastussuunnitelman sisältö ja rakenne

Pelastussuunnitelmasta ei ole olemassa yhtä ja oikeaa mallia. Lain määräyksissä sivutaan asioita, joihin on kiinnitettävä huomiota suunnitelman laadinnassa ja sisällössä. Minimissään pelastussuunnitelmassa on oltava käytynä läpi seuraavat asiat:

- riskien arviointiin perustuvat johtopäätökset eli riskien kuvaukset

- selostukset rakennuksen ja toiminnassa käytettävien tilojen turvallisuusjärjestelyistä
- selvitykset tilojen käyttäjille annettavista ohjeista onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja hätätilanteissa toimimiseksi.

Tässä luvussa kuvataan pelastussuunnitelmaan sisällytettävät asiat.

Yleiskuvaus ja yhteystiedot

Yleiskuvauksessa kerrotaan yleistiedot korkeakoulun organisaatiosta ja tiloista. Seuraavien asioiden on ilmentävä:

- korkeakoulun osoitetiedot
- kiinteistönhuollon tiedot
- isännöitsijä
- vakuutusyhtiö
- turvallisuushenkilöstö ja koulun johto yhteystietoineen
- pelastuslaitoksen yhteyshenkilö (ja varahenkilö) yhteystietoineen.

Myös seuraavia asioita on käsiteltävä:

- Tilojen kuvaus: lyhyet kuvaukset rakennuksista pinta-aloineen ja kerrosluukuineen. Tarkemmin rakennukset ja tilat kuvataan kartat-osiossa.
- Tiloissa oleskelevien henkilöiden määrä: jos tiloissa on toimintaa muulloinkin kuin päiväsaikaan, on hyvä kuvata arvioitu henkilölukumäärä vuorokauden eri aikoina.
- Kokoontumistilojen suurimmat sallitut henkilömäärät: ruokailutilojen, auditorioiden ja vastaavien paikkaluvut.
- Jos kiinteistöissä on erityisen riskialtista toimintaa (esimerkiksi suuririskisiä laboratorioita) ne mainitaan erikseen tässä osiossa.
- Pelastussuunnitelman viimeisin päivitysajankohta ja maininta tarkistusvälistä.
- Suunnitelman ylläpidosta vastaavan henkilön nimi ja yhteystiedot.
- Suunnitelma esitellään pelastuslaitokselle, josta saadaan hyväksyntä.

Korkeakoulu-yhteisön toiminta-alue sekä rakennukset kuvataan pelastussuunnitelman yhteyteen piirustuksina (opaskarttoina), jolloin niiden on oltava visuaalisesti selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Monimutkaisten ja yksityiskohtaisten rakennuspiirustusten sijasta kuvien suunnittelussa ja toteutuksessa kannattaa pitää tavoitteena yllämainitun kaltaisia, helppolukuisia pohjakuvia, jotka ohjaavat toimintaa.

Pelastussuunnitelmaan liitetään myös selkeä asemapiirustus koko alueesta ja opaskartat alueen eri rakennuksista. Kohteissa, joissa on useampia kerroksia, tehdään jokaisesta kerroksesta oma opaskarttansa. Karttoja sijoitetaan eri työpisteisiin ja rakennuksiin siten, että tiloissa oleskelevat voivat normaalin opaskäytön lisäksi tarkistaa niistä pelastautumiseen liittyvät reitit, alkusamuttimien ja ensiapuvälineiden paikat sekä muut turvallisuuteen liittyvät asiat.

Pelastussuunnitelma esitetään pelastusviranomaisille palotarkastusten yhteydessä. Samalla toimitetaan yhteenvedo (myös poliisille), joka sisältää vähintään kohteen yleiskuvaus- ja yhteystiedot –osion yllä mainittujen viranomaisten omia kohdekortteja varten. Lisäksi pelastuslaitokselle ja poliisille toimitetaan kohdekorttia varten asemapiirustus ja rakennuksen kerroskuvat (mielellään sähköisessä muodossa). Viranomainen voi merkitä kohdekortteihin sellaista, joka ei ole tarkoitettu yleisesti nähtäväksi.

Opaskarttojen sijoittelu ja päivitys:

- Opaskarttoja sijoitetaan kaikille sisääntulo-oville ja eri kerroksiin. Ulkoalueiden tärkeimmille pääreiteille asennetaan koko aluetta kuvaavat opaskartat.
- Opetustiloihin asennetaan kartat, joissa on kuvattuna nopeimmat reitit ulos rakennuksesta (oltava ainakin kaksi eri poistumisreittiä). Karttoihin merkitään myös maininta kokoontumispaikan sijainnista.
- Opaskarttojen esillepanossa tärkeintä on mahdollistaa katsojalle selkeä ymmärrys siitä, missä kohtaa hän kulloinkin on.
- Mikäli kiinteistössä on automaattinen paloilmoinnin, savunpoistojärjestelmä tai muita pelastustoimintaa helpottavia laitteita, on varmistettava

niihin kuuluvien keskuskojeen yhteyteen sijoitettujen paikantamiskaavioiden ja opaskarttojen ajantasaisuus sekä yhdenmukaisuus kiinteistön muiden opaskarttojen kanssa.

- Turvallisuudesta vastaava johto vastaa, että kaikki kiinteistön opaskartat päivitetään säännöllisesti. Jo karttojen suunnitteluvaiheessa on hyvä huomioida mahdollisuus ja vaatimus karttojen päivittämiseksi tarvittaessa.

Yleiset alueen opaskartat (sijoitetaan ulkoalueen sisääntuloreiteille):

- rakennukset selkeästi nimettyinä tai numeroituina
- pelastustiet
- ajotiet
- kokoontumispaikka tai -paikat (jos jossain muualla kuin omalla alueella: maininta ja opastusnuoli).

Yleiset rakennusten opaskartat (kerroskuvat):

- uloskäytävät (normaalit ovet ja kulukureitit) ja hätäpoistumistiet
- alkusammutusvälineiden sijainnit
- ensiapuvälineiden sijainti
- sähkökeskus ja veden sulku
- väestönsuoja, jos on.

Pelastuslaitokselle ja poliisille toimitettavat alueen kartat

(asemapiirros, ei julkiseen jakoon):

- rakennukset selkeästi nimettyinä tai numeroituina
- pelastustiet ja ajotiet
- automaattisen paloilmoinnin keskuskojeen paikka
- savunpoiston laukaisupaikat
- ilmanvaihdon pysäytys
- putkilukon paikka, jos on
- kiinteistötietosäilön paikka
- sisäänkäynnit ja varauuskäynnit
- kokoontumispaikka tai -paikat (jos jossain muualla kuin omalla alueella: maininta ja opastusnuoli)
- mahdolliset alueella olevat palopostit ja seinäpalopostit
- talotikkaat

- mahdolliset kuivanousut ja sprinklerisyötöt
- tilat, jossa erityistoimintaa (laboratoriot, kaasuvälikäytöt jne.)
- sähköpääkeskus, veden pääsulku.

Pelastuslaitokselle ja poliisille toimitettavat kerroskartat (ei julkiseen jakoon):

- kuulutushuone, jos on kiinteistössä
- uloskäynnit ja varauuskäynnit (pelastuslaitos voi niiden perusteella merkitä omat taktiset sisäänmenoreittinsä)
- alkusammutusvälineiden paikat.

Pelastussuunnitelman tässä osassa arvioidaan korkeakoulun toimintaan ja tiloihin liittyviä onnettomuusriskejä. Riskien todennäköisyyttä voidaan arvioida erilaisten laskentamallien avulla. Yleensä riittää systemaattinen tarkastelu, jossa mietitään erilaisia mahdollisia onnettomuuksia ja niiden todennäköisyyttä. Lopulta tehdään päätös siitä, mihin riskeihin on varauduttava ja miten. Pelastussuunnitelmaan riittää luettelo asioista, joiden arvioidaan olevan riskialttiita. Esimerkiksi: jokin osa toimintaa aiheuttaa erityisen tulipalon riskin tai tiettyssä toimintapisteessä on erityinen loukkaantumisriski.

Korkeakoulun henkilöturvallisuusriskien arvioinnissa on huomioitava ainakin seuraavat asiat:

- tulipalo ja muut onnettomuudet, kuten rakennuspallo, tuhopoltot, laitteiden syttyminen tai räjähdys
- väkivallan tai tuhotyön uhka ulkoa tai sisältä
- sairaskohtaus
- tapaturmat, kuten putoaminen ja liukastuminen; työpisteissä tapahtuvat onnettomuudet (esimerkiksi keittiössä)
- ulkoinen uhka, kuten säteilyonnettomuus tai ulkoa sisälle päässyt savu, joka edellyttää sisälle suojautumista
- kiinteistövahinko, kuten vesivahinko, sähkökatkeaminen tai hissien toimintahäiriö.

3.3.2 Varautuminen onnettomuuksiin

Pelastussuunnitelman tässä osiossa kerrotaan, miten korkeakoulussa varaudutaan riskeihin eli ennaltaehkäistään vahinkoja ja rajoitetaan onnettomuuksien seurauksia. Siinä voidaan luetteloida riskien arvioinnin perusteella todennetut riskit ja selvittää kunkin kohdalle vaadittavat toimenpiteet niiden ehkäisemiseksi.

Tässä kuvataan myös lyhyesti kiinteistössä olevat paloturvallisuuslaitteet toimintaperiaatteineen sekä huoltovastuuhenkilöt ja huolto-ohjelmat. Pelastussuunnitelmasta voi kuka tahansa korkeakouluuyhteisön jäsenistä tarkistaa, millaisia laitteita tilassa on, kuka vastaa niiden huollosta ja millainen huolto- tai tarkastusväli kunkin laitteen suhteen on määriteltä.

Tulipalojen ennaltaehkäisy

Tässä pelastussuunnitelman osiossa kerrotaan, miten palojen syttymistä estetään ja kuinka vahinkojen minimoimiseen palotilanteessa varaudutaan. Seuraavat seikat on huomioitava:

- paloturvallisuuslaitteiden käyttö- ja huolto-periaatteet (esim. kuinka usein laitteiden kunto tarkastetaan ja kuka niistä vastaa)
- jäteastioiden sijoittelu ja jätteiden käsittely
- tupakointipaikat
- tulitöiden toteuttaminen ja avotulen käyttö
- tuhopolttojen torjuntaohjeet
- omatoimisen palotarkastuksen ohje.

Palotekniset laitteistot:

- jos kiinteistössä on automaattinen paloilmoin-, sprinkleri- tai savunpoistojärjestelmä, automaattisia palo-ovia tai muita paloteknisia laitteistoja, on niiden toimintaperiaatteista oltava lyhyet kuvaukset selostuksineen
- laitteistojen käyttökeskusten sijainnit
- laitteistojen huoltovastuu
- käyttökeskusten sijainnit on merkittävä tilojen ja alueen opaskarttoihin.

Alkusammutuskalusto:

- kaluston määrä ja sijoittelu (merkitään opaskarttoihin)
- selostukset eri alkusammutusvälineiden käyttökohteista
- huoltovastuut.

Ensiapuvalmius

Pelastussuunnitelmassa kuvataan toimet ensiavun järjestämiseksi korkeakoulussa. Työturvallisuuslaki (738/2002) määrää, että työpaikalla tai sen välittömässä läheisyydessä, ottaen huomioon työpaikan laajuuden ja sijainnin, työntekijöiden lukumäärän sekä työn luonteen ja muut työolosuhteet, on sovivissa ja selvästi merkityissä kohdissa oltava saatavilla riittävä määrä asianmukaisia ensiapuvälineitä. Lisäksi korkeakouluissa on suunniteltava omaan organisaatioon sopivat toimintaohjeet ensiapua vaativiin tilanteisiin (esimerkiksi mahdolliset ensiapuryhmät) ja huomioida ensiaputilanteet korkeakoulun kriisitiedotussuunnitelmassa ja -ohjeissa.

Ensiapujärjestelyt:

- Korkeakouluuyhteisön jäsenien saatavilla on oltava ensiapukaappia, -laukkua tai -välineitä varten osoitettu lukittava laatikko, jonka sisältö on työterveyshuollon ohjeiden mukainen. Ensiapukaapin tai vastaavan sisällöstä on oltava luettelo välineistön säilytyspaikassa.
- Ensiapuvälineet säilytetään paikassa, josta niiden saatavuus on aina taattu.
- Toimipistekohtaisesti nimetään henkilö, jonka tehtävä on tarkastaa ja täydentää välineet kuukausittain.
- Ensiapupakkausten käyttämättömät sisällöt uusitaan viiden vuoden välein.
- Tarkastusajankohdat kirjataan välineistön sijoituspaikassa olevaan listaan.
- Ensiavusta vastaava henkilö huolehtii siitä, että henkilökuntaan kuuluvat ovat selvillä tapaturman tai äkillisen sairaskohtauksen varalle laadituista toimintaohjeista.

- Jos korkeakoulussa on koulutettua ensiapuhenkilöstöä tai esimerkiksi ensiapuryhmä, pelastussuunnitelmaan kirjataan luettelo henkilöistä ja hälyttämishohjeet. Hälyttämishohjeita ja muita toimintaohjeita sijoitetaan eri toimipisteisiin, esimerkiksi ensiapuvälineiden sijoituspaikalle.

Vaaralliset aineet

Jos korkeakoulussa säilytetään tai käsitellään vaaralliseksi luokiteltuja aineita, kirjataan selvitykset aineista ja niiden käytöstä pelastussuunnitelman tähän osioon. Muistettavat asiat:

- Käyttöturvallisuustiedotteet sijoitetaan jokaisen vaaralliseksi luokitellun aineen käsittelypaikalle.
- Toimintaohjeet vaarallisten aineiden aiheuttamien hätätilanteita varten sijoitetaan näkyville niin, että ne ovat nopeasti saatavilla myös kyseisten aineiden käsittely- ja varastotiloissa.
- Toimintaohjeet käytössä olevien vaarallisten aineiden tai kemikaalien iho- tai hengitystiealtistuksen johdosta tapahtuville toimenpiteille. Ohjeet sijoitetaan näkyville niin, että ne ovat saatavilla myös kyseisten aineiden käsittely- ja varastotiloissa.
- Ohjeet ympäristön suojelemiseksi vaarallisten aineiden käsittelyssä sijoitetaan näkyville niin, että ne ovat saatavilla tarpeen vaatiessa.

3.3.3 Toimintaohjeet

Pelastussuunnitelmaan sisältyy toimintaohjeet ainakin tiettyjen alla lueteltavien tapausten varalle. Ohjeiden on oltava selkeitä ja nopeasti omaksuttavia. Kopioita on sijoitettava näkyville paikoille korkeakoulun tiloihin.

Toimintaohjeet on annettava ainakin näihin tapauksiin:

- avun hälyttäminen onnettomuustilanteessa tai sen uhatessa
- hätäensiapuohjeet

- hätäpoistumisohjeet ja kokoontumispaikkojen sekä suojatilojen sijainti
- toiminta automaattisen palohälytyksen yhteydessä (jos kiinteistössä on ennakkohälytyksen antava laitteisto, toimintaohjeet sen hälyttäessä)
- alkusammutusohje
- toimintaohje sähkökatkon, vesivuodon tai muun kiinteistövahingon yhteydessä (tähän ohjeeseen on hyvä sisällyttää yhteystiedot huoltohenkilöstön hälyttämistä varten)
- toiminta- ja suojautumisohje vaarallisten aineiden tai säteilyonnettomuuksien varalle
- jos kiinteistössä on väestönsuoja, ohjeet sen käyttöä varten ja tiedot henkilöistä, jotka on koulutettu väestönsuojan hoitajiksi
- sisälle suojautuminen uhkaavassa tilanteessa.

3.3.4 Turvallisuuskoulutukset ja poistumisharjoittelun ohjeistaminen

Pelastussuunnitelman tässä osiossa keskitytään siihen, miten korkeakoulu yhteisön jäsenten turvallisuusosaamista pidetään yllä ja kartutetaan. Koulutuk-

sen järjestäminen lähtee paitsi todetusta tarpeesta, myös ajankohtaisista, muuttuvista olosuhteista. Onnistunut koulutus vastaa kentän tarpeisiin ja pyrkii herättämään kuulijan mielenkiinnon teemaa kohtaan. Ylöskirjattavia asioita ovat koulutuksen rakenne, keskeiset sisällöt ja palautteista saatu lisäinformaatio. Parhaimmillaan turvallisuuskoulutus on jatkuvaa toimintaa yhä turvallisemman toimintaympäristön luomiseksi. Organisaatiot voivat suunnitella erilaisia koulutuskokonaisuuksia paitsi suljettuihin ja perinteisiin oppimisympäristöihin, myös erityisesti avoimiin ympäristöihin. Tällöin esimerkiksi verkko-oppimisalusta voi tarjota oppijalle mielenkiintoisen matkan aikaan ja paikkaan sitomatta.

Koulutuskirjanpito

Turvallisuuskoulutuksesta vastaavan henkilön tehtävä on vastata turvallisuusasioiden jalkauttamisesta ja perehdyttämisestä korkeakoulu yhteisön jäsenille. Pidetyt koulutukset ja osallistujat on hyvä kirjata pelastussuunnitelman yhteydessä olevaan erilliseen taulukkoon. On tärkeää suunnitella erityisryhmien perehdytys niin, että kaikki osaavat toimia esimerkiksi akuutissa kriisitilanteessa oikein. Erityisryhmiä ovat

Esimerkki turvallisuuskoulutuksen sisältöjen ja toteutuksen suunnittelusta

Koulutuksen aihe	Osallistujat	Määräväli	Toteutus	Vastuu
Ensiapukoulutus	Kaikki	2 vuoden välein	Oma koulutus	EA-ryhmänjohtaja
Alkusammutusharjoitus	Kaikki	2 vuoden välein	Ostopalveluna	Turvallisuuspäällikkö
Turvallisuusoppitunti ja poistumisharjoitus	Kaikki	Kerran vuodessa alkusyksyllä, uudet opiskelijat	Oma koulutus	Turvallisuuspäällikkö
Perusasioiden kertaus ja ajankohtaiset turvallisuusasiat	Osastoittain	Kerran puolessa vuodessa	Oma koulutus	Vastuupettajat

kansainväliset, ei-suomenkieliset korkeakoulu yhteisön jäsenet, vierailivat luennoitsijat ja esimerkiksi liikuntarajoitteiset jäsenet tietyissä tilanteissa.

Koulutusten järjestämisen vastuuhenkilön on tilastettava mukana olleiden määrä ja keskeiset sisällöt. Perussääntö on, että korkeakoulu yhteisön jäsenille on järjestettävä turvallisuuskoulutusta vähintään kerran vuodessa. Samoin yhteisön jäsenille on mahdollistettava tutustuminen pelastussuunnitelmaan niin, että jokainen pystyy sisäistämään itseään koskevat asiat. Tässä kohtaa tarvittavat mahdolliset käännökset on huomioitava jo suunnitelman laadintaprosessissa.

Tarkistuslista korkeakoulun pelastussuunnittelua varten:

- vastuuhenkilöiden nimeäminen
- vastaava pelastussuunnittelun käytännön toteuttamiselle, laadinnalle ja pelastussuunnitelman ylläpidolle
- vastaava korkeakoulu yhteisön jäsenien turvallisuuskoulutukselle
- viranomaisyhteyshenkilö
- pelastuslaitokselta on selvitettävä korkeakoulun yhteyshenkilön yhteystiedot ja aloitettava yhteistyö niin varhaisessa vaiheessa kuin mahdollista
- yhteys poliisiin yhdyshenkilöön; muu turvallisuussuunnittelu liitettävä pelastussuunnitteluun
- riskien kartoitus
- tulipalo ja muut onnettomuudet: esim. rakennuspalo, tuhopoltot, laitteiden syttyminen ja räjähdys
- väkivallan tai tuhotyön uhka, ulkoa tai sisältä
- sairaskohtaus
- tapaturmat: putoaminen, liukastuminen; työpisteissä tapahtuvat: esim. keittiötilat;
- ulkoinen uhka: säteilyonnettomuus; savua ulkoa sisälle (voi edellyttää sisälle suojautumista)
- kiinteistövahinko: vesivahinko, sähkön katkeaminen, hissien toimintahäiriö
- ennaltaehkäisy, eli toimet kuvattujen riskien pienentämiseksi
- poistumisturvallisuus
- paloturvallisuuslaitteet
- alkusammutusvälineet

- ensiapuvälineet
- koneiden ja laitteiden käyttö- ja huolto-ohjeet
- turvallisuuskoulutus
- turvallisuuskoulutusten opetussuunnitelmat ja osallistuneiden tilastointijärjestelyt
- yhteiset turvallisuuskoulutukset
- poistumisharjoitukset
- henkilöstön turvallisuuskoulutukset
- yleiset toimintaohjeet pelastussuunnitelmaan ja tiloihin näkyville paikoille
- hätäilmoitus
- toiminta tulipalossa
- alkusammutus
- hätäensiapu
- sähkötapaturma
- sisälle suojautuminen
- henkilöstön toimintaohjeet
- sisälle suojautuminen väkivalta- tai tuhotyön uhkatilanteessa
- hätäensiapu (onnettomuus, vakaava tapaturma tai sairaskohtaus)
- toiminta tulipalossa
- sähkötapaturma
- kartat
- opaskartat ulkoalueille
- yleiset rakennusten opaskartat (kerroskuvat)
- pelastuslaitokselle ja poliisille toimitettavat asemakuvat ja kerroskartat.

3.4 Rakenteellinen turvallisuus

Kiinteistöjen rakenteellisen turvallisuuden ylläpitäminen tukee päivittäistä turvallisuustyötä. Lukitukset, kulunvalvonta, murtohälyttimet ja muut rakenteellisen turvallisuuden fyysiset elementit eivät toimi omina erillisenä kokonaisuutena, vaan niiden tehtävänä on tehostaa ihmisten tekemää turvallisuustyötä.

Rakenteellisen turvallisuuden kokonaisuus on laaja, joten sen syvää käsittelyä tarkoituksenmukaisempaa on esitellä useita rakenteellista turvallisuutta käsittäviä normeja, standardeja ja suosituksia. Uusin suositus on kansallinen yritysturvallisuuskriteeri

(KATAKRI), joka määrittelee lähtötason tietoturvallisuuden osalta. Sitä voidaan soveltaa perustana myös kokonaisturvallisuuden hallinnalle. Suositukset sisältävät perustason, korotetun tason sekä korkean tason vaatimukset arkaluonteisten tietojen käsittelyyn.

Oppilaitosturvallisuustyöryhmä on antanut omat suositukset opetukseen tarkoitetuille oppilaitoksille (ensimmäinen ja toinen aste) vakavien väkivaltatilanteiden varalta. Suositukset koskevat toiminnallisuuden lisäksi koulurakennusten rakennusteknistä turvallisuutta. Suositukset sisältävät ehdotuksen, jonka mukaan opetusministeriön ja opetushallituksen olisi korkeakouluja ohjeistaessaan hyödynnettävä tämän käsikirjan sisältöä soveltuvin osin. Vastaavasti tässä viitataan oppilaitostyöryhmän suosituksiin ja suositellaan niiden käyttöä korkeakouluissa soveltuvin osin. Nämä kaksi suosituskokonaisuutta on tehty yhteistyössä ja laadittu toisiaan täydentäviksi.

Oppilaitostyöryhmä on esittänyt seuraavia toimenpide-ehdotuksia (ohjeet on tässä sovellettu korkeakouluille, ja ne ovat osin samoja kuin jäljempänä olevat rakenteelliset turvasuositukset):

- Pelastussuunnitelmia on täydennettävä poliisin laatimilla ohjeilla korkeakoulun johdon ja poliisin avuksi uhka-arvion tekemiseen sekä toimintaan uhka- ja vaaratilanteissa. Ohjeet eivät ole julkisia.
- Kaikki korkeakoulun turvallisuusasiakirjat ja turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat on kootava korkeakoulun turvallisuuskansioon.
- Henkilöstölle laaditaan turvallisuusopas, joka sisältää käytännön ohjeet riskien arviointiin ja turvallisuussuunnitteluun.
- Poliisi ja pelastustoimi ovat nimenneet kaikille korkeakouluille yhteyshenkilöt, joiden tehtävänä on toimia edustajana korkeakoulun turvaryhmässä ja osallistua toimintaan oman alansa asiantuntemusta edellyttävissä asioissa.
- Korkeakoulun on laadittava suunnitelma turvallisuusohjeiden jalkauttamiseksi ja koulutuksen järjestämiseksi.

- Henkilökunnalle on järjestettävä riittävä turvallisuuskoulutus.
- Korkeakoulun rakennustekninen turvallisuus:
 - Tilojen sisäovissa ja -seinissä olevien ikkunoiden on oltava vaaratilanteessa helposti ja nopeasti peitettävissä esimerkiksi kaihtimin tai verhoihin.
 - Poistumisen ja sisälle suojautumisen varmistamiseksi peräkkäin olevien tilojen välisiin seiniin voidaan rakentaa ovi, jonka kautta vaaraa voidaan paeta.
 - Rakennuksen sisätilat merkitään niin, että henkilökunnalla ja oppilailalla on selkeä yhteinen käsitys sijainnistaan ja poistumisteistä. Poistumisteiden opaskarttoja on oltava sijoitettuna sisääntulo-oville ja eri kerroksiin.
- Kiinteistötietojen laatikon on sijaittava rakennuksen tuulikaapissa tai muualla pääoven läheisyydessä. Paikantamiskaavioiden ja avainsäiliöjärjestelmän käyttö tulee suunnitella ja sopia paikallisesti turvallisuushenkilöstön, poliisin ja pelastustoimen kesken.

3.4.1 Rakenteellisia turvasuosituksia korkeakoulukiinteistöihin

Paloturvallisuus:

- Jokaisessa vanhassakin kiinteistössä on suositeltavaa olla palovarointijärjestelmä, automaattinen paloilmoitin- tai sprinklerijärjestelmä.

Kuulutuslaitteisto, sisäpuhelinjärjestelmä, atk-informaatiojärjestelmä:

- Hälytys-/kuulutusjärjestelmä on tehtävä aukottomasti toimivaksi. Siinä on oltava:
 - selkeä äänentoisto
 - selkeä helppokäyttöinen käyttöpaneeli
 - käyttölaite samassa tilassa kuin kameravalvonnan monitorit (jos on).
- Kuulutuslaitteen on suositeltavaa olla sellainen, että sillä voidaan kuuluttaa erikseen rakennuksen eri tiloihin.

- Palotilanteen merkkiäni on erotettava muusta uhka- ja vaaratilanteesta.
- Hälytyksestä on käytävä ilmi kokoontumispaikalle poistumisen tai sisälle suojautumisen tarve.
- Viestintä vaaratilanteesta on suunniteltava ja tehtävä kaksisuuntaiseksi.
- Pelastussuunnitelmaan on kirjattava: mitä välinettä käyttäen, miten, mihin tai kelle vaaratilanteessa olijat välittävät tietoa tilanteestaan.

Rakennuksen sisäisen liikenteen ohjaus:

- Rakennusten sisätilat on merkittävä niin, että henkilökunnalla ja oppilailla on selkeä yhteinen käsitys siitä, missä osassa koulua he ovat ja miten sitä nimitetään. Rakennukseen orientoitumista, paikantamista ja kulkua voidaan helpottaa pintojen väriyksellä, selkeillä kerrosmerkinnöillä tai muilla merkinnöillä latioissa ja seinissä.
- Turvakarttoja (opaskarttoja) on oltava sijoiteltuina sisääntulo-oville ja eri kerroksiin.

Poistumistiet ja pakoreitti:

- Opetustiloissa on mahdollistettava toisen varatien käyttö: esimerkiksi ensimmäisen kerroksen ikkunoista pihalle tai ylempistä kerroksista mahdollisesti kattotasanteelle. Varatienä voidaan käyttää ikkunaa tai ovea, joka varustetaan kiinteällä avauspainikkeella ja merkitään opastein hätäreitiksi. Varatie ei saa aiheuttaa riskiä päivittäiselle henkilöturvallisuudelle.
- Hätäpoistumisreittien havaittavuutta voidaan tehostaa merkitsemällä ne latistiarajaan asetettavien opastein.
- Sisälle suojautumisen varmistamiseksi peräkkäin olevien luokkahuoneiden välisiin seiniin voidaan rakentaa ovi, jota kautta voidaan perääntyä vaaran uhatessa kauemmaksi. Ovi voi toimia myös opetustilojen toisena poistumisreitinä eli varatienä.
- Hätäpoistumissuuntaan on päästävä kulkemaan ilman avaimia.

Kiinteistötietojen laatikko:

- Rakennuksen tuulikaappiin tai muualle pääoven läheisyyteen voidaan asentaa lukittava, vahvarakenteinen ja huomaamaton (seinän värinen) laatikko tai muu säilö poliisin ja pelastushenkilökunnan käyttöön. Laatikossa on oltava oleelliset tiedot ja useita kopioita kiinteistön pohjakuvista (laminoituja). Järjestelystä on aina sovittava paikallistasolla eri turvallisuusviranomaisten kanssa, ja laatikon sijoituksesta on informoitava poliisia ja pelastuslaitosta. Laatikko on merkittävä poliisin ja pelastushenkilöstön tuntemalla merkillä. Laatikko murretaan auki tai käytetään mahdollisesti käytössä olevaan avainsäilöjärjestelmän avainta (putkilukko). Järjestely on sovittava paikallisesti.
- Mikäli kiinteistössä on automaattinen paloilmoin, voidaan sen keskuslaitteella olevia paikantamiskaavioita hyödyntää hätätilanteessa myös poliisin käytössä. Paikantamiskaavioiden ja mahdollisen putkilukkojärjestelmän käyttö suunnitellaan ja sovitaan paikallisesti kiinteistön turvallisuushenkilöstön, poliisin ja pelastuslaitoksen kesken.

Piha-alue:

- Tontille johtavilla sisääntuloväylillä on oltava tonttiopastetauluja, joista ilmenee rakennusten sijainti, porrashuoneet, katuosoitteet, pihatiet alueella, ”olet tässä” -paikka ja hälytysajoneuvoille soveltuvat ajoväylät (pelastustie). Lisäksi ajoväylien mahdolliset painorajoitukset on merkittävä. Opastetaulut sijoitetaan parkkipaikalle tai sisääntuloteiden varteen.
- Pelastustie on merkittävä opastein (”Pelastustie/Räddningsväg”).
- Kiinteistö on varustettava valaisulla osoitenumeroinnilla.

Hätäväistöpaikka:

Lähekkäin olevat oppilaitokset tai muut sopivat ja jatkuvasti miehityt tilat voidaan nimetä toistensa hätäväistöpaikoiksi. Silloin kiinteistöjen turvaorganisaatioiden on etukäteen huolehdittava järjestelyn käytännön toteutuksesta:

- kiinteistöjen kulkuavaimet, pohjapiirustusten vaihto ja säilytyspaikat
- selkeä malli siitä, miten väistöpaikka hälytetään valmiuteen ja otetaan käyttöön
- toimintaohjeet henkilöstölle väistöpaikassa; huomioidaan erilaiset uhka- ja hätätilanteet
- mahdolliset tietoliikenneyhteydet hätätilanteen tietojenvaihtoa varten
- järjestelmän koulutus henkilöstölle (pelastussuunnitelmassa).

3.5 Yhteisöllisen toiminnan pelisäännöt

Korkeakoulun alueella ja sen järjestämissä tilaisuuksissa toiminnan peruspilarina on lainsäädäntö, joka mahdollistaa tai tarpeen vaatiessa rajaa toimintaa. Korkeakoulu voi yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstönsä kanssa sopia sellaisista järjestyssääntöihin verrattavissa olevista pelisäännöistä, joissa erilaiset puuttumista ja muuta toimintaa selventävät ohjeet ovat kirjoitettuina auki. Alla on esitettyä asioita, joiden sisällyttämistä mahdollisiin ”yhteisen toiminnan pelisääntöihin” voidaan harkita.

Yleistä järjestystä koskevat menettelyohjeet

Menettelytapaohjeet koskevat korkeakoulussa opiskelevia ja työskenteleviä henkilöitä, joilta voidaan edellyttää korkeakoulun määrittelemää eettisesti hyväksyttävän toiminnan mukaista käytöstä. Ohjeiden tavoitteena on viihtyisä, turvallinen ja rauhallinen korkeakouluympäristö, jossa jokainen on vastuussa yhteisesti sovittujen pelisääntöjen noudattamisesta.

Korkeakoulun alueeseen kuuluvat opetus- ja muut työskentelytilat, verkko-oppimisolustat, koulun tontti ja tonttiin rajoittuvat katuosuudet. Korkeakouluuyhteisön jäsenen on asiallisella ja rauhallisella käyttäytymisellään pyrittävä edistämään työrauhaa.

Väkivalta, kiusaaminen ja syrjintä

Jokaisella korkeakouluuyhteisön jäsenellä on oikeus tuntea olonsa turvalliseksi asioidessaan tai oleskellessaan korkeakoulunsa tiloissa, tilaisuuksissa tai verkko-oppimisympäristöissä. Hänellä on myös velvollisuus edistää muiden yhteisön jäsenten turvallisuutta.

Uhkaava tai väkivaltainen käyttäytyminen ja muiden korkeakouluuyhteisön jäsenten kiusaaminen ja syrjintä on korkeakoulussa ehdottomasti kielletty. Uhkailu, joka kohdistuu muihin ihmisiin tai omaisuuteen, on kielletty. Uhkaukseen puututaan aina. Kaikkien oppilaitosyhteisön jäsenten on kohdeltava toisiaan kunnioittavasti ja oikeudenmukaisesti.

Terveys ja turvallisuus

Kenenkään terveyttä ja turvallisuutta ei saa vaarantaa. Vahingoista ja vahingonvaarasta on ilmoitettava välittömästi henkilökunnalle. Tapaturman sattua jokainen on velvollinen ilmoittamaan asiasta eteenpäin ja kykyjensä mukaisesti antamaan ensiapua ja toimittamaan apua tarvitsevan hoitoon. Terä- ja muiden aseiden sekä vaarallisten esineiden hallussapito on korkeakoulun alueella ehdottomasti kielletty.

Vapaa-ajan toiminta

Korkeakoulun tiloissa tapahtuvassa vapaa-ajan toiminnassa on noudatettava näitä menettelytapaohjeita. Järjestävä yhteisö vastaa omasta tilaisuudestaan.

Sääntöjen rikkominen

Menettelytapaohjeiden rikkomisesta saattaa aiheutua vahingonkorvausvelvollisuus. Opiskelija on velvollinen korvaamaan korkeakoulun omaisuudelle tahallaan tai varomattomuudesta aiheuttamansa vahingon. Aiheutuneesta vahingosta on viipymättä ilmoitettava henkilökunnalle.

4 Akuutti kriisitilanne

4.1 Kriisi yksilön ja yhteisön silmin

Kriisi

Kriisi on käänteen tekevä muutos (vaarallinen, tärkeä), taitekohta, ratkaisuvaihe tai murros jonkin asian kehityksessä.

Lääketieteellisessä mielessä sanakirja määrittelee kriisin taudinkulun käännekohtaksi tai äkilliseksi muutokseksi parempaan päin. Psykososiaalisessa terapia- ja auttamistyössä ensimmäisiä käsitteen käyttäjiä oli preventiivisen työn analyysistään tunnettu psykiatri Gerard Caplan (1964). Hän korosti, että kriisit merkitsevät ennen muuta siirtymistä ”korkeammalle” tasolle, ei paluuta aikaisempaan tilanteeseen.

Sosiaalityön luokitusraportissa Kallinen-Kräkin ja Kärki esittävät: ”Kriisillä tarkoitetaan kärjistynyttä, yllättävää, järkyttävää tai uutta tilannetta, jossa henkilön aiemmat toimintamallit tai ongelmanratkaisumenetelmät eivät enää mielekkäästi toimi. Kriisi voi olla myös murros- tai vaaravaihe ihmisen elämässä.”

Kriisi on psyykinen tila, jota leimaa tasapainottomuus, sekasorto ja elämän jatkuvuuden kyseenalaistaminen. Traumaattinen kriisikokemus ei ole staattinen tila, jonka alku tai varsinkin loppu olisi selkeästi löydettävissä. Traumaattisissa kriiseissä kriisin laukaiseva tekijä on useimmiten selkeästi osoitettavissa, mutta päättyminen on vaikeampi osoittaa. (Dunder & Metteri 1998, 167)

Sosiaalityön luokitusraportissa kriisit jaotellaan kehitysvaihekriiseihin (esim. keski-ikä ja vanhuuden

kriisit), arjen kriiseihin (esim. perhemuutos, taloudellinen romahdus, työttömyys, asunnon menetys, päihdeongelman toteaminen) ja traumaattisiin kriiseihin (esim. rikoksen uhriksi joutuminen, onnettomuus, vakava sairaus tai vammautuminen, kuolema).

Arjen kriiseihin sisältyvällä perhemuutoksella tarkoitetaan henkilön tai hänen omaisensa tai hänelle läheisen ihmisen perheen koostumuksessa tai dynamiikassa tapahtuvien muutosten aiheuttamaa kriisiä. Perheen hajoamisesta aiheutuvaa kriisiä ilmenee esimerkiksi puolisoien erotessa, lapsen muuttaessa pois vanhempiensa luota tai lasten huostaanoton yhteydessä.

Kriisityön määrittelyä

Lindholm määrittelee kriisityötä seuraavasti:

”Kriisityö on lyhytkestoista, suunnitelmallista, tavoitteellista, kokonaisvaltaista, konkreettista ja välitöntä auttamista, jossa otetaan mukaan ihmisen lähiverkosto. Alkuselvittely on tärkeää, samoin jatkosuunnitelmat. Kriisityö voi sisältää asiakastyötä, jälkipuintia, sosiaalityötä, hoivaa, suojaa, palvelujen välittämistä.” (Lindholm 1999)

”Kriisityö on yksilön, perheen, verkoston, työyhteisön kohtaamista elämän pulmatilanteissa, joissa vaaditaan erityisosaamista, tilanteen arviointia, toimenpiteiden määrittelyä.” (Lindholm 1999)

Etymologisesta näkökulmasta kriisi merkitsee riskiä ja mahdollisuutta. Kriisityön preventiivisyyden kannalta tilanteen voidaan ajatella olevan vastaavanlainen. Oikeanlainen apu oikeassa tilanteessa voi merkitä asiakkaan elämässä myönteistä muutosta ja parantunutta kapasiteettia kohdata tulevaisuudessa uusia ongelmatilanteita ilman vakavaa kriisiytymistä. (Hjort 1988, 71) Toisaalta jääminen ilman apua tai ”vääränlainen” apu voi johtaa henkilökohtaiseen katastrofiin esimerkiksi itsetuhon, mielenterveyden pitempiaikaisen järkkymisen tai sosiaalisen syrjäytymiskehityksen muodossa. Tässä mielessä kriisi-interventio on myös preventiivinen toimenpide. (*Nyqvist 2004, 15*)

Kriisi-interventio

Työmuotona kriisi-interventio eroaa terapeuttisesta keskusteluhoidosta. Cullbergin (1991) mukaan kriisi-interventiossa ei ole kyse tietyistä spesifistä hoidosta, vaan tavoitteena on selviytyminen kriisin aiheuttaneen tapahtuman yli. Auttajan tehtäviin kuuluu olla käytettävissä, tiedottaa, neuvoa, tukea sekä antaa käytännön apua. (*Hjort 1988, 222*). Ammatillisella kriisi-interventiolla on kaksi tavoitetta: estää yksilötason psykopatologinen kehitys ja motivoida jatkohoitoon tapauksissa, joissa kriisiapu ei ole arvion mukaan riittävä väliintulo.

Katastrofi

Katastrofin määrittely ei tutkijoidenkaan mielestä ole yksinkertaista. Kansainvälisessä kirjallisuudessa puhutaan katastrofista, kun kuolonuhrien lukumäärä ylittää sadan. Terveystieteiden näkökulmasta puhutaan katastrofista, kun hoidon kapasiteetti ei pysty vastaamaan onnettomuuden uhrien lukumäärään. Näin ollen katastrofin määritelmä vaihtelee paikkakunnittain. Esimerkiksi junaonnettomuus pienellä paikkakunnalla muodostuu terveydenhuollon näkökulmasta helposti katastrofiksi.

Suuronnettomuus

Suomessa suuronnettomuuden kriteerin täyttävät sellaiset onnettomuudet, joissa on useita kuolonuhreja ja kymmeniä loukkaantuneita. Kuolemanvaara on uhannut lukuisia, mutta myönteiset olosuhteet, onni tai muut suotuisat tekijät ovat estäneet suuronnettomuuden synnyn. Taloudelliset menetykset ovat merkittäviä.

Katastrofit tai suuronnettomuudet jaetaan keskipakoiisiin ja keskihakuisiin onnettomuuksiin. Keskipakoiset onnettomuudet koskevat laajaa maantieteellistä aluetta ja kriisiapua tarvitaan usealla eri paikkakunnalla. Tällaisia ovat onnettomuudet, joissa uhrit ovat usealta eri paikkakunnalta. Tyypillisiä keskipakoisia onnettomuuksia ovat liikenneonnettomuudet. Keskihakuiset onnettomuudet koskevat tiettyä rajattua maantieteellistä aluetta. Tyypillisiä keskihakuisia onnettomuuksia ovat räjähdysonnettomuudet, luonnononnettomuudet ja päästöonnettomuudet.

Katastrofia voidaan tarkastella myös aiheuttajan näkökulmasta. Usein käytetty jako on luonnon tai ihmisen aiheuttamat katastrofit. Luonnon katastrofeja ovat tyypillisesti maanjäristykset, hirmumyrskyt, tulvat ja lumivyöryt. Ihmisen aiheuttamia ovat esimerkiksi liikenneonnettomuudet, räjähdykset, päästöt ja terrorismi. Aina ei pystytä selkeästi rajaamaan, kummasta on kysymys. Tällöin katastrofi on syntynyt näiden yhteisvaikutuksesta.

Katastrofissa on kysymys itse tapahtumasta ja siihen reagoinnista. Katastrofilla on objektiivinen (tapahtuma) ja subjektiivinen (reagointi tapahtumaan) ulottuvuus. Toisin sanoen psyykkisten reaktioiden taustalla ovat tapahtuman ominaisuudet. (*Saari 2000, Minkkinen 1999*).

Cullbergin vaiheet

Yleensä kriisiin ei ole osattu varautua. Kriisitilanteeseen reagoidaan yksilöllisesti, mutta sen jälkeen koetaan yleensä avuttomuutta, hämmennystä ja levottomuutta. Vaikea kriisi saattaa johtaa toimintakyvyn menettämiseen.

Jotta kriisiin ymmärtäminen olisi mahdollisuus eikä välttämätön pakko, on hyvä alusta alkaen ottaa haltuun keskeisten käsitteiden merkityksiä. Näkökulma liittyy traumaattisen kriisin ja psyykkisen trauman väliseen suhteeseen, sillä välillä näkee käsitteitä käytettävän synonyymeinä. Johan Cullbergin (1973) mukaan kriisi etenee trauman aiheuttamasta välitörmästä sokista reaktiovaiheeseen. Traumaattinen tapahtuma laukaisee kriisiprosessin, joka keskimäärin säännönmukaisesti noudattaa tiettyjä vaiheita (psyykinen sokki, reaktiovaihe, käsittely- ja työstämisvaihe). Tämä prosessi on terve ja perin normaali tapa käsitellä traumaattista kokemista. Jos käsittely jostain syystä häiriintyy, voi seurauksena olla psyykkisen trauman muodostuminen. Psyykinen trauma voi olla tietoinen tai tiedostamaton, kuten sen seuraukset.

Trauma vaikuttaa meissä

On tärkeää ymmärtää, että trauma vaikuttaa elämäntulkkuun ja tehtyihin ratkaisuihin ja valintoihin. Lisäksi se on altistava ja laukaiseva tekijä erilaisille psyykkisille häiriöille. Psyykinen trauma ei häviä itsestään ajan myötä — ainoa keino on yrittää purkaa se. Trauman purku edellyttää, että siitä tullaan ensin tietoiseksi, kaikki siihen liittyvät ja sen tuottamat tunteet työstetään läpi, ja vasta lopuksi saadaan koettuun uusi näkökulma. Kaikkien ehtojen on täyttyvä, jotta trauma purkautuisi. Oikotietä ei ole.

Tärkeintä on ymmärtää, että vaikka kriisi kohtaisi kokonaista korkeakouluuyhteisöä, se on pohjimmiltaan kunkin yksilön henkilökohtainen prosessi, jossa ei voida tehdä kollektiivisia päätöksiä esimerkiksi toipumisvauhdista.

Traumaattinen kriisi syntyy, kun elämässä tapahtuu jotain odottamatonta ja epätavallisen voimakasta, sellaista, joka voisi kenelle tahansa aiheuttaa huomattavaa kärsimystä. Traumaattinen kriisi ei ole saira-

us, vaan tilapäinen umpikuja, jollaisia tulee kaikkien elämässä vastaan. Kriisiin voi olla syynä esimerkiksi:

- onnettomuus
- rikoksen uhriksi joutuminen
- läheisen ihmisen sairastuminen tai kuolema
- oma sairastuminen
- epäonnistuminen jossain itselle tärkeässä asiassa
- hylätyksi tai petetyksi tuleminen

Syitä kriisiin ajautumiseen on lukuisia. Kriisitilanteessa joudutaan kasvokkain jonkin vaikean asian kanssa. Ongelmaan reagoidaan ja lähdetään hakemaan ratkaisua omista lähtökohdista käsin. Ennen pysyvän ratkaisun löytymistä saatetaan joutua kokemaan monta epäonnistunutta yritystä.

Akuutti psyykinen kriisi syntyy, kun ihminen kohtaa voimakkaan ulkoisen uhan mielensä tasapainolle. Seuraa sokkivaihe, jossa ihminen tietää mitä on tapahtunut, mutta hän ei reagoi siihen tunteillaan. Välitön reaktio saattaa olla tapahtuneen kieltäminen tai puutumisen tunne: kuin katselisi tapahtumia ulkopuolelta. Reaktio saattaa olla voimakas tunnepurkaus, huutaminen, itkeminen, raivoaminen, väkivaltaisuus tai levottomuus.

4.2 Kriisin psykologiset uhrin

Psykososiaalinen tuki ja palvelut

Psykososiaalinen tuki on toimintaa, jolla pyritään torjumaan, rajoittamaan ja lieventämään suuronnettomuuden tai muun traumaattisen tapahtuman ihmisiin kohdistuvia psyykkisiä seurauksia. Psyykkistä apua annetaan onnettomuuden uhreille, heidän omaisilleen ja tarvittaessa myös pelastustyöhön osallistuvalla henkilöstölle.

Psykososiaalisen tuen järjestämiseen liittyvät velvoitteet on kirjattu valtioneuvoston asetukseen pelastustoimesta. Sen mukaan (6 §, kohta 16):

kunnan ja kuntayhtymien eri toimialoista vastaavat virastot ja laitokset tehtäväalueensa, keskinäisen työnjakonsa ja kuntia koskevan lainsäädännön mukaisesti huolehtivat yhteistoiminnassa muiden asiantuntijoiden kanssa psykososiaalisen tuen ja palvelujen järjestämisestä niille, jotka uhreina, uhrien omaisina tai pelastajina ovat joutuneet osallisiksi onnettomuuteen.

Psykososiaalisen tuen ja palvelujen käsitteistö ei ole täysin vakiintunut. Psykkisen huollon ja kirkon tarjoaman henkisen huollon rinnalla siihen voidaan katsoa kuuluvan monenlaista sosiaalityötä ja erilaisia palveluja. Valmiutta nopean avun antamiseen tulisi olla erityisesti lapsille ja lapsiperheille, vanhuksille sekä vammaisille ja pitkäaikaissairaille. Elämisen fyysiset ja materiaaliset edellytykset on luonnollisesti turvattava kiireellisesti. Toipuakseen onnettomuudesta psyykkisesti yksilön toimeentulo on johonkin asti turvattava, sillä usein psykologinen stressi liittyy myös aineellisiin menetyksiin, elämisen muutoksiin ja epävarmuuteen. Kriisitiedotus ja erilaiset informaatiopalvelut ovat tärkeä osa psykososiaalista tukea.

Uhrin määrittelystä

Yleensä ajatellaan, että onnettomuuden uhreja ovat onnettomuudessa kuolleet ja loukkaantuneet. Myös kotinsa tai suuria omaisuuksia menettäneet voidaan lukea uhreiksi. Tätä perinteistä uhrikäsitettä kutsutaan lääketieteelliseksi uhrikäsitteeksi. Se on ollut ja osittain on vieläkin vallitsevana virallisissa tilastoissa, hoitokäytänteissä, uutisoinnissa ja onnettomuussuunnitelmissa.

Psykologisista uhreista

Laajaan uhrikäsitteeseen luetaan edellä mainittujen lisäksi myös psykologiset uhrin. Psykologisessa mielessä uhreja ovat ne ihmiset, joita onnettomuus järkyttää niin, että mieleen syntyy psyykinen vamma. Ihminen ei reagoi pelkästään siihen mitä on tapahtunut, vaan myös siihen mitä olisi voinut tapahtua. Saaren mukaan traumaattisen tapahtuman uhrin voidaan määrittellä psykologisesti:

1. Tapahtumassa mukana olleet:
 - fyysisesti loukkaantuneet ja heidän omaisensa
 - fyysisesti loukkaantumattomat ja heidän omaisensa.
2. Läheisen ihmisen menetyksen kokeneet:
 - puoliso, lapset
 - isovanhemmat, muut sukulaiset
 - ystävät, työtoverit.
3. Pelastushenkilöstö ja auttajat:
 - pelastushenkilöstö, poliisi
 - akuuttia työtä tekevät lääkärit, sairaanhoitajat ja sosiaalityöntekijät
 - erilaiset kriisityöntekijät
 - valokuvaajat, toimittajat.
4. Silminnäkijät ja sivulliset:
 - nähneet, kuulleet, seuranneet tapahtumaa
 - eivät itse varsinaisesti mukana tapahtumassa.
5. Traumaattisen tapahtuman aiheuttaja:
 - vahinko, ei tarkoituksellinen tai tietoisesti aiheutettu
 - tarkoituksellinen, tietoinen teko
 - usein vähintään yhtä vakava psyykinen vamma kuin muilla uhreilla.
6. Piilouhrit:
 - olisi pitänyt olla mukana
 - esim. myöhästyi junasta, joka joutui onnettomuuteen
 - reagoivat usein samoin kuin onnettomuudessa olleet.

Välittömistä ja välillisistä uhreista

Traumaattisen tapahtuman uhrin luokitellaan usein välittömiin (primaareihin) ja välillisiin (sekundaarisiiin) uhreihin. Välittömiä uhreja ovat onnettomuudessa mukana olleet: kuolleet, vammautuneet (fyysisesti tai psyykkisesti) ja muut välittömästi osallisina olleet. Välillisiä uhreja ovat he, jotka näkevät tai kokevat tapahtuman välittömät seuraukset. Näitä ovat omaiset, työtoverit, ystävät, silminnäkijät, pelastushenkilöstö, auttajat, piilouhrit ja taloudellisia menetyksiä kokeneet.

Psykologisen näkökulman mukaan ottaminen uhrin määrittelyyn moninkertaistaa uhrin lukumäärän verrattuna lääketieteelliseen uhrikäsitteeseen. Yhtä lääketieteellistä uhria kohden arvioidaan olevan noin 10–30 psykologista uhria. Psykologisten uhrin vuoksi toisen vaatimuksen kriisityölle määrittää uhrin maantieteellinen sijainti. Lääketieteelliset uhrin ovat maantieteellisesti hyvin suppealla alueella, kun psykologiset uhrin saattavat olla ympäri maailmaa. Osa uhreista voi olla tapahtuman kohdatessa työssä, jolloin apua täytyy tarvittaessa olla saatavilla työpaikalta.

Traumaattisen kokemuksen käsittely

Kriisin on esitetty etenevän tiettyjen vaiheiden kautta. Kriisin akuutissa vaiheessa eli sokki- ja reaktiovaiheessa korostuvat erilaiset reaktiot, joita traumaattisen kokemus aiheuttaa. Läpityöskentelyvaiheessa ja uudelleensuuntautumisen vaiheessa on enemmänkin kyse yksilön selviytymisestä ja sopeutumisesta uusiin olosuhteisiin.

Traumaattisen tapahtuman uhrissa laukaisemaa psyykkistä tapahtumasarjaa kutsutaan traumatyöksi:

1. **SOKKIVAIHE:** "Ei voi olla totta!"
2. **REAKTIOVAIHE:** "Mitä tapahtui?"
3. **KÄSITTELYVAIHE:** "Miten tästä selviää?"
4. **UDELLENSUUNTAUTUMISEN VAIHE:** "Elämä voittaa!"

Sokkireaktiot

Psyykkisessä sokissa mieli suojaa itseään sellaiselta tiedolta ja kokemukselta, jota se ei pysty ottamaan vastaan tai kestäämään.

Psyykkisessä sokissa aivojen kapasiteetista on käytössä suurempi osa kuin normaalioloissa. Myös aistit avautuvat vastaanottamaan vaikutteita, ja ne porautuvat suoraan aivoihin ilman tavanomaista valikoitumista ja muokkaamista. Siksi syntyneet aistivaikutelmat ja mielikuvat ovat erittäin voimakkaita. Havaintokenttä supistuu putkimaiseksi, jolloin osa tapahtumista jää huomion ulkopuolelle, mutta se mihin havainnot kohdistuvat, havaitaan erittäin tarkasti, selkeästi ja yksityiskohtaisesti.

Psyykinen sokki vaikuttaa myös niin, että elämän varrella kertynyt kokemus ja tieto saadaan käyttöön. Tämä on osoitus aivojen ylitehokkaasta toiminnasta sokissa. Kaikki koulutuksessa, harjoituksissa ja kokemuksen kertyessä opittu tavoitetaan. Toimintakyvyn säilyttämistä palvelee se, että sokissa ei useimmiten ilmene tunteita. Tunteiden lisäksi psyykkisessä sokissa puuttuu myös kivun tunne.

Kaikki nämä reaktiot palvelevat henkiinjäämistä. Yleensä sokkiin joutunut ihminen pyrkiikin saattamaan päätökseen sen, mitä oli tekemässä.

Valtaosa ihmisistä säilyttää sokissa toimintakykynsä, vaikka saattaakin tarvita neuvoja. Noin 20 % joutuu paniikkiin, tulee hysteriseksi, lamaantuu tai muuttuu apaattiseksi. Paniikkiin joutunut ihminen ei kuule puhetta tai käsitä puheen sisältöä. Olennaista paniikkiin joutuneen ihmisen rauhoittamisessa on turvallinen fyysinen ote, siirtäminen syrjään ja rauhoittava tasainen puhe. Paniikki tarttuu helposti muihin läsnäolijoihin. Siksi paniikkiin joutuneen siirtäminen syrjemmälle on tarpeen. Yleensäkin rauhoittavalla, turvallisuutta luovalla ja rohkaisevalla toiminnalla on valtava merkitys psyykkisessä sokissa olevalle ihmiselle. Sokissa olevaan ihmiseen tekee voimakkaan vaikutuksen hänen kohtaamansa ihmiset ja heidän sanomisensa. Muutaman minuutin kontakti voi olla niin tärkeä, että se jää mieleen loppuelämäksi.

Regressiivisyys

Psykykinen sokki vie ihmiset regressiiviseen tilaan. Lapsenomaiset tarpeet, kuten auktoriteetin tarve, nousevat esille. Sokissa tarvitaan ulkoista auktoriteettia, joka kertoo mitä tehdä.

Sokissa käsitys ajasta muuttuu. Puhutaan subjektiivisesta ajasta, jolla tarkoitetaan, kuinka pitkältä aika tuntuu. Eräs psykikkiseen sokkiin liittyvä ilmiö on ”supermuisti”. Ihminen saattaa muutaman sekunnin aikana käydä läpi koko elämänsä kuin videolta katsottuna.

Dissosiaatio

Dissosiaatio on psykikkiseen sokkiin liittyvä psykologinen ilmiö, jossa minä siirretään itsen ulkopuolelle niin, että itselle tapahtuvaa voi tarkastella kuin itsensä ulkopuolelta. Tämä on tyyppillistä hyvin traumaattisissa tilanteissa, jotka jatkuvat ajallisesti pitkään, kuten pitkäkestoissa väkivaltatilanteissa. Dissosiaatio on suojausmekanismi.

Dissosiaatio vaikeuttaa traumaattisen kokemuksen käsittelyä. Se tuottaa ristiriitaisia muistikuvia, ja kokemusta on vaikea käsitellä, kun kosketusta omiin tuntemuksiin ei ole. (Saari 2000, 42-52)

Reaktiovaihe

Reaktiovaiheen alkaminen on silmien aukaisemista tapahtuneelle. Reaktiovaihetta tyyppisimmillään kuvaa miksi-kysymykset ja tapahtuman merkityksen etsiminen (Cullberg 1993, 143).

Kun psykkinen sokki suojaaa mieltä sellaiselta tiedolta, jota se ei pysty ottamaan vastaan, reaktiovaiheessa tullaan tietoiseksi tapahtuneesta ja sen merkityksestä elämälle. Tietoisuuden myötä tulevat tunteet. Reaktiovaihe on useimmiten tunteiden myllerrystä. Ihminen voi itkeä paljon, mutta kun häneltä kysytään syytä, hän ei osaa sitä sanoa. Suru, epätoivo, tyhjyyden tunne, ahdistus, itsesyytökset ja syyllisyys ovat tyyppillisiä tunteita.

Jotkut keskittyvät syyllisten selvittämiseen. Tällöin keskeisin tunne on viha, joka kohdistuu johonkin ulkopuoliseen ihmiseen tai tahoon. Syyttämiseen ja syyllisten etsimiseen keskittyminen suojaa asian käsittelyltä. Se on vaikeilta tunteilta suojaava mekanismi.

Myös pelko on usein läsnä traumaattisessa kokemuksessa. Reaktiovaiheessa esiintyvät pelot ovat usein voimakkaita ja irrationaalisia: vaikka yrittää järkeillä, se ei auta.

Traumaattisiin kokemuksiin liittyy usein häpeää. Lievimmillään häpeä liittyy ihmisten kohtaamiseen traumaattisen kokemuksen jälkeen. On vaikeaa mennä työpaikalle tai kouluun, ja kohdata tutut ja puolittut ihmiset. Pelätään, että ruvetaan itkemään tai ettei kestä tuttujen näkemistä. Häpeä on irrationaalinen tunne, joka ei ole järjellä hallittavissa. Vaikka ajattelee, että tapahtunut ei ole omaa syytä, häpeä ei helpota.

Jos häpeä voittaa jakamisen tarpeen, ihminen ei halua puhua kokemuksesta. Hän saattaa sulkeutua kotiin ja omaan maailmaansa, vältellä kaikkia kontakteja ja eristäytyä. Ihminen saattaa olla muiden parissa kuten ennenkin, teeskennellä että kaikki on hyvin ja kapseloida traumaattisen kokemuksensa sisäänsä pyrkien sen unohtamiseen. Usein unohtaminen ei ole mahdollista, vaan tapahtuma vaivaa jatkuvasti mieltä. Joskus unohtaminen onnistuu, mutta tällöin asia muistuttaa olemassaolostaan käsittämättöminä tunteina ja psykkinä häiriöinä. Häpeä vähenee puhumalla. Kun vaikea kokemus kohdataan, käydään se läpi ja siitä puhutaan, se vähitellen helpottuu.

Myös sukulaiset, tuttavat ja ystävät saattavat kokea olonsa hämmentyneeksi ja avuttomaksi kohdatessaan ihmisen, jolle on tapahtunut jotakin traagista. Ei tiedetä, ottaako asia ottaa puheeksi vai ollako kuin mitään ei olisi tapahtunut.

Reaktiovaiheelle ominaista on voimakkaat somaattiset reaktiot. Fyysinen reagointi alkaa yleensä vapinalla, joka on ensin selvästi ulkoista ja joka myöhemmin saattaa jatkua ”sisäisenä vapinana”. Muita tyyppillisiä vaivoja ovat pahoinvointi, kuvotus, sydänvaivat, rytmihäiriöt, lihassäryt, huimaus ja pai-

nostava väsymys, joka ei mene lepäämällä ohi. Jotkut nukkuvat runsaasti, mutta suurimmalla osalla on uni-vaikeuksia. Reaktiovaiheen tunteilla on tarkoituksensa. Niiden avulla reagoidaan kokemusta ulos itsestä. Jos ne estetään, tunteet ja kokemukset jäävät sisään. Siksi on tärkeää yrittää kestää tunteita, antaa niiden tulla ja olla. Tunnuslauseeksi kannattaa ottaa: käytä ihmisiä, älä lääkkeitä.

Reaktiovaihe kestää yleensä kahdesta neljään päivään. Vaikka voimakkaita tunteita on usein vaikea kestää, pahin menee yllättävän nopeasti ohi. Reaktiovaiheessa tunteet ja reaktiot ovat vaikeasti hallittavissa. Pelottavat tunteet voivat johtaa hulluksi tulemisen kokemukseen.

Ihminen kykenee joustamaan niin, että reaktiovaihetta voi siirtää. Sitä ei kuitenkaan voi siirtää epämääräiseksi ajaksi eteenpäin. Siirtäminen toimii oloissa, joissa tiedetään, että kun jaksetaan tiettyyn hetkeen, sen jälkeen on tilaa tuntea ja reagoida. Yleensä tämä tarkoittaa muutamaa päivää. (Saari 2000)

Työstämis- ja käsittelyvaihe

Reaktiovaihetta seuraa työstämis- ja käsittelyvaihe, jolle on tyypillistä, ettei yksilö enää halua puhua kokemuksestaan. Hän voi sanoa, ettei jaksakaan enää puhua. Kokemuksen käsittely ei lopu, vaan kääntyy sisäänpäin ja jatkuu omassa mielessä. Keskimäärin yksilön mieli alkaa sulkeutua kolmen ensimmäisen vuorokauden jälkeen traumaattisesta tapahtumasta.

Tässä vaiheessa traumaattisen kokemuksen käsittelyprosessi hidastuu, eikä sen edistymistä kovin helposti huomaa. Päivät ovat toistensa kaltaisia, viikot seuraavat toisiaan. Jos kyseessä on läheisen ihmisen menetys, työstämis- ja käsittelyvaiheen tarkoituksena on erityisesti menetetyistä luopuminen ja suru. Suru on pitkäkestoinen prosessi. Alussa voi tuntua, ettei se lopu koskaan. Menetys ja siihen liittyvät tapahtumat ovat koko ajan mielessä. Vähitellen lisääntyvät hetket, jolloin menetys ei ole mielessä. Seuraamalla näiden hetkien määrää voi nähdä oman suruprosessin etenemisen.

Voimakkaat tunteet eivät häviä työstämis- ja käsittelyvaiheen aikana. Mikä tahansa asia saattaa tuoda elävänä mieleen menetetyn läheisen ihmisen, jolloin voimakas kaipaus, ikävä ja suru taas purkautuvat.

Työstämis- ja käsittelyvaiheessa traumaattisen kokemuksen työstäminen kääntyy siis sisäänpäin. Tämä tapahtuu omassa mielessä tietoisesti tai tiedostamatta. Työstämis- ja käsittelyvaiheelle tyypillisiä oireita ovat muisti- ja keskittymisvaikeudet. Osa tarkkaavaisuudesta suuntautuu traumaattisen kokemuksen käsittelyyn. Vain osa tarkkaavaisuudesta on käytössä, mikä merkitsee, että se pettää tavanomaista useammin. Asiat unohtuvat, ja on vaikeaa keskittyä pitkään.

Traumaattisen kokemuksen työstämisen vaatimat resurssit näkyvät ihmissuhteissa. Tyypillistä on tavanomaisen joustokyvyn häviäminen. Tämä purkautuu epätyypillisinä raivokohtauksina. Ärtävyys saattaa jatkua useita viikkoja tai jopa kuukausia, mikä asettaa ihmissuhteet koetukselle.

Tälle vaiheelle on ominaista halu olla yksin ja työstää kokemusta omassa mielessä. Usein yksinäisyydessä tapahtuva työstäminen on hyväksi. Monet hostostavat sitä kuuntelemalla musiikkia, lukemalla ja itse kirjoittamalla. Työstämis- ja käsittelyvaiheessa saatetaan melkein kokonaan vetäytyä ihmissuhteista ja muista sitoumuksista. Vaikka ollaankin fyysisesti paikalla, psyykkisesti ei olla läsnä. Ei oteta itse yhteyttä kehenkään, eikä haluta sitoutua mihinkään. Tästä tie masennukseen on lyhyt. (Saari 2000)

Uudelleenorientoitumisen vaihe

Uudelleenorientoitumisen vaihe tuntuu trauman käsittelyprosessin alussa niin etäiseltä ja saavuttamattomalta, ettei siitä kannata edes puhua. Ajankohtaiseksi ja käsitettäväksi se muuttuu vasta työstämis- ja käsittelyvaiheen loppupuolella.

Toivottu lopputulos on, että traumaattisesta kokemuksesta tulee tietoinen ja levollinen osa omaa itseä: olen kokenut tällaisen tapahtuman, se on osa minua. Kokemus ei ole jatkuvasti mukana ja täytävä koko mieltä, kuten prosessin alussa. Kokemusta voi ajatella, ja sen voi kohdata tuntematta voimakasta ahdistusta tai

pelkoa. Tavoitteena on, että kokemus ei ole torjuttu tai kielletty, vaan läpityöstetty. (Saari 2000)

Kun traumaattisen kokemuksen käsittely juuttuu sokkivaiheeseen, psyykkistä käsittelyä ei tapahdu. Kokemus torjutaan mielestä tai kielletään kokonaan. Se on liian ahdistava tai pelottava kohdattavaksi ja käsiteltäväksi. Kieltäminen tai torjunta voi olla kokonaisvaltaista, jolloin unohdetaan koko tapahtuma. Se voi olla osittaista siten, että varsinainen tapahtuma muistetaan, mutta sitä ei pystytä käsittelemään. Tapahtuma tavallaan kapseloituu mieleen, ja psyykinen trauma syntyy. Yleensä kapseloituminen tuo mukanaan eräänlaisen keinotekoisen rauhan. Eri-tyistapauksissa psyykinen sokki voi jatkua kuukausia ikään kuin aktiivisessa tilassa.

Traumaattisen kokemuksen käsittely saattaa juuttua myös reaktiovaiheeseen. Tällöin voimakkaat reaktiot ja oireet eivät heikkene ajan myötä, vaan jäävät päälle. Tällöin kyseessä on posttraumaattinen stressihäiriö. Yleensä pelkkä oireiden hoitaminen on tässä tapauksessa tuloksetonta. Pysyvän tuloksen aikaansaaminen edellyttää, että tavoitetaan oireita aiheuttava alkuperäinen kokemus ja puretaan siihen liittyvät ajatukset ja tunteet.

Traumaattiseen tapahtumaan liittyy lähes aina pyrkimys kieltää tapahtunut. Terveeseen käsittelyprosessiin kuuluu, että vähitellen tapahtunut muuttuu todeksi. Ihminen ymmärtää, että tapahtunut on pakko hyväksyä ja jatkettava elämää. Kun totuutta ei pystytä psykologisesti hyväksymään, johtaa se katkeruuteen ja vihaan. Jotkut haluavat toimia aktiivisesti tilanteessa, jolloin epäoikeudenmukaisuuden kokemus kanavoituu viranomaistoimintaan. Toiminnasta tehdään kanteluja ja päätöksistä valitetaan. Prosessissa saattaa kulua vuosia. Aika, energia ja rahat kanavoidaan oikeustaisteluun. Sosiaalinen tuki ohjataan tukemaan vain tätä prosessia. Väliä saatetaan katkaista niihin sukulaisiin ja ystäviin, jotka ajattelevat toisin.

Psykologisessa mielessä epäoikeudenmukaisuuden kokemus, jota ei pystytä työstämään edes jossain määrin hyväksynnäksi, herättää vihaa ja katkeruutta. Viha ja katkeruus vahingoittavat ihmistä sisältäpäin

aiheuttaen vakavia vaurioita ihmisen persoonallisuuteen ja elämään. Menetetystä kiinni pitäminen saattaa johtaa siihen, että ei haluta luopua myöskään surusta. Halutaan viipyä tilassa, koska tietyllä tapaa luopuminen merkitsee menetetyn läheisen ihmisen hylkäämistä. Menetyksen kokeneen on opittava elämään surun kanssa, ei sen keskellä. (Saari 2000, 84-88)

Jälkihoito ja analysointi

Kriisin jälkityö on tärkeä osa kriisityötä. Kriisistä opitaan, ja siksi se on jälkeensä purettava ja analysoitava. Kriisityön virheet pitää tunnustaa, ja havaitut puutteet korjata. Jälkihoidossa on keskityttävä olennaisiin kysymyksiin. Syllisen etsiminen ei ole olennaista. Kriisistä kannattaa pitää tilanpäiväkirjaa, jolloin tiedot dokumentoituvat, ja niitä pystytään hyödyntämään tulevaisuudessa. (Henriksson ym. 2002, 70.)

4.3 Häätötilannejohtaminen

Häätötilanteen sattuessa ensimmäisten sekuntien ja minuuttien ratkaisut ovat oman ja muiden hengen pelastamiseksi tärkeitä. Ratkaisuja voi joutua tekemään kuka tahansa äärimmäisen vähäisen ja sekavan tiedon varassa, eikä lisäinformaation saaminen ole hetkessä aina mahdollista.

Korkeakouluuyhteisössä tärkein viesti on: **kuka tahansa voi joutua tilanteeseen, jossa on osattava johtaa tilannetta ilman, että joku toinen tulee auttamaan.** Monella on harhaluulo, että häätötilanteessa kerrosvastaava, turvallisuuskoordinaattori tai muuten vain tehtävään nimetty henkilö saapuisi häätötilanteen ytimeen, ottaisi johdon käsiinsä ja pelastaisi muut. Todellisuudessa kuka tahansa voi joutua myrskyn silmään johtamaan tilannetta ennen viranomaisten saapumista paikalle.

Jokainen voi joutua johtamaan

Kun hälytys tai tieto vakavasta uhkatilanteesta saavuttaa, voi kuka tahansa olla yksi potentiaalisista tilannetta johtavista ja tilanteen ehdoilla päätöksiä tekevästä. Opiskelijat todennäköisesti turvaavat luennon pitäjään. Jos mahdollisuudet ovat vähissä, astuu kuvaan paniikki.

Hätätilanteessa johtaminen siirtyy viranomaisille, poliisille ja pelastushenkilöstölle heidän saavuttuaan paikalle ja otettuaan tilanteen haltuunsa. Tähän voi kestää useita kymmeniä minuutteja, pahimmillaan tunteja.

Viranomaisten saapumiseen asti kuka tahansa korkeakouluyhteisön jäsen voi joutua johtamaan tilannetta ja senhetkisen tiedon perusteella tekemään päätöksiä toimenpiteistä, jakamaan tehtäviä muille ja valvomaan niiden toteutumista.

Tilannearvio

Hätätilanteessa päätökset joudutaan usein tekemään vähäisen tiedon turvin ja nopeasti ilman mahdollisuutta harkintaan. Vaikka toimintaa helpottaisi mahdollinen yhteys hälytyskeskukseen, voi tilanne olla sielläkin hajanainen, epäselvä ja ristiriitaisiin tietoihin perustuva. On todennäköistä, että hätäkeskuksen arvio tilanteen alussa esimerkiksi siitä, onko suojauduttava luokkatilaan vai pyrittävä ulos, on huonompi kuin paikalla olevan ilmoittajan arvio. Hätäkeskuksessa ei myöskään tunneta tapahtumapaikan pohjakarttaa, jotta sieltä käsin voitaisiin arvioida suojautumista juuri kyseisessä tilassa. Paikalla olevat yksittäiset ihmiset voivat olla johtamassa muita turvaan ja tekemässä päätöksiä yksin.

Tilannearvion tekeminen:

- Mitä on tapahtunut? Miksi?
- Mitä tapahtuu seuraavaksi?
- Mitä seuraavista tapahtumista voi seurata?
- Ketkä ovat osallisia tapahtumaan?
- Onko paikka turvallinen? Jos ei, kuinka päästään turvaan?
- Ovatko muualla olevat turvassa? Jos eivät, voinko olla avuksi vaarantamatta omaa turvallisuuttani?

Piiloon, suojaan, sisään, ulos vai pihalle?

Joissain tilanteissa toimintamallit ovat hyvin selkeitä. Esimerkiksi tulipalotilanteessa poistutaan turvallisin-ta reittiä kokoontumispaikalle. Väkivaltatilanteissa joudutaan punnitsemaan evakuoitumisen ja sisälle suojautumisen välillä. Valintaan vaikuttavat aina uhan laatu ja tilojen rakenteelliset seikat.

Skenaarioita virheratkaisun mahdollisuudesta on lukematon määrä. Vaihtoehtoja on karkeasti kaksi: suojautuminen ja evakuointi. Valintaan ei kuitenkaan saa juuttua, ja sitä on tarpeen vaatiessa kiireellisesti muutettava. Mikään ohje ei voi yksiselitteisesti määrittellä, millainen toimintavaihtoehto sopii kulloiseenkin tilanteeseen. Tärkeää on ymmärtää, että vaihtoehtoja on kaksi, jolloin päätös edellyttää molempien vaihtoehtojen toiminnan ymmärtämistä.

Johtamistoiminta pähkinänkuoressa:

- selkeä johdon ottaminen ja sen ilmaisu muille tilassa olijoille, kuuluva äänenkäyttö
- tilannearvio
- soitto hätäkeskukseen, jos ei ole jo soitettu, tai on uutta tietoa
- päätös evakuoitumisen tai sisälle suojautumisen välillä
- tilannetiedon kerääminen ja välittäminen
- omasta ryhmästä huolehtiminen tilanteen aikana ja jälkeen
- omasta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen tilanteen aikana ja jälkeen
- tiedotus ulospäin on ennalta suunniteltu ja jokaisen tiedossa; vain johto tiedottaa ulospäin tilanteen aikana
- tapahtumien dokumentointi.

4.4 Rakennuksesta poistuminen ja sisälle suojautuminen

Rakennuksesta poistumiseen tai sisälle suojautumiseen liittyvät toimintaohjeet ovat tilannesidonnaisia. Erilaiset vaara-, uhka- ja hätätilanteet edellyttävät pikaiseen tilannearvioon perustuvaa päätöstä toimintamallista ennen rakennuksesta poistumista tai sisälle suojautumista. Esimerkiksi tulipalotilanteessa tai automaattisen paloilmoinnin hälytyksessä poistutaan kokoontumispaikalle (sijainti kerrottu pelastussuunnitelmassa ja merkittynä turvakarttoihin). Toisaalta taas erilaisissa henkilöuhkatilanteissa, esimerkiksi ampumistapauksessa, kokoontumispaikkaa voi olla syytä välttää. Joissain tapauksissa on viisainta suojautua sisätiloihin. Tilanteen vaatiessa voidaan turvautua molempiin vaihtoehtoihin. Esimerkiksi maan tasalla olevista luokkatiloista evakuoitutaan ikkunoista, ja ylimmissä kerroksissa lukittaudutaan sisätiloihin. Tärkeintä on saada jokainen ihminen suojaan.

Koska hätätilanteet ovat erilaisia, niihin ei voida luoda yksiselitteisiä toimintaohjeita. Siksi johtamisen merkitys korostuu. Tilanteesta riippumatta henkilökunnan on pääsääntöisesti ohjattava opiskelijoiden toimintaa hätätilanteissa. Jokaisen henkilökuntaan kuuluvan on osattava johtaa poistumista rakennuksesta ja sisälle suojautumista omalla toiminta-alueellaan, esimerkiksi luokkatiloissa. Mikäli paikalla on muu hätätilanteiden johtamisen hallitseva henkilö, hän johtaa ryhmää. Pääsääntönä on, että osaavin on ryhmän johdossa. Korkeakouluissa osa lankeaa luonnollisesti henkilökunnalle.

Seuraavassa esitellään eri malleja tiloista poistumiseen ja sisälle suojautumiseen hätätilanteissa. On hyvä pohtia omaan organisaatioon sopivimmat menettelyt. Ohjeistukset luodaan yhdessä korkeakoulun turvallisuusvastaavien sekä poliisin ja pelastuslaitoksen yhteyshenkilöiden kanssa. Toimintamalleille on yhteistä, että ne vaativat korkeakoulun yhteisiä harjoituksia ja henkilökunnan perehdyttämistä hätätilanteiden toiminnan johtamiseen.

4.4.1 Tiloista poistuminen (evakuoituminen)

Aluevastaava-malli

Monissa kiinteistöissä rakennuksesta poistumiseen on luotu malli, jossa kiinteistön alueet on jaettu pienempiin osiin, ja niille on nimetty vastuuhenkilöt (aluevastaavat). Evakuoimistilanteessa aluevastaavat johtavat poistumista ja varmistavat, että tilat ovat tyhjänä.

Malli on toimiva, jos sitä on harjoiteltu riittävästi, ja jos henkilökunta työskentelee jatkuvasti samoissa työpisteissä tai alueilla. Poistumismallin kouluttamisessa on huomioitava, että nimetyt vastuuhenkilöt voivat hädän hetkellä olla toisaalla. On ensiarvoisen tärkeää, että myös muut kuin nimetyt henkilöt osaavat tarvittaessa ottaa johtovastuun. Siksi malli vaatii koko henkilöstön kouluttamista myös hätäpoistumisen ohjaamiseen.

Turvapiste-malli

Aluevastaava-mallia suositeltavampi poistumisharjoittelumalli on turvapiste-malli. Siinä nimetään etukäteen ainoastaan poistumisalueet, ei aluevastuuhenkilöitä. Jokaisen henkilökuntaan kuuluvan on ymmärrettävä, että kuka tahansa korkeakouluuyhteisön jäsen voi joutua johtamaan ja ohjaamaan opiskelijoitaan hätätilanteessa. Poistumisharjoittelussa osallistujille on painotettava johtovastuun ottamista.

Turvapiste-mallissa sijoitetaan kullekin poistumisalueelle turvapisteet, joissa on helposti saatavilla hätätilanteiden toimintaohjeet, huomioliivit, ensiapuvälineet, valaisin ja alkusammutusvälineet. Toimintaohjeiden liitteinä on turvakartat, joihin on merkittyinä hätäpoistumisreitit ja kokoontumispaikat.

Hätäpoistumistilanteessa ensimmäinen turvapisteelle ennättävä pukee liivit päälleen, ottaa mukaansa tarvittavat ohjeet ja alkaa ohjata poistumista. Hätäpoistumisen mallia on käytävä riittävästi läpi koulutuksissa, jotta jokainen ymmärtää toimintatavan ja roolinsa joutuessaan johtamaan toimintaa tilanteessa.

Toiminta kokoontumispaikalla

Kun ihmiset ovat hätätilanteessa edenneet kokoontumispaikalle, alkaa henkilökunnan edustaja johtaa toimintaa. Tilanteen mukaan on pohdittava, onko turvallista käyttää nimettyä kokoontumispaikkaa, vai onko ihmiset ohjattava toisaalle: esimerkiksi ennalta sovittuun sisätilaan, lähistön toiseen oppilaitokseen tai kirjastoon. Kokoontumispaikalta ei saa poistua ilman kokoontumispaikan vastuuhenkilön lupaa. Toimintaa johtaa sovellettavan hätätilanneohjeistuksen mukaan etukäteen nimetty kokoontumispaikan vastaava tai sinne ensimmäisenä saapuva muu henkilökunnan edustaja. Pääasia on, että toiminta kokoontumispaikallakin on johdettua ja toimintaa on harjoitettu kyseisessä korkeakoulussa sovellettavien hätätilannemallien mukaisesti.

Muistettavia asioita kokoontumispaikalla:

- tilanteesta tiedottaminen kokoontumispaikalla oleville
- mahdollisista loukkaantuneista huolehtiminen (myös muut vajaanuntoiset)
- henkilöiden kirjaaminen, jos mahdollista
- kun tilanne on ohi, ihmisille on pystyttävä kertomaan mahdollisen jälkipuinnin mahdollisuudesta (edellyttää suunnitelmallisuutta ja etukäteistyötä).

Vajaanuntoisten hätäpoistuminen

Tässä yhteydessä vajaanuntoisella tarkoitetaan onnettomuudessa loukkaantuneita, pyörätuolilla liikkuvia ja muuten liikuntarajoitteisia henkilöitä. Hätäpoistumisen suunnittelussa ja harjoittelussa on huomioitava myös kiinteistössä mahdollisesti olevat vajaanuntoiset. Seuraavat asiat on huomioitava koulutuksessa:

- Vajaanuntoisilla on oltava riittävästi auttajia koko tilanteen ajan.
- Valitaan nopeasti sellainen poistumisreitti, josta voidaan poistua turvallisesti vajaanuntoista avustuen. Perustuu arvioon hätätilanteen luonteesta.

- Mikäli vajaanuntoinen henkilö pystyy puhumaan, häneltä on hyvä kysyä, miten hänet saataisiin parhaiten esimerkiksi kannettua ulos. Erilaiset vammat voivat rajoittaa kantamista.
- Henkilön hyvinvoinnista on huolehdittava myös rakennuksen ulkopuolella ja aloitettava tarvittaessa ensiapu. **Vajaanuntoista ei saa jättää yksin!**
- Tilanteen päätyttyä on huolehdittava, että vajaanuntoinen pääsee sisälle.

4.4.2 Sisälle suojautuminen onnettomuuden vuoksi

Mikäli lähialueella tapahtuu sisälle suojautumista vaativa onnettomuus (esimerkiksi säteilyvaara, kemikaalivuoto, savua ympäristössä), noudatetaan tilanteessa yleisiä sisälle suojautumisen ohjeita. Suojautumiskäskey voi tulla yleisenä vaaramerkkinä, viranomaistiedotteena radiosta, televisiosta tai kaiutinkuulutuksena pelastuslaitoksen yksiköistä.

Korkeakoulun on hyvä varmistaa tiedon kulminen kuulusjärjestelmällä tai muulla sisäisellä viestimenetelmällä.

Toimenpiteet:

- Huolehdi, että kaikkia korkeakoulun käytävillä ja piha-alueilla oleskelevia korkeakoulu-yhteisön jäseniä vaaditaan siirtymään rakennuksen sisätiloihin (kuulutus tai muu sovittu menetelmä).
- Sulje ovet, ikkunat ja ilmanvaihto, tai selvitä muulta henkilökunnan jäseneltä, että nämä asiat on hoidettu.
- Avaa radio ja kuuntele ohjeita. Tietoa tilanteesta voi etsiä myös TV:stä ja internetistä.
- Kuuntele kiinteistön omia kuulutuksia ja toimi annettujen ohjeiden mukaisesti.
- Vältä matkapuhelimen käyttöä. Verkon ruuhkautuminen voi haitata pelastustoiminnan ja tiedottamisen kannalta tärkeän tiedon kulkua.

Yleinen vaaramerkki:

- minuutin pituinen nouseva äänimerkki (kesto seitsemän sekuntia) ja laskeva äänimerkki (kesto seitsemän sekuntia)
Tai:
- viranomaisen kuuluttama varoitus.

Vaara ohi –merkki:

- Tasainen äänimerkki, joka kestää minuutin; tarkoittaa vaaran tai uhan olevan ohi.

4.4.3 Sisälle suojautuminen vakavan väkivallan teon tai uhan vuoksi

Sisälle suojautumisessa väkivallan uhan vuoksi voidaan käyttää kahta eritasoisista sisälle suojautumista riippuen uhan laadusta. Paikalliset olosuhteet ratkaisevat viime kädessä suojautumistavan. Valmiita jokaiseen tilanteeseen sopivia ohjeita ei voi antaa, vaan tehtävät ratkaisut liittyvät aina tapahtumapaikkaan ja uhan luonteeseen. Esimerkiksi lasiseinäiseen tilaan ei ymmärrettävästi kannata suojautua, vaan opiskelijat on ohjattava turvallisempaan paikkaan.

Evakuoitus- ja suojautumisvaihtoehtoja punnittaessa ratkaisuun vaikuttavat väkivaltatilanteissa seuraavat asiat:

Tilan rakenne:

- Vahvat umpiseinät?
- Läpinäkyvää lasia?
- Oven vahvuus?
- Oven lukitus?
- Mahdollisuus siirtää raskaita tavaroita oven eteen?

Tilan sijainti:

- Poistumisreitti lähellä, nähtävissä tilan ovelta ja turvallinen.
- Poistumisreitti pitkä, vaikeakulkuinen ja mahdollisesti hyvin vaarallinen.
- Sijainti ylempissä kerroksissa, ikkunasta poistuttaessa vakavan loukkaantumisen tai kuoleman vaara.

Ensimmäisen asteen sisälle suojautuminen

Ensimmäisen asteen sisälle suojautumisessa syynä voi olla uhkatilanne korkeakoulun sisällä tai lähialueella. Kyseessä voi olla myös uhkaus, jonka sisältö ja vakavuus eivät ole ratkaisua tehtäessä täysin tiedossa.

Toimenpiteet:

- Varmista, että korkeakoulun käytävillä ja piha-alueilla oleskelevat henkilöt käskytetään sisätiloihin.
- Varmista, että opetustilassa ovet ovat lukittuina.
- Varmista, että joku henkilökunnasta lukitsee ulko-ovet.
- Jää odottamaan lisätietoja siltä viranomaistaholta, joka johtaa tilannetta.

Toisen asteen sisälle suojautuminen

Toisen asteen sisälle suojautumisessa syynä voi olla uhkatilanne korkeakoulun sisätiloissa tai lähialueella.

Toimenpiteet:

- Varmista, että tilan ovet ovat lukittuina.
- Sammuta valot tilasta ja sulje verhot.
- Huolehdi, että tilassa olevat henkilöt sammuttavat matkapuhelimensa.
- Opettajan tai muun tilanteen johtajan matkapuhelin (työpuhelin) on päällä.
- Huolehdi mahdollisten esteiden kasamisesta opetustilan oven eteen.
- Varmista, että tilassa olevat pysyvät matalina lattialla.

Hätäpoistuminen ja sisälle suojautuminen:

Toiminta tilanteissa

Hätäpoistuminen

Sisälle suojautuminen

Ennen

- Selvitä poistumisreitit etukäteen.
- Selvitä kokoontumispaikan sijainti.
- Osallistu toiminnan harjoitteluun ja tutustu toimintaohjeisiin säännöllisin välein.

- Mieti mahdollisuutta sisälle suojautumiseen työskentelytiloissasi (tilojen rakenne).
- Kertaa korkeakoulun kriisiviestintäohjeistus kyseisessä tilanteessa.
- Osallistu toiminnan harjoitteluun ja tutustu toimintaohjeisiin säännöllisin väliajoin.

Aikana

- Käytä kuuluvaa ääntä ja elehdi näkyvästi.
- Ilmaise selkeästi johtavasi toimintaa alueella tai tilassa (huomioliivi, jos on).
- Ohjaa ryhmäsi nopeinta turvallista reittiä turvalliselle kokoontumispaikalle.
- Pidä ryhmäsi jatkuvasti ajan tasalla tilanteesta.
- Huolehdi, että kaikki alueesi tilat on tarkistettu.
- Muista, että viranomaiset johtavat varsinaista pelastustoimintaa ja tiedottamista hätätilanteen aikana.

- Jos et ole saanut selkeää ohjetta (esim. kuulutuksella), tee päätös: poistutaanko tilasta vai suojaudutaanko sisälle.
- Valitse sisälle suojautumismalli (1 tai 2) ja toimi sen mukaan.
- Huolehdi ryhmästäsi.
- Tarvittaessa välitä tietoa ulos ja seuraa ulkoa saatavaa tietoa.
- Muista, että viranomaiset johtavat varsinaista pelastustoimintaa ja tiedottamista hätätilanteen aikana.

Jälkeen

- Anna lupa palata normaaliin toimintaan.
- Muista jälkipuinti "vaarattomankin" tilanteen jälkeen.
- Noudata korkeakoulussa etukäteen sovittua kriisiviestintäsunnitelmaa. Vältä antamasta lehdistölle lausuntoja heti tilanteen jälkeen. Muistuta asiasta myös muita yhteisön jäseniä.

- Anna lupa palata normaaliin toimintaan.
- Muista jälkipuinti "vaarattomankin" tilanteen jälkeen.
- Noudata korkeakoulussa etukäteen sovittua kriisiviestintäsunnitelmaa. Vältä antamasta lehdistölle lausuntoja heti tilanteen jälkeen. Muistuta asiasta myös muita yhteisön jäseniä.

4.5 Ensiavun järjestäminen ja toiminta ensiapua vaativassa kriisitilanteessa

Korkeakouluuyhteisön jäsenten on toimittava aktiivisesti onnettomuustilanteessa, sairaskohtauksen sattuessa tai muussa nopeaa toimintaa vaativassa tilanteessa. Vaikka tapahtumaan osalliseksi joutu-neilla ei välttämättä ole ensiaputaitoja, jokaisen on pystyttävä hätätilanteen johtamiseen niin kauan kuin viranomainen saapuu paikalle.

Korkeakoulun pelastussuunnitelmassa on hyvä olla luettelot ensiapukoulutetuista henkilöistä ja ohjeet heidän hälyttämisekseen. Ensiapuvälineet on merkittävä selvästi vihreällä pohjalla olevalla valkoisella ristillä: . Samassa paikassa (turvapisteessä) on oltava saatavilla toimintaohjeita erilaisten tilanteiden varalle (mahdollisen ensiapuryhmän hälyttämiso-hje, evakuointiohje). Ensiapuvälineet on sijoitettava sellaisiin paikkoihin, josta niiden nopea saatavuus on taattu. Paikat on merkittävä turvakartoihin.

Tämän käsikirjan liitteissä on pikaohjeita erilaisiin onnettomuustilanteisiin ja sairaskohtauksiin. Niitä käytetään pohjina, joita voi muokata omaan organi-saatioon sopivaksi.

Toimenpiteet ensiapua vaativassa tilanteessa

Tilannearvio:

- Selvitä nopeasti, mitä on tapahtunut.
- Estä uusien vaaratilanteiden synty.
- Arvioi, onko tarvetta tilasta poistumiseen.
- Onnettomuustilanteessa on pyrittävä saa-maan tieto loukkaantuneiden määrästä ja mahdollisten vammojen vakavuusasteet.
- Sairaskohtauksessa pyri pääsemään hoitoa vaati-van läheisyyteen, jotta voit apua hälyttäessäsi vas-tata paremmin hätäkeskuksen tilannekyselyihin.
- Älä vähättele tapahtumaa tai sen oireita. Esimerkiksi viattomalta näyttävä ranteen vääntyminen voi olla murtuma, ja kaatu-minen voi aiheuttaa aivotärähdyksen.

Avun hälyttäminen:

- Hälytä apua suoraan hätäkeskuksesta (112), jos et ole varma, onko apua jo hälytetty. Jos hälytys on tehty, ja saat uutta merkittävää tietoa tapahtuneesta, soita uudestaan ja kerro tietosi.
- Sovi ambulanssin tai muun pelastushenki-löstitön opastamisesta koulun alueella.

Muu toiminta:

- Jos osaat, aloita välitön ensiapu. Muutoin hälytä ensiaputaitoisia henkilöitä paikalle (mahdollinen terveydenhoitaja, korkeakoulun ensiapuryhmä tai muita ea-koulutettuja).
- Muista varotoimenpiteet itsesi ja muiden auttajien suojaamiseksi, kun olet tekemisissä veren tai muiden eritteiden kanssa. Pyri käyttämään suo-jahansikkaita (joita on oltava helposti saatavilla) ja suojaa tarvittaessa ympäristö eritteiltä.
- Kun mahdollista, tiedota asiasta korkeakoulusi toimintaohjeen mukaisesti turvaryhmän toimijoi-ta, joilta saat jatkoapua tilanteen hoitamiseksi.
- Älä tiedota tilanteesta ulkopuolisille. Onnettomuus-tilanteen aikaisen tiedottamisen hoitaa tilannetta johtava viranomainen (poliisi tai pelastuslaitos).

Tilanteen jälkeen:

- Jätä paikka koskemattomaksi. Älä ota tai siirrä mitään, jos pelastustoimet eivät vaadi sitä.
- Puhuta silminnäkijät, ja ota mahdollisuuksien mukaan yhteystiedot talteen.
- Korkeakoulun kriisitiedotusohjeen mukaisesti yhteistyössä muiden asiaa hoitavien tahojen kanssa sovitaan tiedottamisesta henkilöstöl-le, medialle ja muille tarpeellisille tahoille.
- Huomioi tapahtumaan osallistuvien jälkihoito ja jälkireaktioiden mahdollisuus tarkkailemal-la tapahtumassa mukana olleita henkilöitä.
- Ota tehtäväksesi tiedottaa asias-ta korkeakoulun turvaryhmää.

- Tapaturlman kohdistuessa henkilöstöön tehdään työsuojelupiiriin ilmoitus. Ilmoituksen tekee työturvallisuusvastaava.
- Täytä tarvittaessa uhka- ja väkivaltatilanelomake, ja huomioi tarkemmat ohjeet työtaturmaan liittyvistä jatkotoimenpiteistä.

4.6 Viranomaisten johtamistoiminta hätätilanteessa

Viranomaiset johtavat kokonaistilannetta onnettomuus-, väkivalta- tai uhkatilanteessa. Johtovastuu riippuu tilanteesta. Mikäli kyseessä on uhkatilanne, jossa tekijä on oletettavasti vielä paikalla, poliisi johtaa toimintaa. Jos kyseessä on onnettomuus tai tulipalo, johtovastuu on pelastusviranomaisilla. Epäselvissä tilanteissa viranomaiset määrittävät keskenään johtovastuunsa. Tilannetta johtava viranomainen vastaa ulospäin tiedottamisesta, silloin kun on muutenkin vastuussa tilanteen johtamisesta. Korkeakouluyhteisön jäsenten ei tule antaa lausuntoja tilanteesta ennen kuin johtava viranomainen antaa siihen luvan.

Toimintaa johtavat viranomaiset joutuvat kiireisissä tehtävissä tekemään nopeita päätöksiä joskus hyvin vajavaiseen tietoon perustuen. Useimmille viranomaisille korkeakoulun ympäristö saattaa olla tuntematon. Toimintaa johtava poliisi tai palomestari voi olla ensimmäistä kertaa kyseisessä kiinteistössä tai sen alueella. Siksi on tärkeää, että korkeakoulusta välitetään toiminnan johdolle kaikki oleellinen saatavilla oleva tieto tilanteesta ja kiinteistöstä (millainen rakennus, ihmisten lukumäärä, kulkureitit). Mikäli paikalla olijat eivät saa välitettyä tietoa suoraan toimintaa johtavalle viranomaiselle, kannattaa se kertoa lähimmälle poliisille tai pelastushenkilölle. Tiedon voi välittää johdolle myös hätäkeskuksen (112) kautta.

Toimintaa johtava viranomainen saattaa antaa paikalla oleville toimintakäskyjä jo matkalta kohteeseen esimerkiksi hätäkeskuksen välityksellä. Joskus

tilanteen johtaja saattaa ottaa puhelimella yhteyden henkilöön, jonka tiedetään olevan paikalla ja osaan kertoa tilanteesta. Viranomaisille on pyrittävä järjestämään mahdollisimman aikaisessa vaiheessa kohteen hyvin tunteva opastaja. Hän voi olla joku korkeakoulun turvaryhmän jäsenistä. Opastajan on koko ajan pysyttävä tilanteen johtajan saavutettavissa. Jos mahdollista, muita kohteen tuntevia opastajia on järjestettävä myöhemmin paikalle tuleville pelastusyksiköille, jotta pelastustoiminnan johto voi keskittyä opastamisen sijaan tilanteen johtamiseen.

Johdon tunnistaminen

Pelastuslaitoksen toimintaa tilannepaikalla johtaa yleensä päivystävä palomestari (tunnus P3 tai P4, samat tunnukset ajoneuvossa). Hänet tunnistaa valkoisesta kypärästä ja kolmesta päällekkäin olevasta raidasta takissa ja kypärässä. Hänellä voi myös olla yllään huomioliivi, jossa lukee "pelastustoiminnan johto". Poliisin paikalla olevaa johtoa ei välttämättä tunnista asustemerkeistä, vaan johtaja selvittää varmimmin kysymällä joltain paikalla olevalta poliisilta. Poliisin kenttäjohdon ajoneuvossa on tunnus K1.

5 Toipuminen

5.1 Jälkihoidon johtaminen

Jälkihoito

Miksi?

Jälkihoito on pitkän aikavälin tukea vakavan äkillisen onnettomuuden jälkeen. Sen avulla pyritään auttamaan yhteisöä ja yksilöitä toipumaan järkyttävän tapahtuman seurauksista ja palautumaan joustavasti mahdollisimman hyvään arkeen. Jälkihoidossa pyritään yhdistämään alueen normaalit palvelut ja määrälliset lisäresurssit esimerkiksi työterveyshuoltoon tai terapiatarpeisiin sekä jälkihoidossa tarvittaviin kriisi- ja traumasektorin erityisosaajiin.

Milloin?

Jälkihoidosta huolehditaan aina korkeakouluun tai sen opiskelijoihin kohdistuneen äkillisen vakavan tilanteen jälkeen riippumatta tapahtuman ulkoisista mittasuhteista.

Pieniä henkilömääriä koskevan onnettomuuden jälkihoidosta vastaa useimmiten normaali terveydenhoitojärjestelmä. Silloinkin hoidon toteutuminen on hyvä varmistaa yksilösuojaa noudattaen esimerkiksi korkeakoulun turvaryhmän kautta. Vakavan onnettomuuden tai väkivaltilanteen jälkihoito lisäresurssien saattaa kestää kolmesta neljään vuoteen niin, että lisähenkilöstöä vähennetään asteittain toipumisen edetessä. Samalla jälkihoidon organisointi siirtyy yhä

selkeämmin korkeakoulun oman tukijärjestelmän piiriin (esim. YTHS tai työterveyshuolto). Myös tässä tilanteessa jälkihoidon suunnittelua ja seuranta voi harkita keskitettäväksi korkeakoulun turvaryhmälle, joka vahvistetaan tarvittavin erityisosaajin.

Tapauskohtaisen jälkihoidon suunnittelu käynnistyy välittömästi onnettomuuden tapahduttua. Se aloitetaan limittäin akuuttivaiheen kriisiavun ja fyysisen avun kanssa. Suomessa syntyneiden suuronnettomuuskokemusten mukaan akuutin kriisiavun vaihe kestää noin kaksi viikkoa. Pienemmissä onnettomuuksissa se saattaa kestää muutaman päivän.

Korkeakoulun turvallisuussuunnitelmassa on oltava jälkihoidon suunnittelun yleiset periaatteet avuksi yksittäisten tapahtumien suunnittelulle.

Mitä erityistä?

Jälkihoidossa ei ole kysymys vain normaalipalveluiden laajentamisesta. Jälkihoito vaatii traumapsykologisen erityistiedon käyttämistä, ja sen integroimista tavantomaan työtöteisiin. Alusta lähtien pyritään etenevästi traumausten hoitamisessa, tukemaan normaaleja kriisiprosesseja ja vakauttamaan yhteisöä. Lisäksi yhteisön pitkäaikaisessa toipumisessa voi käynnistyä uusia akuutteja kriisiepisodeja tapahtumaan liittyvien huhujen, uhkauksien tai toipumiseen liittyvien taitekohtien vuoksi. Tämän vuoksi akuuttivaiheelle tyyppillistä nopeasti reagoivaa ja normalisoivaa työtöteä tarvitaan jälkihoidon edetessäkin.

Onnistuneessa jälkihoidossa tarvitaan seuraavia tekijöitä:

Erityisasiantuntemusta suunnittelussa ja palveluiden tarpeen arvioinnissa

Erityisasiantuntemusta ei aina löydy omalta alueelta, joten asiantuntijaverkostot kannattaa tarkistaa etukäteen. Erilaisten kriisien reaktiot on tunnettava, ja kokemus julkisen palvelujärjestelmän toimintaperiaatteista on tarpeen (äkilliset kriisit, traumatisoituminen, kasautuva stressi, akuutin kriisin työotteet). Kriisi- ja traumatiedon hyödyntäminen auttaa välttymään normaaleiden reaktioiden patologisoinnilta, jolloin voidaan säästyä liian raskailta diagnooseilta ja hoidoilta. Samoin se auttaa välttämään normaalien reaktioiden ohittamisesta seuraavaa henkistä heitteillejättöä, joka voi tapahtua luotettaessa liikaa luonnostaan tapahtuvaan henkiseen eheytymiseen.

Johtokysymysten ja taloudellisen resurssoinnin selkeyttä

Taloudellisten voimavarojen käytön ja valtasuhteiden on oltava selkeästi sovittuja, läpinäkyviä ja mutkattomia. Hoitoon liittyviä päätöksiä on tehtävä viivytyksittä. Raportoinnin on oltava huolellista.

Joustavaa tiedon siirtämistä akuuttivaiheesta jälkihoitovaiheeseen

Akuuttivaiheessa arvioidaan jatkohoitotarpeita, ja esimerkiksi jälkipuinnin jatkoistuntoja voidaan toteuttaa vielä kuukausien tai vuoden kuluttua tapahtuneesta. Tilannetiedon ja kuulumisten siirtyminen jälkihoidon käyttöön auttaa välttymään päällekkäisyyksiltä.

Tukien koordinointia ja käytännön apua niiden tavoittamisessa

Käytännön apua tarvitaan esimerkiksi erilaisten etuuskien (Kela, valtiokonttori, vakuutusyhtiöt, kunnan sosiaalitoimi) hakemiseen. Käytännön apua tarvitaan osuvien terapeuttien, työnohjaajien ja kouluttajien löytämisessä tarvitsijoille. Jälkihoidon tarvitsijoita on etsittävä esimerkiksi erilaisin seulonnoin, jotta tavoitettaisiin myös ne avun tarvitsijat, jotka eivät aktiivisesti hakeudu palveluihin, mutta hyötyvät niistä.

Integrointia tavanomaiseen palvelujärjestelmään

Lisäresurssien tarvetta arvioitaessa on huomioitava, että normaalipalveluita järjestävä taho (esim. terveyskeskus tai psykiatrinen poliklinikka) saattaa olla valmiiksi ylikuormitettu tavanomaisten arjen palveluiden järjestämisestä, ja että sen on palveltava muutakin väestöä. Lisäksi on huomioitava, että järkyttävä tapahtuma aktivoi usein niiden palvelukäyttäjien tuen tarvetta, joita tapahtuma ei kosketa suoraan.

työnjaon sopimista korkeakoulupaikkakunnan sekä uhrien ja altistuneiden kotipaikkakuntien tukipalveluiden tuottajien kanssa (esim. julkiset palvelut, YTHS)

5.2 Jälkihoidon periaatteet

Jälkihoidon alkuvaiheessa toimenpiteet organisoidaan ensin akuuttivaiheen periaattein. Kokemuksen samankaltaisuuden periaatteella ja tilanteen luonteen mukaan on otettava huomioon seuraavat:

Kohderyhminä uhrin:

- menehtyneiden omaiset ja läheiset
- vakavaa välitöntä uhkaa ja/tai fyysisen vamman kärsineet, mutta pelastuneet
- erilaisille järkyttävälle aistivaikutelmille (näyt, uhkaavat äänet) altistuneet
- korkeakoulun toimijaysiköiden muu henkilökunta ja opiskelijat
- rinnakkaisorganisaatiot, esimerkiksi vastaaventyypinen korkeakoulu toisella paikkakunnalla
- henkilöt, jotka jostain henkilökohtaisesta syystä (esim. kehitysvaihe, elämäntilanne, aikaisemman trauman aktivoituminen) kokevat erityistä räsytusta tapahtuneen johdosta
- suuri yleisö.

Kohderyhminä toimijat:

- **Erityisen tuen piiriin kuuluvat** myös jälkihoitoa toteuttavat, poikkeukselliseen kuormitukseen joutuvat normaalipalveluita tarjoavat ammattilaiset, esimerkiksi YTHS-henkilöstö, työterveyshuollon henkilöstö ja sosiaalitoimen työntekijät. Työssä jaksamisen elementit ja sekundaaritraumatisoituminen on tarpeen huomioida tukijärjestelyinä, riittävinä työn jaksotuksina ja sijaissäätelyinä. Vakavat väsymiset tällä sektorilla saattavat syntyä huomattavilla viiveillä ja niin, että niiden yhteys alkuperäiseen tapahtumaan on vaikeaa nähdä.
- **Jos tapahtuma koskettaa erityisesti** yksittäistä kuntaa, sen koosta riippuen myös kunnan terveys- tai sosiaalipalveluihin kuulumaton hallinnollinen henkilöstö joutuu erityisrasitukseen ja vaatimaan kaksoisrooliin ylimääräisten palveluiden organisoijina ja psykologisina uhreina. Jaksamisen tukeminen yllä mainituin periaattein on tärkeää huomata.
- **Akuuttivaiheen kriisiapuun osallistuneet tahot** sekä jälkihoidon suunnittelijat ja lisäresursseihin kuuluvat toteuttajat.

Jälkihoidon edetessä tukimuodot ja toipumiset eriytyvät sisällöltään ja aikatauluiltaan. Traumakokemukseen fokusoidut yhteisölliset tukimuodot väistyvät, ja esimerkiksi työnohjaukset muotoutuvat äkilliseen tapahtumaan liittyvistä teemoista yhä selkeämmin työyhteisön normaalia arkea käsitteleviin ja tukeviin sisältöihin.

Jälkihoidon suunnittelussa on huomioitava ”traumakalenterin” vaikutus yksilöiden ja yhteisöjen toipumiseen: korkeakoulun vuosirytmii ja tapahtumat raamittavat jälkihoidon aikataulutusta. Samoin juhlapyhien, uhrien ja menehtyneiden henkilökohtaisten merkkipäivien sekä tapahtuman vuosipäivän ajankohdat vaikuttavat reagointiin. Niin käy myös tutkintaraporttien tai mahdollisten oikeustoimien tullessa ajankohtaisiksi.

Jälkihoidon toteutuminen saattaa edetessään siirtyä fyysisesti tapahtumakorkeakoululta lähiympäristöön, kunnes se siirtyy kokonaan osaksi normaalipalveluita.

Jälkihoidon välineitä voivat olla seuraavat:

- Jälkipuintien jatkoistunnot, viivästetyt istunnot ja henkilöstön purkuistunnot.
- Yksilöterapioiden järjestäminen niin, että terapiakenttään perehtynyt ammattilainen etsii tietynlaiseen terapiatarpeeseen sopivia terapeuttivaihtoehtoja.
- Ryhmäterapiota (esim. erilaisten tai deterapioiden muotoja).
- Tehostettuja yksilö- ja ryhmätyönohjauksia, joissa tapahtunut ja sen vaikutukset työtoimintaan ovat ensin tehostetusti keskiössä. Osuus pienenee vähitellen toipumisen edetessä.
- Ammatillisesti johdetun vertaistuen menetelmät.
- Fyysiset hoidot. Lääketieteellisten hoitojen lisäksi mm. traumakokemuksiin fokusoitu fysioterapia.
- Yhteisöllistä toipumista vahvistavia projekteja.
- Jos tapahtuma on vaurioittanut korkeakoulu-tiloja, niihin liittyvät korjaukset ja toipumista tukevien elementtien huomiointi (esimerkiksi: tiloja ei hylätä, vaan saatetaan yhteissuunnitelluin korjata toisenlaisiksi ja ”ottaa haltuun”).
- Psykoedukaatio, joka toimii läpikulkevana periaatteena kaikessa jälkihoidossa terapeutoista kansalaistiedottamiseen ja median edustajien kouluttamiseen.
- Tiedotustilaisuuksia, yleisötilaisuuksia ja nettisivuja, joissa vahvistetaan asianosaisten ja samalla muun väestön tietoja kriisireaktioista ja keinoista auttaa omaa ja läheisten toipumista.
- Tapahtumiin ja jälkiseurauksiin kohdistuva tieteellinen tutkimustyö koordinoidaan niin, että siinä yhdistetään uhrien yksityisyyden ja suojautumisen tarpeet tarpeeseen tuottaa asiallista tieteellistä tutkimustietoa poikkeuksellisesta tilanteesta.

6 Kehittämisehdotukset

Korkeakoulujen turvallisuushankkeen osalta on laadittu kehittämisehdotukset, jotka luovutettiin opetusministerille 10.2.2010.

Hankkeen keskeiset suositukset

Hankkeen työpajojen ja seminaarien yhteydessä tehtyjen haastattelujen sekä eri asiantuntijoiden kuulemisten perusteella tämän käsikirjan keskeisimmiksi suosituksiksi esitetään seuraavia asioita:

6.1 Opiskelijan hyvinvointi

Perusopetuslaissa ja laissa ammatillisesta opetuksesta määritellään oppilas- ja opiskelijahuolto (perusopetuslaki 31a § ja laki ammatillisesta opetuksesta 37a §). Molemmissa lainsäädännöissä määritellään häiritsevän ja turvallisuutta vaarantavan opiskelijan poistamisesta, kurinpidosta sekä opiskelijan oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön.

Opiskelijahuoltoryhmällä on entistä selkeämpi laissa määritelty oikeus käsitellä opiskelijan asioita opiskelijahuoltoryhmässä.

Ammattikorkeakoululaki ja yliopistolaki eivät tunne opiskelijahuoltoryhmiä. Tehtävä on annettu opiskelijaterveydenhuollolle, jolla ei ole suoraa yhteyttä korkeakouluun, ja jota sitovat terveysviranomaisten vahvat salassapitosäännökset. Korkeakouluilla ei ole tällä hetkellä lainmukaista velvollisuutta perustaa opiskelijahuoltoa, jonka tehtävänä on opiskelijan

fyysisen, psyykkisen sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen ja ylläpitäminen.

Useisiin korkeakouluihin on kuitenkin ilmeisiin tarpeisiin perustettu esimerkiksi hyvinvointi-, turvatai kriisiryhmiä, jotka käsittelevät pitkälti samoja asioita kuin opiskelijahuoltoryhmät. Ne puuttuvat myös akuutteihin turvallisuusongelmiin, esimerkiksi opiskelijoille tai opettajille esitettyihin uhkauksiin. Näiden ryhmien toimintaoikeudelle voidaan tällä hetkellä hakea tukea lähinnä työturvallisuuslaista, kansanterveys- ja mielenterveyslaista sekä korkeakoululainsäädännöstä.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä on pohtinut oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamista. Työryhmä suosittaa opiskelijahuoltoryhmien perustamista kaikkiin toisen asteen oppilaitoksiin. Työryhmä ehdottaa, että muutokset olisivat asteittaisia ja koskisivat ensin toisen asteen oppilaitoksia.

Ministeriöiden asettama työryhmä ehdottaa, että pitkällä aikavälillä tavoitteena on yksi ja yhtenäinen oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Tässä vaiheessa työryhmä ehdottaa muutoksia eri lakeihin, mm. kansanterveyslain 14 §:ään siten, että opiskelijaterveydenhuolto kuuluisi opiskelijahuollon palveluihin.

Opiskelijan hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää ammattihenkilöstön (opintopsykologit, vammaisasiamiehet ja vastaavat) lisäämistä näihin tehtäviin.

6.1.1 Suositus opiskelijoiden hyvinvointiryhmistä

Suosittellemme, että opiskelijoiden hyvinvointiryhmät perustettaisiin kaikkiin korkeakouluihin. Opiskelijoiden hyvinvointiryhmien lisäksi suosittelemme, että jokaiseen korkeakouluun perustetaan turvaryhmä, jolla on edellytykset vakavimpien henkilöriskien arviointiin ja niistä aiheutuvien toimenpiteiden hallitsemiseen.

6.1.2 Suositus paikallisen tason viranomaisyhteistyömalliksi

Suosittellemme, että korkeakoulut ja viranomaiset perustavat paikallisen konsultoivan yhteistyöryhmän, jossa on edustus korkeakoulun johdosta, korkeakoulun turvaryhmästä, poliisista, pelastustoimesta, mielenterveystoimesta ja sosiaali- ja terveystoimesta. Ryhmä sopii yhteistyötavoista oppilaitosta uhkaavissa turvallisuuskysymyksissä. Ryhmän tulisi olla osa kunnan paikallista turvallisuussuunnittelukokonaisuutta.

6.1.3 Suositus terveysalan yhteyshenkilön nimeämisestä

Suosittellemme, että jokaiselle korkeakoululle nimitetään paikallisen tason terveysalan yhteyshenkilö, jolle voidaan ohjata tietoon tullut vakavista mielenterveysongelmista kärsivä opiskelija, jolle voidaan ilmoittaa opiskelijan mielenterveyteen liittyvistä huolista ja jota turvaryhmän edustaja tai opiskelijoiden hyvinvointiryhmän edustaja voi konsultoida. Terveysalan yhteyshenkilö toimisi myös oppilaitoksen ja viranomaisten välisessä yhteistyöryhmässä.

6.1.4 Suositus terveysviranomaisten ilmoitusvelvollisuudesta

Suosittellemme, että terveysviranomaisilla olisi velvollisuus ilmoittaa poliisille korkeakoulun rehtorille välitettäväksi, mikäli heidän tiedossaan on, että opiskelija tai henkilökunnan jäsen voi vakavasti vaarantaa korkeakoulun turvallisuutta.

6.2 Opiskelijan oikeudet ja velvollisuudet

Kun opiskelijan arjen tukeminen, itseapu, ohjaaminen avun piiriin tai muut pehmeämmät keinot eivät auta tai eivät ole mahdollisia asian vakavuuden vuoksi, on korkeakoululla oltava mahdollisuus kurinpidollisiin sanktioihin. On muistettava, että vaikka erottaminen ei lisää oppilaitoksen turvallisuutta, se saattaa viimeisenä keinona nostaa turvallisuuden tunnetta ja rauhoittaa opiskeluympäristön.

6.2.1 Suositus turvallisen opiskeluympäristön säätämisestä lailla

Suosittellemme, että oikeudesta turvalliseen opiskelu-ympäristöön säädettäisiin korkeakouluja koskevassa lainsäädännössä.

6.2.2 Suositus yhteisöllisten pelisääntöjen määrittämisestä

Suosittellemme, että jokaisella korkeakoululla olisi yhteisölliset pelisäännöt (järjestyssäännöt), joissa selkeästi määritellään suhtautuminen opiskelurauhan rikkomiseen, rikoksen tunnusmerkistöt täyttäviin tekoihin ja yleisen järjestyksen ja turvallisuuden kunnioittamiseen sekä häiriöttömään opiskeluoikeuteen ja niiden rikkomisesta aiheutuviin asteittaisiin tai suoriin seuraamuksiin.

6.2.3 Suositus opiskeluoikeuden peruuttamisesta koskevista säännöksistä¹

Suosittelemme, että yliopisto- ja ammattikorkeakoululakiin sisällytettäisiin opiskeluoikeuden peruuttamista koskevat säännökset, ja että ne koskisivat aloja, joilla opinnot edellyttävät alaikäisten parissa työskentelyä tai joihin liittyy potilas-, asiakas-, liikenne- tai yleistä turvallisuutta koskevia vaatimuksia. Korkeakoulujen turvallisuushankkeen näkemyksen mukaan pysyvä erottaminen voisi olla tarpeen niissä tapauksissa, joissa opiskelija syyllistyy hyvin törkeisiin rikoksiin.

6.2.4 Suositus erottamissäännösten täsmentämiseksi²

Voimassa oleviin kurinpitosäännöksiin (*ammattikorkeakoululaki 28 § ja yliopistolaki 45 §*) sisältyvät asetteittaiset sanktiot, ja ne on tarkoitettu korkeakoulun sisällä tapahtuneisiin rikkeisiin. Nämä kurinpitopykälät eivät kuitenkaan määritä erikseen suhtautumista häiriöttömän opiskelun oikeuteen, rikoksiin tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden rikkomiseen. Mikäli opiskeluyhteisön jäsenen teko täyttää rikoksen tunnusmerkistön, ei siitä seuraavilla rikosoikeudellisilla sanktioilla ole yleensä vaikutusta toimimiseen oppilaitoksessa, ellei henkilöä ole määrätty tahdon vastaiseen hoitoon tai on saanut vankeustuomion. Tällöinkin hänen poissaolonsa on usein väliaikaista.

Suosittelemme, että yliopisto- ja ammattikorkeakoululakiin sisällytetään säännökset opiskelijan pysyvistä erottamisesta tapauksissa, joissa opiskelija syyllistyy henkirikokseen, vakavaan väkivallan tekoon, vakavaan tuhotyöhön tai näiden yritykseen.

6.3 Salassapito

Henkilötietojen käsittelyä sekä tietojen luovutus- ja salassapitosäännöksiä sisältyy useisiin lakeihin, joita korkeakoulujen olisi pystyttävä tapauskohtaisesti tulkitsemaan. Näitä lakeja ovat esimerkiksi henkilötietolaki, laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, rikoslaki, poliisilaki, sekä sosiaali- ja terveysalan lainsäädäntö. Korkeakoulun henkilökunnalla ei pääsääntöisesti ole sellaista lainsäädännön tuntemusta, että se pystyisi tapauskohtaisesti tulkitsemaan, millaisen salassapidon- tai ilmoitusvelvollisuuslainsäädännön alaisuuteen asia kuuluu.

Niin salassapitosäännösten kuin rikoslain ja perustuslain henki on yksilön vapautta ja yksilön suojaa korostava ja kunnioittava. Huoli yksilön yksityisyyden suojan loukkaamisesta ei kuitenkaan saa mennä yhteisön, tässä tapauksessa opiskeluyhteisön, muiden jäsenten hyvinvoinnin ja turvallisuudesta huolehtimisen edelle.

Henkilöstön pelko vaihtoehtoisuuden ja salassapitosäännösten rikkomisesta tekevät varhaisesta puuttumisesta haasteellista ja tehotonta. Pelko voi myös estää tarkoituksenmukaisen ja tarpeellisen tiedon keräämisen ja vaihtamisen.

Uhkatapahtumiin ja niissä osallisina oleviin henkilöihin liittyvää tietoa käsitellään usein sähköpostitse ja säilytetään henkilökunnan tietokoneilla ilman organisoitua tietojenkäsittelyprosessia. Osapuolten oikeusturvan kannalta ohjeistamaton tietojenkäsittely uhka- ja väkivaltatapauksiin liittyen voi aiheuttaa yksilöiden tietosuojan heikentymisen ja tapahtumätietojen häviämisen.

1 Ohjausryhmään kuuluvat SYL ja SAMOK eivät yhdy tähän suositukseen.

2 Ohjausryhmään kuuluvat SYL ja SAMOK eivät yhdy tähän suositukseen.

6.3.1 Suositus korkeakoulua uhkaavan tiedon keräämisen oikeudesta³

Suosittelimme, että korkeakoululainsäädäntöön määriteltäisiin korkeakouluille oikeus kerätä sellaisia tietoja opiskelijasta, jotka ovat välttämättömiä vakavan henkeen ja terveyteen kohdistuvan uhan torjumiseksi. Näitä tietoja saisivat käsitellä vain erikseen määritellyt korkeakoulun turvallisuudesta vastaavat henkilöt. Salassapidosta säädetään julkisuuslain 24 §:n 1 momentin kohdassa 30.

6.3.2 Suositus uhkatietojen käsittelystä⁴

Suosittelimme, että tietoja, jotka syntyvät henkilöturvallisuutta uhkaavien tapausten käsittelyssä säilytettäisiin vain sitä varten perustetussa ja suojatussa tiedostossa. Tiedosto voi olla osana korkeakoulun muuta opiskelijarekisteriä, mutta sen käyttöoikeuksien on oltava ennalta rajoitettuja. Tiedostoon tallennetaan kriisitapahtumalogi, eli prosessikuvaus siitä, kuinka tietoon saatu uhka on korkeakoulussa vastaanotettu, miten sitä on käsitelty ja kenen toimesta, mitä muuta asiaan liittyvää tietoa on hankittu ja miten sekä mitä toimenpiteitä ja päätöksiä tehtiin. Näin voidaan varmistaa lainsäädännön ja käytännösääntöjen sekä hyvän tietojenkäsittelytavan mukainen toiminta.

³ Ohjausryhmään kuuluvat SYL ja SAMOK eivät yhdy tähän suositukseen.

⁴ Ohjausryhmään kuuluvat SYL ja SAMOK eivät yhdy tähän suositukseen.

6.4 Käytännösääntöjen laatiminen

6.4.1 Suositus käytännösääntöjen laatimiseksi

Suosittelimme, että toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten johdosta laadittaisiin henkilöturvallisuuteen liittyvien tietojenkäsittelyyn ja rekisteröintiin henkilötietolain 42 §:n hengen mukaisesti käytännösäännöt.

Henkilötietolain 42 §:n mukaan rekisterinpitäjät tai heitä edustavat yhteisöt voivat laatia toimialakohtaisia käytännösääntöjä henkilötietolain soveltamiseksi ja hyvän tietojenkäsittelytavan edistämiseksi sekä toimittaa laatimansa ehdotukset tietosuojavaltuutelle. Tietosuojavaltuutettu voi tarkastaa, että käytännösäännöt ovat tämän lain ja muiden henkilötietojen käsittelyyn vaikuttavien säännösten mukaisia.

6.4.2 Käytännösääntöjen tarkoitus

Käytännösääntöjen tarkoituksena on luoda eri toimialoille henkilötietojen käsittelyä koskevaa ohjausta ja suosituksia siitä, millä tavoin alan yritysten, yhteisöjen, laitosten tai viranomaisten toiminnassaan käsittelemien henkilötietojen käsittelyssä henkilöiden yksityisyys ja muut yksityisyyden suojaa turvaavat perusoikeudet tulee ja voidaan ottaa huomioon.

Käytännösääntöjä voivat laatia esimerkiksi eri järjestöt jäsenistölleen ja viranomaiset toimivaltansa puitteissa hallinnonalansa viranomaisille ja laitoksille. Tavoitteena on, että toimialakohtaisessa ohjauksessa otettaisiin huomioon nimenomaan alan erityiskysymykset. Näin voidaan merkittävästi helpottaa ja vähentää toimialan jäsenistöön tai sen piiriin kuuluvien yhteisöjen, yritysten, yhdistysten ja viranomaisten ja laitosten työtä. Toimialojen toteuttamana menettely voidaan suunnitella palvelemaan samalla toiminnallisia tavoitteita.

6.5 Koulutustilaisuudet ja jatkuvuuden varmistaminen

Opetusministeriön ja sisäasiainministeriön asettama oppilaitosten turvallisuustyöryhmä on jättänyt tammiukuussa 2010 loppuraportin. Turvallisuustyöryhmän tehtävänä on ollut laatia suositukset:

- ohjeista oppilaitosten pelastussuunnitelmien täydentämisestä niin, että ne ottavat huomioon myös Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat
- ohjeista oppilaitoksille, poliisille ja pelastusviranomaisille toiminnassa oppilaitoksiin kohdistuvissa uhkatilanteissa
- ohjeista oppilaitoksille uhkatilanteiden käsittelystä oppilaitoksen sisällä ja vanhempien kanssa
- suunnitelmista näiden ohjeiden jalkauttamisesta ja niihin liittyvästä koulutuksesta.

Hankkeet ovat tehneet yhteistyötä ja sopineet keskinäisistä painotuksista.

Korkeakoulut eroavat toisistaan paljon toiminnallisuuksien ja fyysisten toimitilojen osalta. Tämä hankaloittaa yhteisten ohjeistojen laatimista ja paikkakuntaakohtaisten erityiskysymysten huomioimista. Turvallisuusratkaisut on ratkaistava korkeakoulu- ja paikkakuntaakohtaisesti.

Hankkeen aikana on kuultu eri toimijoita siitä, miten ohjeiston vieminen korkeakoulujen toimijatahoille olisi tapahduttava. Ratkaisevaa on yhtenäinen toimintapolitiikka ja kaikkien tahojen hyväksymät toimintatavat ja -menetelmät.

6.5.1 Oppilaitostyöryhmän suositusten huomioiminen korkeakouluissa

Suosittelimme, että oppilaitostyöryhmän laatimat ohjeet ja suunnitelmat toteutettaisiin myös korkeakouluissa soveltuvin osin.

6.5.2 Turvallisuusohjeistuksen jalkauttaminen

Suosittelimme, että turvallisuustoimintojen jalkauttaminen toteutetaan yleisten koulutustilaisuuksien lisäksi myös korkeakoulukohtaisesti. Koulutustilaisuudet olisi pidettävä yhteistyössä poliisin, pelastusvoimien ja kuntien turvallisuustyötä tekevien toimijoiden sekä aluehallintovirastojen kanssa.

Kunnat ovat uudistamassa paikallisia turvallisuussuunnitelmia ja valtioneuvoston asettaman tavoitteen mukaisesti ne olisi käsiteltävä valtuustoissa vuoden 2010 loppuun mennessä. Turvallisuussuunnittelu-prosessit ovat käynnissä suuressa osassa kuntia, joten yhteistyön aloittaminen on nyt ajankohtaista ja tehokasta.

6.5.3 Pysyvän korkeakouluturvallisuuden neuvottelukunnan perustaminen

Hankkeen aikana korkeakoulujen turvallisuuteen liittyvien toimijoiden yhteistyö on kehittynyt. On syntynyt uusia yhteistyöverkostoja. Toiminnan jatkamiseksi suosittelemme pysyvän korkeakouluturvallisuuden neuvottelukunnan perustamista.

Neuvottelukunnan tehtävänä olisi jatkaa turvallisuusyhteistyötä, edistää korkeakoulujen turvallisuusasioiden jalkauttamista sekä syventää eri toimijoiden yhteistyötä turvallisuuden ylläpitämisessä.

Suosittelimme aloituksen keväällä 2010, varsinaisen hankkeen työn jatkamiseksi ilman katkoksia. Suositukset on käsitelty sisäisen turvallisuuden ohjausryhmässä 27.4.2010 sekä sisäisen turvallisuuden laajennetussa ministeriryhmässä 30.4.2010.

Lähteitä

Aakko, K. 2003. Kriisiturvallisuuden käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Aho, O. 12.9.2006. Työkyky.

<http://www.ttl.fi/Internet/Suomi/Aihesivut/Ika+ja+tyo/Yksilo/Toimintakyky>

Aldridge, S. 2001. Masennus ja stressi, tunteiden biologiat. Helsinki: Art-House

BS 8800:fi. 1997. Ohje työterveys- ja turvallisuusjohtamisjärjestelmistä.

Helsinki, Suomen Standardoimisliitto SFS ry

Critical Incident Response Group (CIRG), National Center for the Analysis of Violent Crime (NCAVC). The School Shooter: A Threat Assessment Perspective

<http://www.fbi.gov/publications/school/school2.pdf>

Dyregrov, A. 1994. Katastrofipsykologian perusteet. Tampere: Vastapaino

Dyregrov, A., Raundalen, M. 1997. Sureva lapsi ja koulu. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Ensiapua.fi

<http://www.ensiapua.fi>

Eränen, L. 1991. Katastrofipsykologia. Sisäasiainministeriö pelastusosasto. Helsinki: VAPK-kustannus.

Euroopan komission työllisyyden ja sosiaaliasioiden yksikkö D.5 Työhön liittyvä stressi -opas.

Finlex. Kuntalaki 17.2.1995/365

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365>

Finlex. Laki eräiden kansainvälisesti suojattujen tunnusten käytöstä

947/1979 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1979/19790947>

Finlex. Pelastuslaki 13.6.2003/468

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030468>

- Finlex. Rikoslaki 19.3.1889/39
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Finlex. Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>
- Finlex. Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 787/2003
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030787>
- Finlex. Valmiuslaki 22.7.1991/1080
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19911080>
- Finlex. Vankeuslaki 767/2005
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050767>
- Finlex. Vankeusasetus 21.6.2006/509
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060509>
- Forssell, J. & Laurila, E. 2007. Hyvät mediasuhteet. Helsinki: WSOYpro.
- Haimila, K. & Nurmi, V-P. 2005. Suuronnettomuustilanteiden tiedotusohje pelastuslaitoksille.
- Vaasa.
- Hammarlund, C-O. 2001. Kriisikeskustelu. Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely. Suomentanut Riikka Toivanen. Helsinki: Tietosanoma Oy
- Heiskanen, T., Salonen, K. & Sassi, P. 2006. Mielenterveyden ensiapukirja. Helsinki: SMS-Tuotanto
- Heiske, P. 2001. Hyvinvointia työyhteisöön. 2. painos. Helsinki: Yrityskirjat Oy
- Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 1998. Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Edita.
- Helsingin kaupungin pelastuslaitos. Väestönsuojelu.
<http://www.hel.fi/pel>
- Henkinen tuki väestönsuojassa. Helsingin väestönsuojeluyhdistys. 2008 (a). Suomen pelastusalan keskusjärjestö.
- Henriksson, A. & Karhu, M. 2002. Kriisit ja viestintä. Helsinki: Inforviestintä.
- Henriksson M, Lönnqvist J. 2007. Psykkiset kriisit, sopeutumishäiriöt ja stressireaktiot. Kirjassa Lönnqvist J, Heikkinen M, Henriksson M, Marttunen M, Partonen T (toim.) Psykiatria. 5.painos. Kustannus Oy Duodecim.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
- Hämäläinen, P. 2001. Onnistuneen turvallisuusjohtamisen sisältö ja käytännöt. Tampere, Sosiaali- ja terveysministeriö, Työsuojeluosasto.
- Hämäläinen, V. & Maula, H. 2004. Strategiaviestintä. Helsinki: Inforviestintä.
- Högström, A. 2002. Yhteiskunnallinen viestintä. Helsinki: Inforviestintä.

Hätäkeskuslaitos. Häätätilanne.

<http://www.112.fi/index.php?pageName=hatatilanne>

Ikävalko, E. 1999. Käytännön tiedottaminen : yhteisöviestinnän käsikirja. Helsinki: Inforviestintä.

ILO-OSH 2001. Guidelines on occupational safety and health managementsystems. Geneva, International Labour Office.

Isotalus, N. & Saarela, K-L. 2000. Väkivalta on uhka työyhteisön hyvinvoinnille - Miten väkivaltaan voi varautua ennakoita? Työterveyslaitos.

<http://www.ttl.fi/Internet/Suomi/Tiedonvalitys/Verkkolehdet/Tyoterveiset/2000-03/07.htm>

Jaakkola, E. & Somerkoski, B. 2005. Luo turvallisuutta – Tulitietoa. Porvoo: Painoyhtymä Oy

Juholin, E. 1999. Sisäinen viestintä. Helsinki: Inforviestintä.

Juholin, E. 2001. Communicare! : viestintä strategiasta käytäntöön. Helsinki: Infor-viestintä.

Juholin, E. & Kuutti, H. 2003. Mediapeli. Helsinki: Inforviestintä.

Kiiltomäki, A. Muma, P. 2007. Tässä ja Nyt. Sairaanhoidaja tekee kriisityötä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kodin turvaopas - Liikenneturvallisuus. Sisäasiainministeriön pelastusosasto, Suomen pelastusalan keskusjärjestö. 2007.

<http://turvaopas.pelastustoimi.fi/liikenneturvallisuus.html>

Kreus, J. 2010. Johtamisen käsikirjat – Turvallisuuden hallinta.

Helsinki. Kauppalehti / Bonnier Business Books Oy.

Kreus, M. 2009. Riskiteoreettinen terrorismin torjunnan ideaalimalli suomalaisesta näkökulmasta. Liseniaattitutkimus. Kauppa- ja hallintotieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto.

Krogas, M. 1995. Verkostoilla kriisinhallintaan. Vaasa. Ankkurikustannus Oy.

Koski-Jännes, A. 2005. Riippuvuus yksilön ongelmana.

<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/143-riippuvuus-yksilon-ongelmana>

Koski-Jännes, A. 2005. Aine- ja toiminnalliset riippuvuudet.

<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/411-aine-ja-toiminnalliset-riippuvuudet>

Kuusisto, A. 2000. Safety management systems, Audit tools and reliability of auditing. Espoo, VTT Technical Research Centre of Finland.

Lahikainen, A. R. & Pirttilä-Backman A-M. Sosiaalipsykologian perusteet 2001.

Uudistetun laitoksen 1-2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Lahti, T. 2009. 10 Toiminta poikkeavissa ympäristöissä.

http://www.tuakk.net/vat/kriisi_toimintapoikk.htm

- Lahti, P., Kamppinen, A., Salonen, K., Heiskanen, T., Bäckström, L., Mäkijärvi, L. 2001. Miten autan oppilasta opettajan keinoin. Suomen mielenterveysseura.
http://www.mielenterveysseura.fi/tiedostot/miten_autan_oppilasta.pdf
- Lehtonen, J. 1999. Kriisiviestintä. Helsinki. Mainostajien liitto.
- Leppänen, J., Yritysturvallisuus käytännössä. 2006. Turvallisuusjohtamisen portfolio. Helsinki. Talentum.
- Lindström, K. et al. 2002. Työkuormitus ja sen arviointimenetelmät. Helsinki: Työterveyslaitos
- Linjala T. & Waittinen M. 2005. Poistumisharjoitusopas. 2. painos. Helsinki: Suomen palopäällystiiliitto.
- Lohtaja, S. & Kaihovirta-Rapo, M. 2007. Tehoa työelämän viestintään. Helsinki: WSOYpro.
- Lundin, T. Järkyttävien tapahtumien aiheuttamat reaktiot.
http://www.pfizer.se/upload/productimages/11/Reaktion_Finsk.pdf
- Marttinen, H. 2003. Sosiaalisen tuen terveysvaikutukset.
http://www.terveysportti.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=sae61040#s4
- Murtonen M. 2000. Riskien arviointi työpaikalla. Työkirja. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tampere.
- Nurmi, L. 2006. Kriisi, pelko, pakokauhu. Helsinki: Edita Prima.
- Otala, L. 2003. Hyvinvointia työpaikalle – tulosta toimintaan. Työhyvinvoinnin työkirja. Helsinki: WSOY
- Paananen, T. & Vartia, M. 1992. Henkinen väkivalta työssä. Helsinki: Työterveyslaitos
- Paloturvallisuus. 2009. Suomen pelastusalan keskusjärjestö. 2009.
http://www.spek.fi/Suomeksi/Paloturvallisuus/Jokakodin_paloturvallisuus.iw3.
- Pekola, J. 2008. Kuinka tunnistaa henkinen väkivalta.
http://www.vaestoliitto.fi/parisuhdetietoa_ammattilaisille/kuukauden_kolumni/?x46066=25136
- Pelkonen, N. 2004. Kriisin ABC -käsikirja poliisin käyttöön. Poliisiammattikorkeakoulu.
Psykykinen trauma.
<http://www.traumaterapiakeskus.com/trauma.htm>
- Puro, J-P. 2004. Onnistu viestinnässä. Helsinki: WSOY.
- Rantala, P. 2001. Tiedottaminen vaara- ja onnettomuustilanteissa. Pelastusopiston julkaisuja 2/2001
- Rauramo, P. 2004. Työhyvinvoinnin portaati. Helsinki: Edita.
- Rautava, M. 2007. Taustatietoa kriiseistä ja henkisestä tuesta. Opetushallitus.
http://www.oph.fi/info/taustatietoa_kriiseista.pdf
- Rouvinen-Kemppinen, K. & Kemppinen, P. 1999. Vitaalisuutta etsimässä-
Elämänilon kirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviäminen. Helsinki: Tammi

- Räike, A. Tykytoiminta. 8.11.2007.
<http://www.ttl.fi/Internet/Suomi/Aihesivut/Tykytoiminta/Tykytoiminta>
- Saari, S. Kuin salama kirkaalta taivaalta. 2003. Helsinki: Otava.
- Salo-Gunst, L. Vilkkö-Riihelä, A. 2000. Psykye - Kertaaja opas. Porvoo: WSOY.
- Sanastokeskus TSK. 2009. Varautumisen ja väestönsuojelun sanasto. Suomen pelastusalan keskusjärjestö.
- Sanastokeskus TSK. 2006. Palo- ja pelastussanasto. Suomen pelastusalan keskusjärjestö, Suomen palopäälystöliitto.
- Sisäasiainministeriön pelastusosasto – Palokuolemat. 2009a.
<http://www.pelastustoimi.fi/turvatietao/palokuolemat/>
- Sisäministeriö 2008. Työryhmämuistio. Pelastuslain uudistamisen esiselvitys-hanke. 31.3.2008)
- Sisäasiainministeriön pelastusosasto – Sammutus. 2009b.
<http://www.pelastustoimi.fi/turvatietao/sammutus/>
- Strömberg, Johansson, Leino, Lusa, Mankkinen. Pelastajien kokemukset Myyrmannin kauppakeskuksen pommiräjähdyksen pelastusoperaation aikana ja sen jälkeen – haastattelututkimus noin 1,5 vuotta tapahtuman jälkeen. 2005.
http://www.pelastustoimi.fi/media/raportit/myyrmanni_haastattelututkimus.pdf.
- Suomen Kuntaliitto. 2001. Kuntien viestintä. Helsinki.
- Tekniikan sanastokeskus. 1989. Turvallisuusalan sanasto. Helsinki: Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Traumaattisen psyykkisen kriisin kohtaaminen.
http://www.ktl.fi/portal/suomi/pressihuone/ajankohtaista/traumaattisen_psykkisen_kriisin_kohtaaminen
- Traumaterapiakeskus. Traumaperäinen stressihäiriö
<http://www.traumaterapiakeskus.com/trauma.htm#ptsd>
- Turtonen, J. 2006. Mielenterveysongelmat. Mistä apua? Helsinki: Minerva Kustannus Oy
- Valtioneuvoston kanslia. 2003. Poikkeusolojen tiedotusohje. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2003
- Vartia, M. & Paananen, T. 1992. Henkinen väkivalta työssä. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Vehkämäki, P., Tamminen-Dahlman, A. 2004. Julkisuus ja tietosuoja opetustoimessa. Tampere: Opetushallitus.
- Viitala, R. 2004. Henkilöstöjohtaminen. Helsinki: Edita.
- Viitamaa-Tervonen, O. & Mietala, O. 1994. Työyhteisön kriisit ja niiden kohtaaminen. Tampere. Kiljavan opisto.
- Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi
- Virta, S. 1998. Poliisi ja turvayhteiskunta. Lähipoliisi turvallisuusstrategiana. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia, 1/1998. Edita: Helsinki.

Väestönsuojan huolto ja käyttö. Opas väestönsuojan haltijalle. 2004. Suomen pelastusalan keskusjärjestö. 2. uudistettu painos. Helsinki.

Waitinen, M. & Ripatti, E. 2009. Oppilaitoksen turvallisuusopas. Nurmijärvi: Painoagentti

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 2006. http://www.yett.fi/content/common/yett_strategiadokumentti.pdf

Kuvaluettelo

- [Kuva 1.](#) Korkeakoulun turvallisuuden johtamisen rakenne 9
- [Kuva 2.](#) Kriisiviestintäprosessin suunnittelu ja työstö. 12
- [Kuva 3.](#) Onnettomuustiedottaminen (Pelastusopisto 2001, liite 7) 17
- [Kuva 4.](#) Henkilötietojen käsittelyn kuvaus ja lainmukaisuuden arviointi (Tietosuojavaltuutettu 2009) 30
- [Kuva 5.](#) Riskimatriisi 40

Korkeakoulun turvallisuuskäsikirja

Vakavien henkilöriskien hallinta

Korkeakoulujen turvallisuusympäristö on muuttunut muun yhteiskunnan turvallisuustilanteen muuttuessa. Vakavat henkilöihin kohdistuneet väkivallanteot sekä arjessa kulkevat uhkatilanteet ovat edellyttäneet yhtenäisen toimintamallin ja suositusten luomista korkeakouluille.

Laurea-ammattikorkeakoulu toteutti vuosien 2009 ja 2010 aikana opetusministeriön rahoittaman Korkeakoulujen turvallisuus –hankkeen. Hankkeen painopisteenä on ollut vakavien henkilöriskien hallinta korkeakouluissa. Hankkeen keskeiset tuotokset on koottu tähän käsikirjaan, joka on tarkoitettu kaikille korkeakoulujen turvallisuustyötä tekeville.

Käsikirjan ovat laatineet Laurea-ammattikorkeakoulun lehtorit Juha Kreuz ja Tiina Ranta sekä hankkeessa työskennelleet Niina Pelkonen, Tuomas Turunen, Jari Vuoripuro sekä Jouni Viitanen. Käsikirjan suositukset perustuvat yli vuoden kestäneeseen hankkeeseen, johon osallistui toista sataa asiantuntijaa korkeakoulujen toimintaan liittyviltä eri sektoreilta.

LAUREA